Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

VENDSYSSELSKE AARBØGER

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR HJØRRING AMT
1966

VENDSYSSELSKE
AARBØGER

UDGIVET AF

HISTORISK SAMFUND FOR HJØRRING AMT

1966

HJØRRING
I KOMMISSION HOS ELLEN POULSENS BOGHANDEL
A/S EXPRES-TRYKKERIET I HJØRRING
1966

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forfatteren Jens Petersen. Side
Af cand. jur. Ole Koefoed Nielsen 5
Godsejer Johan Knudsen til Bangsbo.
Af cand. jur. Ole Koefoed Nielsen 29
Peter Jessen Guldborg og hans gravsted i Dronninglund Storskov. Af P. Christensen 36
En besværlig sørejse. Af Anna Myrhøj 46
Skibsforlis på Vendsyssels østkyst 1843-1865.
Af Ejnar Jakobsen 51
Tyende kontra husbond. Af Regnar Bønkel 68
Vogt mine får! Af A. P. Gaardboe 90
En bondekarls dagbog 1876-77. Af Carl Gaardboe ... 96
Kirker og hedenske kultsteder 110
Jydske Samlingers jubilæum 113
N. P. Petersen. Nekrolog 116
Vendsyssel-litteratur. Af Bodil Christensen 119
Lokalhistorisk samling 122
Fra museernes arbejdsmark 125
Vendsyssel historiske Museum 125
Sæby Museum 136
Bangsbomuseet 137
Skagens Fortidsminder 140
Hjemstavsmuseet i Try 141
Fra styrelse og redaktion 144
Nye medlemmer 147
Regnskab 148
Registre 150

FORFATTEREN JENS PETERSEN

Af *cand. jur. Ole Koefoed Nielsen*

O, lad mig aldrig glemme — Zeus, jeg beder dig! —
Din, min og alle guders fagre kunst —
Kunsten at drive, uden at man keder sig![1])

Jens Petersen fødtes den 25. januar 1856 som søn af boghandler Peter Marinus Petersen, født i Frederikshavn den 4. oktober 1825. Peter Marinus Petersen var søn af boghandler og bogbinder Thøger Petersen og Ane Nielsdatter. Han arbejdede som bogbindersvend hos C. F. J. Rasch i København[2]) og overtog i 1854 den af faderen i 1826 grundlagte forretning i Hjørring. Som ung mand deltog han i den slesvigske treårskrig fra 1848-50. Han døde den 9. maj 1867 i Hjørring.

Den 17. december 1853 blev Peter Marinus Petersen gift med Hanne Dorthea Haugaard[3]), født den 17. december 1825 i Hjørring som datter af farver Jens Møller Haugaard, født den 10. november 1789 i Hjørring, død den 6. maj 1839 samme sted, og Ingeborg Cathrine Vilsbech Børglum, født den 4. december 1794 i Hjørring, død den 28. maj 1869 samme sted. Hanne Dorthea Haugaard døde den 1. juli 1897 i Hjørring[4]).

Forretningens grundlægger, Thøger Petersen, er født den 9. juni 1802 i Engbjerg, Horne sogn i Vendsyssel, søn af uldkræmmer Peder Mortensen og Karen Laursdatter i Højrup. Han lærte bogbinderiet og var nogle år bosiddende i Frederikshavn. Var gift tre gange; første gang den 26. juni 1824 med Ane Nielsdatter, døbt den 12. juli 1795 i Lendum, født i Kammer, Lendum sogn, død den 22. juli 1855 i

Hjørring; anden gang den 17. december 1858 i Serritslev med Maren Pedersdatter[5]), født omkr. 1798, død den 4. april 1866 i Hjørring; tredje gang 1870 med Johanne Marie Thomasdatter[6]), født den 29. okt. 1842 i Bagterp, St. Hans sogn ved Hjørring, død den 18. marts 1904 i Hjørring. Thøger Petersen døde i Hjørring den 23. december 1873.

I 1826 etablerede Thøger Petersen sig som bogbinder i Hjørring og oprettede senere en boghandel samme sted[7]), idet han den 27. august 1838 blev rabatberettiget. Forretningen blev da ført under navnet „Thøger Petersen". Ved siden af forretningen oprettede han tillige et bogtrykkeri[8]). I 1854 overdrog han forretningen til sin søn Peter Marinus Petersen, som videreførte forretningen under firmanavnet „Marinus Petersen", og som blev rabatberettiget den 5. april 1854. Forretningens art var sortimentsboghandel, musik-, kunst- og papirhandel, bogbinderi og forlag. På et vist tidspunkt flyttede han forretningen til mere tidssvarende lokaler[9]). Efter hans død (den 9. maj 1867) fortsatte hans enke, Hanne Dorthea Haugaard, forretningen under godkendelse af 17. juli 1867 af boghandlerforeningen. Allerede før sin død overdrog hun forretningen til Anton E. Reventlow[10]), der drev forretningen fra den 1. oktober 1890 til den 17. april 1897 under firmaet „Anton E. Reventlow". Forretningsart: sortimentsboghandel, papir-, musik, kunst-, tapet- og galanterihandel samt agentur for Den oldenborgske Brandforsikring. Rabatberettiget ved overtagelsen.

Den 17. april 1897 overtog Carl Adolph Poulsen Beck[11]) forretningen fra Anton E. Reventlow. Rabatberettiget fra overtagelsen og drevet under navnet „Carl Beck". Forretningsart: sortimentsboghandel, papir-, musik- og kunsthandel. Fra juli 1932 er forretningen ført videre af frk. Betty Mogensen, der den 17. februar 1964 flyttede ind i nye lokaler på den anden side af Strømgade.

Peter Marinus Petersen og Hanne Dorthea Haugaard fik sammen ialt 6 børn, 5 drenge og 1 pige, hvoraf de 2 drenge døde som børn. Pigen, Anne Petersen, blev født den 3. januar 1854 og døde den 28. marts 1929 i Charlottenlund[12]). Af de tre overlevende drenge blev Thorvald Petersen født den 28. sept. 1858, død den 11. juli 1926, og Niels (Haugaard) Petersen, født den 26. febr. 1866, død den 26. sept. 1962. Disse to blev udlært som bogbindere og gik senere i kompagniskab og grundlagde i 1884 bogbinderiet „Petersen & Petersen" i København, der dreves videre af Thorvald Petersens søn, Thøger Haugaard Peter-

sen, f. 27. okt. 1892, d. 16. okt. 1965. Den tredje søn var Jens Petersen. Han fødtes som nævnt den 25. januar 1856 i Hjørring, døbtes den 20. marts s. a. Faddere var enkemadam Haugaard, jomfrue Marie Børglum, boghandler Thøger Petersen, købmand Peter Møller og værtshusholder Gjurup, alle af Hjørring.

Efter endt skolegang i Hjørring fortsatte Jens Petersen i gymnasiet på Aalborg Katedralskole og dimitteredes herfra som student i 1874. Tog juridisk embedseksamen i København den 22. januar 1884. Den 16. februar s. a. ansat som fuldmægtig hos overretssagfører Conrad Holm; den 21. juni s. a. hos overretssagfører Fr. Wulff. Blev den 4. april 1887 overretssagfører og ernærede sig iøvrigt som forfatter og journalist. Døde den 30. september 1902.

Allerede på et tidligt tidspunkt gav Jens Petersens kunstneriske og digteriske evner sig udslag, idet han som medlem af skoleforeningen „Ydun" på Aalborg Katedralskole i sine gymnasieår i 1873 holdt en versificeret tale for Sønderjylland, hvor der året i forvejen havde været en stormflod. Han skriver herom:

Og som vort Fædreland af Havets Vover
Blev ødelagt, saaledes vælted frem
De Tydske Skarer lig en Stormflod over
De stakkels Sønderjyders Hus og Hjem.
Dem kan vi end fornøden Hjælp ej sende,
Skjønt Ventetiden var hel trang og lang.
Men Lykkens Spil vil sikkerlig sig vende,
Og Tidens Fylde kommer nok engang..

Og naar Krigstrompeten atter lyder,
Naar Kugleregnen pidsker varm og tæt,
Vi hjælpe vil de danske Sønderjyder,
Kæmpe med Gud for Ære og for Ret.
Vi har jo dog kun en og samme Moder —
Og med det Haab og med det Fremtidsmaal
At Broder atter samles maa med Broder,
Vi Sønderjylland vier denne Skaal.

I det kildemateriale, der findes i „Ydun"s arkiv fra denne tid, støder man ofte på Jens Petersens navn. I „Ydun"-avisen skriver T. E. Bang[13]) således bl. a., at der i foreningen „. . . vare begavede og virksomme Forfattere, lysende Stjerner på „Ydun"s Himmel . . . De nærmeste Aar danner Foreningens Glansperiode, det Aar navlig da Mortensen[14]), Jessen[15]) og Petersen virkede". Denne sidste var Jens Petersen.

T. E. Bang fortæller videre:

„Petersen vilde give Ydun et sidste Bevis paa sin Interesse for hende ved at udarbejde Foreningens Historie. Han fik i den Anledning Lov af Grønbeck, der var Formand for Sommeren, til at tage Arkivet med sig hjem i Ferien, og tog tillige Kassen med, hvilket dog ikke havde været nødvendigt. Efter Ferien tog han begge Dele med til Kjøbenhavn, og først efter gjentagne Reklamationer fra Grønbeck sendte han Kassen".

Den i sidste linie omtalte sendrægtighed er forsåvidt betegnende for Jens Petersen, at den i udpræget grad prægede hele hans livsførelse.

Ved foreningens festlige lejligheder, de såkaldte „Ydun-sold", blev der afsunget viser, hvoraf en del er forfattet af Jens Petersen. Ved et sådant sold den 23. november 1872 blev således nedenstående af ham forfattet vise afsunget. Melodien, hvorpå visen blev sunget, står i stærk modsætning til det „alvorlige" indhold.

Melodi: Julia, Julia . . .
Vi har en Konge i vort Land,
Kongen han hedder Kristian,
En Dronning Kongen holder sig,
De leve nok saa lykkelig.
Julia . . .

De har en prægtig Børneflok,
Søde Unger — det ved vi nok —
Alle spise de meget godt.
500.000 de koster blot.

Af Brødre har han nok en Snes,
Nogle kendes fra 64*),
Pæne Karle der er iblandt,
Jøsses, der findes en Løjtenant.

Familjen »sprecher« stadig Tydsk,
Thi den forstaar kun daarlig Jydsk,
Men Kongen han er lige god,
Dansk er hans inderste Hjerteblod.

Nu leve Kongen og hans Slæng,
Hans'er og Julius'er i Flæng.
Skidt med den halve Million,
En Skaal for hans Majestæts Person.
Julia . . .

*) 64 i stedet for 48, licentia poetica.

Som efterskrift til visen anføres: »Visen blev paa Forfatterens Forlangende brændt af flere Grunde«.

Videre findes i „Ydun"s arkiv „En Ode til Hornemann"[16]) — karakteristik, foredraget i foreningen ca. den 15. marts 1873:

Melodi: Og Sjingelingeling for Massa.

1. Det Hverv jeg fik
En Karakteristik
At gi'e til Bedste — naa
Jeg prøve vil derpaa.
Jeg sla'er i Lyrens Strenge
Og rusker dem saa længe,
Til Visen er forbi —
Se saa begyndte vi.

2. En Herre tynd
Han er — og det var Synd
At sige ham det paa,
At dragten ligesaa
Ej var — jo han desværre
Kun blev en spinkel Herre,
Ja, tænk! t y k hodet e j
Engang han er, ak, nej.

3. Han har sin Kraft
Udi sit Snydeskaft,
Det er saa stort som to,
Og der er Lyd, min Tro!
Forøvrigt à la Oncle
Saa rødt som en Karfunkel,
Og Bylder staar i Flor
I hanses Næsebor.

4. Man sige vil,
At doven af og til
Han er, og at Kadet
Krabaten vilde væ't.
Forresten han vor ...*) er,
Han gaar i gule Buxer
Og ditto Træk — ej sandt,
De kjende ham jo grant?

5. For Skolen dog
En Støtte er han, og
Foruden ham — til sidst
Kreperte vi saa vist.
Thi han jo la'r os vide,
Naar vi kan trøstig skride
Til — til ulærte Lektiers Lærelse
Og diverse Melmaders Fortærelse.**)

6. Han smiler blot
Ad Pøbelens lave Spot,
Han sér til Siden ej,
Han gaar sin egen Vej —
Han føler sig som Klokker,
Den Værdighed ham nok er;
Han Krybet oversér
Og Verdens Dom belér.

7. »Gemytlighed —
Det tror jeg nok, I ved« —
Hans Løsen er — Og han
Sit Løsen løse kan.
Han Spyd- og Vitt- igheder
Trods nogen Mester smeder,
Det driver fra ham tidt
Som bare Kalleskidt.

8. En prægtig Fyr,
Som gjør et evigt Styr,
Som vender op og ned
Paa alt — gjør ren Besked.
Han spiller ej — men Klokken
Er den Pibe, hvormed Flokken
Han styrer saa galant
Som nogen Kommandant.

9. Han er sig selv,
I alting kun sig selv,
Og ingen Plagiat —
En ægte Kammerat,
Som kjender sine Pligter,
Som aldrig Vennen svigter,
Som vred kan blive — men
Kan blive god igjen.

10. Jeg holder op,
Jeg siger: »Musa stop!
Nu kan du gaa din Vej,
Indtil jeg kalder dig«.
Men lov mig — Bliv ej skuffet,
Hvis jeg usle ham har truffet.
Mit Bedste gjorde jeg,
De maa ej dadle mig.

11. Men det var slemt,
Jeg har dog én Ting glemt,
Det var vist om hans — ja,
Se, Musen, hun stak af.
Jeg pakker mine Klude,
For saa er Visen ude,
Nu véd De jo Besked;
Thi sætter jeg mig ned.

J. Petersen.

*) Ulæseligt (tre bogstaver).
**) Efterskrift: den ærede Sanger bedes om paa dette Sted at kjøre stærkt paa, for at der ikke skal komme Mudder i Versene. (Forf.)

Endelig findes i samme arkiv „Trende versificerede Breve" af Jens Petersen. Brevene er ukendte og stilet til Peter Jessen Guldborg[17]), dennes frue samt datter. Til orientering for foreningens medlemmer, der påhørte oplæsningen lørdag den 29. november 1873, omtaler Jens Petersen baggrunden for brevenes tilblivelse. Den skal i korte træk gengives her:

„Det var i Sommerferien 1873. En af mine Venner (Mejborg[18]) og jeg havde besluttet at gjøre en længere Fodtur. Fra Hjørring gik Rejsen over Frederikshavn i en Mængde Krumninger til Sæby; derfra mod Syd til Vorsaa, hvorpaa vi atter gik ind i Landet og ankom paa Rejsens 4de Dag Kl. 11½ Aften til Dronninglund Storskov[19]). Længe strejfede vi her om uden at kunne finde Vej. . . . Efter i lang Tid at have flakket om, indhyllede paa alle Sider i det sorteste Mørke, og stadig løbende Panden mod diverse Træer, ankom vi til sidst til en temmelig ansélig Høj, paa hvilken der var rejst et mægtigt Stillats . . . Vi traadte ind i en hyggelig Stue, hvor en temmelig talrig Kreds sad forsamlet i livlig Pasjar. At give en nærmere Karakteristik af de enkelte Personer vilde vel ikke være passende, selv om den i alle Henseender faldt ud til de paagjældende Personers Fordel — imidlertid kan jeg dog ikke undlade at gjøre nogle Bemærkninger angaaende Hovedpersonen, Ejeren af Dronninglund Storskov, Hr. Guldborg, i alle Henseender en interessant Personlighed. Han var en Mand paa ca. 70 Aar, men endnu rask og livlig, i Besiddelse af et mægtigt hvidt Skæg, der naaede ham næsten til Bæltestedet . . . Vi fik noget at spise og drikke, hvilket just ikke var aldeles overflødigt. Værten vartede selv op og viste sig nu at være en meget gemytlig, gammel Fyr, om jeg saa tør kalde ham; helst tiltalte han os med et djærvt „Han", og han fandt

en særdeles Fornøjelse i at tildele os forskellige mere eller mindre velvalgte Titler, jeg blev saaledes udnævnt til Professor og gik i al den Tid, jeg opholdt mig hos ham, under dette Navn. Forøvrigt var han aabenbart særdeles indtaget i sin Skov, og han paastod kjækt, at Danmark intet skjønnere ejede — navnlig udbredte han sig med stor Veltalenhed over sine Altaner (hvis nogen vovede at kalde dem Stillatser, blev han alvorlig vred). Af disse havde han ladet flere optømre rundt om i Skoven, allesammen meget kolossale, men alle tillige mere eller mindre skrøbelige, hvilket navnlig generede min noget nervøse Rejsefælle. Man havde fra dem en særdeles vid og smuk udsigt. En af Altanerne knejsede tæt udenfor hans Bolig, og her havde han anbragt en mægtig Kirkeklokke, med hvilken han ringede Folkene sammen fra Skovens forskjellige Kanter . . . Endnu skal jeg kun bemærke, at vi paa Familiens gjentagne Opfordring forbleve i Storskoven to Dage længere end bestemt var, herlige Minder samlede vi, og umærkelig gled Tiden hen; snart hvilede vi i en af de mange Hængekøjer, som rundt om vare udspændte, snart flakkede vi om i Skoven, stadig ledsagede af en mægtig Hundeflok — om Aftenen samledes vi gjerne ved et Glas Punsch under Sang og Lystighed, til hvilken vor prægtige Vært ikke mindst bidrog. Men ogsaa den Tid gik, en skjønne Morgen drog vi bort — vi fortsatte vor Rejse mod Syd omtrent til Hals, hvorpaa vi gik tvers igjennem Landet til Lerup Præstegaard, derfra senere til Vesterhavet, mod Syd til Bulbjerg, gjennem Landet til Thisted og over Aalborg hjem".

I det følgende citeres udpluk af de ovenomtalte breve. Han indleder med: „Maatte det glæde én og anden at læse de trende Breve, i hvilke jeg søgte at tolke Familien i Dronninglund Storskov min Tak for de uforglemmelige Dage, som jeg tilbragte i dens Midte! —"

Aalborg i August 1873.

Hr. Guldborg!

Undskyld, at et Øjeblik
Jeg Dem forstyrrer — jeg det Indfald fik
Et Brev at sende til Dem, som bebuder,
At end jeg er i Live (men jeg be'er Dem,
Jeg Dem besværger ved de høje Guder,
Ved Deres Skjæg, at De dog ej undser Dem,
Hvis De har andre Ting at tage vare —
Gjør ingen Complimenter — Læg De bare
Til bedre Tider Brevet rolig hen,
De kan jo altid ta'e det frem igjen).

Men hvis Forretningssagerne Dem levned
Et Kvartérstid, hvis De vil høre lidt
Ej paa »Professoren«, som De mig nævned,
Men paa en lystig Fætter, som vil frit
Af Posen tale ud om Dat og Dit,
Da vil jeg gjøre nu et dristigt Skridt,
I Brevformat en lille fransk Visit.

— — —

Min Sommerferie er alt udrunden,
Og atter er jeg arme Stakkel bunden,
Til Stolen smedet fast; thi nu paany
Jeg arriveret er til Aalborg By.
Her er saa trist, uhyggeligt — jeg hader,
Jeg afskyer disse kedelige Gader,
Det regner altid her, i Snavs man vader
Til Knæerne — og saa de lange Rader
Af Bygninger, som altid stiller sig
Just paa min Vej! uh, hvor det driller mig!
Og har jeg Hastværk — ja, saa triller jeg
Som alleroftest i en Rendesten,
Og »Folket« jubler strax: »Uf! sikken én,
Han kan nok inte staa paa sine Ben!«

Herefter gives en kort skildring af skoledagen, de kedelige bøger og kedelige timer, hvor han ofte får sig en lille lur på skolebænken og drømmer sig ud i Guds fri natur. På disse „småudflugter" vender han tilbage til Dronninglund og færdenen rundt om i skoven. Derefter fortsætter han:

Da bli'r jeg af min søde Slummer vækket,
En Stemme raaber: »Petersen, jeg gad
Nok vide, hvad De har at grine ad« —.
Tak Skæbne! Det er Rektoren — Forskrækket
Jeg svarer: »Ingenting, Hr. Rektor!« — »Saah«,
Han siger spydig, »nej, nu maa jeg lé,
Ad ingenting«, nu skal man bare sé,
Ja, lidt kan more Børn, Haa, haa! Haa, haah!«

Jeg lader Uvejrsskyen drive over,
Saa lukker Øjet jeg, paany jeg sover,
Jeg hviler i en dejlig Hængekøje,
I Ro og Mag jeg nyder min Cigar;
Derefter jeg en lille Lur mig ta'r,
Jeg søger Middagsmaden at fordøje,
(Og De kan hilse Frk. Henriette,
At aldrig hendes Mad jeg kan forgjette,
Ja tænk — den var i den Grad excellent,
At den min Søsters Vrede har optændt;
Thi da tilbage jeg var atter vendt

Til Hjørring, til den gode gamle Stad
og sad ved Bordet, ved det fyldte Fad,
Min Søster si'r: »Men Jens! Du spiser ej,
Du fejler dog vel ikke noget, hvad?«
»Aa nej, min Glut! Men jeg skal sige dig,
Jeg længes efter Frk. Guldborgs Mad«.
Og Frøkenen blev vred (det kan hun blive),
Jeg loved hende, at jeg skulle skrive
Til Dronninglund det hele, »Gjør det blot,
Din Kræsenpind!« Hun svared nok saa flot,
Nu vel! Nu kan hun ha' det jo saa godt.

— — —

Han vækkes her af skolens klokke og fortsætter:

Jeg vil nu ikke længer trætte Dem
Med Skolevrøvl — men naar jeg ret betænker,
Saa har jeg vistnok været altfor slem
Ved Skolelivet; thi trods mine Lænker
Jeg har det jo i Grunden ganske godt;
Naar man har Ungdomsmod og Venner blot
I Overflod, da er det ingen Sag;
Man samles ved et lystigt Drikkelag,
Hvor Sang og Tale vexler Slag i Slag,
Hvor Punchebollen ryger og udbreder
En liflig Duft, hvor Vid og Munterhed
Er med til Bords, og hvor Gud Bachus spreder
Til alle Sider sine Gaver ud,
Hvor flux man glemmer, hvad man sved og sled;
»Das ist ein Leben!« Leve Vinens Gud!

Men nu »Farvel« — i Korthed jeg mig fatter:
Hils Deres Frue, Deres Frøken Datter,
Kort sagt: Hils hele Deres Hus — Pas paa,
At ingen glemmes — Hestene de smaa
Dog fremfor alt en Hilsen have maa.
Hils ogsaa Hundene, ej at forglemme
Min Ven, »la blanche« — Jeg Resten nu vil gjemme
Til bedre Tider — Jeg er træt og mat,
Jeg længes efter Ro og Søvn! Godnat!
Lev vel! Vær hilset! Nu jeg Afsked tager

Ærbødigst

Janus Petri, Versemager.

P.S. Jeg har oversat mit Navn paa Latin, dels for at jeg ikke skulle faa Tonen paa et forkert Sted og komme til at hedde: Jens Petérsen, dels fordi jeg ved, at De hader plebejiske Navne.

J. P.

Det andet brev, der her i uddrag skal citeres, er stilet til fru Guldborg og dateret samme dato:

Fru Guldborg!

Jeg drømte, at jeg var en lille Fugl,
Jeg svævede hen under Himlens Hvælving
Og vuggede mig paa de lette Skyer.
Jeg tumled om paa mine Vinger smaa,
Jeg baded mig i Solens hede Straaler
Og svømmede i Æthren henrykt glad.
Af salig Livslyst bankede mit Hjerte,
Det svulmede af Glæde, medens hurtig
igjennem mine Aarer Blodet flød.

Saa daled sagtelig jeg ned mod Jord,
Jeg saa paa Menneskenes travle Færden,
Hvor haardt de trællede, og hvor de sled;
Og hvad var Maalet vel for deres Stræben?
Een søgte Magt, en anden søgte Ære,
De allerfleste søgte — en Klump Guld.
Derfor de gjorde Livet sig besværligt,
Derfor de gjorde sig til usle Slaver
Og kasted bort den dyrebare Frihed.

— — —

Jeg svæved langsom over Jorden hen,
Jeg søgte mig et Opholdssted for Natten,
Jeg spejdede og spejdede, og sé,
Da blev jeg vaer i Skoven dybest inde
En lille Rede hyggelig og net,
Og de i Reden saa' saa gode ud;
Jeg dristig blev, og kækt jeg nærmed mig,
Jeg bad dem bønligt, om jeg maatte være
Hos dem, i deres Rede Natten over;
De modtog mig saa venlig og saa smukt,
Det glæded mig, og skjønt jeg var en Fremmed,
Jeg strax mig følte, som om jeg var hjemme;
Og da jeg næste Morgen skulle bort,
De bad mig om at blive mindst en Dag,
Jeg skulle lære Deres Skov at kjende;
Og de behøved ej at bede længe,
Jeg blev hos Dem; her var der jo saa kønt,
Jeg flagred om den hele lange Dag
Fra Blomst til Blomst, jeg saa, beundred, nød,
Jeg blev endnu en Nat og endnu én,
Jeg syntes, at jeg aldrig kunde skilles
Fra alt det skjønne, som mig fængsled her.

— — —

De tog saa venlig jo imod mig selv,
Tag ogsaa venlig mod min simple Tak;
Jeg er en l i l l e Fugl, og mange Toner

Jeg ejer ej; jeg jubler ikkun lidt:
Tak, Frue! Tak for Deres Godhed og
For hvert et Minde, som jeg har fra Skoven.
Lev vel! Vær hilset! — Endnu én Gang! Tak!

J. P.

Sidste brev er henvendt til frk. Guldborg og lyder in extenso således:

Frk. Guldborg!

Sér De, Duen svinger
Gjennem Luften sig paa lette Vinger,
Sér De, hvad i Næbet med den bringer?
Hilsen, Brev og Bud,
Bud til Skoven ud —
Men jeg beéer Dem, Frøken! Bliv ej bange,
Frierbreve, sværmeriske, lange,
Vover jeg at skrive ej;
Amor endnu ej fandt Vej
Til mit Hjerte. Kun jeg vilde —
Men optag det ikke ilde —
Sige Dem paa dette Blad:
»Tak for sidst« og »Tak for Mad!«

Af disse viser og breve får man et ganske godt billede af Jens Petersen som den mand, der gennem sin humor og lystighed forstår at more folk. Lige så humoristiske og fulde af lune hans viser kan være, lige så skarpe og ironiske kan de være. Givet er det, at han trods sine kun 16—17 år har været et ganske godt hoved. Det vil af hans senere sparsomme forfatterskab ses, at tonen er den samme som i hans produktion fra gymnasieårene.

Efter studentereksamen i 1874 kom han til København for at studere. Efter i nogen tid at have beskæftiget sig med æstetik, der havde hans store interesse, tog han endelig i 1884 juridisk embedseksamen.

I studentertiden øvede han ikke megen litterær virksomhed. Fra den tid foreligger der fra hans hånd kun enakteren „Quod felix", der blev udgivet i januar 1882, og som opnåede tre opførelser på Det kgl. Teater, samt proverbet „I Slaabrok og Tøfler", der udkom i 1881 under pseudonymet J. Th. Haugaard. Dette sidste skuespil handler om ærgerrighed og ambitioner. Forfatteren Marcus Holm stræber efter at nå et ydre materielt gode på bekostning af ægteskabet og familielivet, uden at han dog er klar herover. Hustruen, Johanne, forelægger ham faren for ægteskabets forlis gennem en af hende skreven og i avisen anonymt optaget anmeldelse af hans nyudkomne bog. Han får her-

igennem og ved en samtale med hustruen øjnene op for livets virkelige værdier.

Først i 1896 udgav Jens Petersen atter et skuespil: „Stamherren", et helaftenlystspil i 4 akter, skrevet i Berlin under opholdet dér. Stykket fik en jævn modtagelse af pressen og blev opført på Dagmarteatret fra den 19. januar—24. marts 1896, ialt 15 opførelser.

Der skal atter gå en rum tid, 2 år, inden vi møder ham igen. Denne gang er det som Gustav Wieds medforfatter til „Første Violin" fra oktober 1898. Det er en komedie i 4 akter, delvis skrevet i Elsasserstrasse i Berlin, hvor Jens Petersen havde taget ophold, og hvor Gustav Wied opsøgte ham. Stykket blev en enorm succes med Anna Larssen i hovedrollen[20]).

Gustav Wied ønskede gerne samarbejdet fortsat, men lige så myreflittig Gustav Wied var, lige så ugidelig og doven var Jens Petersen. Det var derfor efter mange overtalelser, at Jens Petersen deltog i samarbejdet om „Atalanta eller Naar Piger har Penge", der er en komedie i 3 akter, skrevet i Artilleriestrasse, Berlin, og som udkom den 20. november 1901 uden dog at blive nogen succes.

Af Jens Petersens forfatterskab er kun tilbage at nævne „Efterladte Epigrammer", der udkom efter hans død. De er trykt hos Petersen & Petersens Forlag i København i 1903[21]). Indholdet er en samling epigrammer, bestående af 106 ritorneller og indeholdende en god portion livsvisdom, hvilket efterstående vidner om:

2. Kun mellem tvende Ting man Valget har:
   At være som de andre Abekatte
   Eller sig selv — og saa er man til nar.

13. En ægte nordisk Mø! — Iforgaars vovede
    Et lille »ja« hun knap — og tungerap
    Idag hun præsenterer: »Min Forlovede«.

20. Fyren er Teolog og gaar i Byen
    Trods nogen Tyrk. Han tænker vel som saa:
    »Er først man Præst paa Laaland eller Fyen —«.

29. Saa du, hvor dybt han slog sin Hat mod Jord? —
    Tro bare ikke, det er Høflighed!
    Men han vil vise Folk det fine Foer.

31. Endnu jeg aldrig traf en Demokrat,
En Ven af Lighed og af Broderskab,
Som ikke holdt Hund — som Surrogat.

40. Med Blikket siger hun: »Der ligger Maatten!«
Og med Tournuren: »Glem ej, hvem jeg er!«
— Jeg vilde gerne se Madame paa Potten.

44. Dyden kan lignes med en god Tobak.
Men ikke altfor kraftig, mine Damer!
Jeg hader sure Piber. Ellers Tak!

65. Med ildfuld Kraft begejstret han forkynder
Socialismens Evangelium,
Men helst fra Chaiselonguens bløde Hynder.

82. »Jo, ser De — man maa vide, hvad man vil,
Og vilde, hvad man vil. Jeg for Exempel —
Jeg ryger Merskums Pibeho'eder til«.

Som tidligere nævnt[22]) tog Jens Petersen juridisk embedseksamen i 1884, og efter endt fuldmægtigtid fik han i 1887 bestalling som overretssagfører[23]). Advokatgerningen havde imidlertid ikke hans interesse; han, der mere var æstetiker end jurist, fik tilbud om en stilling som forretningsfører[24]) ved det nystartede radikale dagblad „København" (1889-1931), hvorefter han deponerede sin bestalling.

„København", der redigeredes af Ove Rode, var på det tidspunkt meget litterært betonet og havde knyttet en del af de unge digtere til sig. Det var den rette plads for Jens Petersen, da han her kunne dyrke „den frugtbare dovenskab". Om hans virke ved bladet fortælles bl. a., at han besad en evne til at planlægge og tilrettelægge, men nogen aktiv deltagelse i arbejdet kunne ikke forventes fra hans side, hvorfor det også altid viste sig, at når hans tanker og ideer blev realiseret, havde han ikke selv bidraget med så meget som en linie. Hans betydning for bladet gav sig derfor kun indirekte udtryk ved, at al hans viden og kunnen gennem diskussioner og samtaler kom bladets øvrige medarbejdere til gode. Iøvrigt var han meget afholdt af medarbejderne, idet han altid, når der var penge i kassen, velvilligt udbetalte forskud til dem.

En af de få gange, hvor Jens Petersen selv satte pennen til papiret, kostede bladet 5000 kr. i erstatning for injurier tillige med sagens omkostninger, 700 kr.

Jens Petersen var i „København" den 26. juni 1891 under pseudonymet „Minus" kommet med et kort indlæg: „Gentlemen of the press":

En Journalist ved „Avisen" har i Sommer bicyklet til Paris. Hans lykkelige Hjemkomst pr. Skib fejredes i Forgaars af Cykle-Firmaet Gemynthe & Kauffmann, der havde leveret Dyret.

Samtlige københavnske Dagblade var indbudt.

Efter Sigende var der virkelig et Par, der lod sig repræsentere.

Blandt de mange gemytlige Taler, „Avisen" refererer, mærkes Redaktør Frederik Hansens.

Hr. Hansen ytrede i sit Svar paa en Skaal for gentlemen of the press, at enhver gentleman of the press, ligegyldig hvad Retning han tilhørte, „var „Avisen" og dens Medarbejdere velset som Kollega".

Kun vilde Hr. Hansen „holde Ikke-gentlemen ude". —

Naa, saa det vilde Hr. Hansen.

Men vilde han saa ikke først rydde en Smule op i sin egen Butik?

Hvad siger Hr. Hansen om den Slyngel, som forleden søgte at skade en ung Mand i hans private Eksistens ved at angive ham som Forfatter til den Artikel, hvis Synder Ove Rode f. T. afbeder i Skt. Annægade.

Eller om den Slubbert, som i sin Tid anmodede Direktør Abrahams om et mindre Pengelaan og paa Foden af Brevet tilføjede, at han samme Aften skulde anmelde Folketeatrets Premiére?

Eller om den Bandit, der offentliggjorde Md. Judics Vaskeregning med de usynlige Natkorsetter? —

Hr. Hansen gør klogt i ikke at svare".

Herefter blev Jens Petersen af den injurierede stævnet for retten med påstand om ovennævnte erstatning. Jens Petersen glemte at give møde til den berammede tid, og han blev dømt som udebleven[25]).

Den injurierede, der var journalist[26]) ved „Avisen", nægtede at reassumere sagen, hvorfor den på det foreliggende grundlag blev foretaget for Højesteret, som stadfæstede dommen[27]).

Hvis en eller anden ønskede at få Jens Petersen i tale, ville han vanskeligt kunne finde ham på bladet. Søgte han derimod på den litterære café „Bernina", ville han finde Jens Petersen enten i samtale med en af tidens unge kunstnere eller siddende over en absinth, medens han betragtede gadelivet udenfor.

Overretssagfører Jens Petersen
På Bangsbo findes en tegning af Jens Petersen,
udført af Eva Drachmann i 1895

Skal man lægge de forskellige udtalelser, der er fremkommet om Jens Petersen, til grund, har han haft en ikke ringe indflydelse på cafeens publikum, dels i kraft af sin æstetiske begavelse, dels gennem sin evne til at neutralisere eventuelle uoverensstemmelser mellem de unge brushoveder. Gennem sin gang her på „Bernina" knyttede han adskillige til sin iforvejen store venskabskreds. Her mødte han også

Gustav Wied, med hvem han, som nævnt[28]), siden indledte et kortere samarbejde. Det første resultat viste sig i „Første Violin", der indbragte en del penge til den hårdttrængte Jens Petersen, der efter „Københavns litterære periode stod uden arbejde. At praktisere som sagfører gad han simpelt hen ikke.

I 1894 forlod Jens Petersen København og flyttede til Berlin, hvor han slog sig ned i Elsasserstrasse, men vendte i ferierne ofte hjem og tog ophold på „Bangsbo" uden for Frederikshavn. „Bangsbo" ejedes på den tid af godsejer Johan Knudsen[29]), der her samlede en kreds af tidens unge talenter omkring sig[30]). Man talte om „det litterære hof" på „Bangsbo". Blandt disse var Jens Petersen den ligevægtige, altid hjælpsomme, der udglattede eventuelle stridigheder. Om livet på „Bangsbo" i denne periode berettes altid med varme og glæde af kredsen. Man nød livet i fulde drag, diskuterede tidens ideer og tanker, musicerede og festede om aftenen. Ved disse aftenselskaber deltog foruden kredsen omegnens proprietærer, fiskehandlere, læger og dyrlæger.

Eva Drachmann[31]) fortæller[32]) om livet på „Bangsbo": „Det var festligt og straalende, men ogsaa hemmelighedsfuldt og mystisk, det var Samtalestof i flere omliggende Sogne".

Videre giver hun en kort skildring af sin ankomst til „Bangsbo" en sen januar-aften: „Jeg listede rundt om Kavalérfløjen – endelig et enligt oplyst Vindue og min Redning. Jeg kikkede derind, og aldrig har jeg set noget saa vidunderlig hyggeligt: det lille Gæsteværelse var helt indhyllet i blaa Tobakstaage, i Sengen laa en Mand og dampede paa en lang Pibe, om Halsen havde han viklet sine graa Jägers-Normal-Underbukser, paa Natbordet stod et stort Glas Romtoddy — Manden maatte aabenbart være forkølet — og rundt om paa Gulvtæppet sad en fire-fem af Johan Knudsens Hunde. Manden drejede Hovedet i Sengen: det var en af vore bedste Venner (og en af Bangsbos kæreste Gæster), den alt for tidligt afdøde Overretssagfører Jens Petersen, kaldet „Overretten" — ham, der sammen med Gustav Wied skrev „Første Violin". Jeg kaldte: Jens Petersen! Han fo'r op og lukkede mig ind — og viste mig den største Vennetjeneste, han kunne gøre mig i min forkomne Tilstand: han overlod mig sin varme Seng med samt Pibeos, Toddy og Hunde, og tilbragte selv Natten med sin forkølede Hals i et af de andre, iskolde Gæstekamre".

Gustav Wied har i „Floddamperen" fra „Circus Mundi"[33]) foreviget skikkelsen Jens Petersen gennem et let gennemskueligt billede af vennen og de spartanske, men for ham tilfredsstillende, forhold, han levede under. Gustav Wied fortæller bl. a.:

„Allerede før Toget standsede paa Stettinerbahnhof, saa jeg hans imponerende Skikkelse rage frem over Mængden. Han var iført høj Silkehat, graaternede Benklæder og langskødet, sort Diplomatfrakke. Og hans Overskæg var sat op efter den da brugelige Kejsermode.

— Jeg har taget et Værelse til Dem paa et Hotel, sagde han — to Mark og halvtreds med Morgenkaffe. Senere finder vi Dem et Zimmer ude i Byen; det er billigere.

Da vi havde anbragt mit Rejsetøj paa Hotellet, fulgte jeg med ham til hans Logi.

Han boede paa en femte Sal i Invalidenstrasse.

Vi kom først ind gennem en Stue, hvor der sad en talrig Familie omkring et Bord.

Hans Rasmussen hilste:

— Guten Abend!

Og Familien hilste:

— Guten Abend!

Hans Værelse laa bag Familiens; og der var kun denne ene Indgang.

Vi gik derind:

— Ja, her bor jeg, sagde han. — Fem Mark om Ugen med Morgenkaffe og Støvlepudsning.

Værelset var særdeles lille med kun det allernødvendigste Bohave samt en Seng og et Bur med en Kanariefugl:

— Jeg har en glimrende Udsigt, sagde han — men den kan De kun se ved Dagen.

Saa gav han sin Fugl en Haandfuld Frø, kom frisk Vand i dens Skaal og hængte et Klæde over Buret:

— Det havde jeg glemt; det var derfor, vi maatte herop, sagde han.

Da vi paa ny passerede den forreste Stue, var de yngste Familiemedlemmer i Færd med at klæde sig af for Natten.

— Du gode Gud, for et Opholdssted, tænkte jeg.

— At Hans Rasmussen kan holde en saadan Tilværelse ud! De havde dog alligevel Ret derhjemme i København.

Og jeg drømte ilde om ham om Natten.

Men da jeg næste Morgen i straalende Solskin bøjede om Hjørnet af Invalidenstrasse og fuld af Medlidenhed saa op ad min Vens Hus, saa jeg ham ligge i Skjorteærmer ud af sit Kvistvindue dampende velbehageligt paa en lang Pibe.

Og ved Siden af ham i Karmen stod Buret med Kanariefuglen, der i sin Livsglæde sang, saa at Dyret var ved at gaa bag over ned af Pinden . . .

Dette Syn staar for mig som et uforgængeligt „Ansichtskart" af den Hans Rasmussenske Livsførelse.

Og bare det at se ham skride gennem Friedrichstrasse maatte fylde En med Beundring og Misundelse:

Silkehatten nystrøget, Diplomatfrakken børstet og Overskægget flammet op, saaledes mavede han sig frem gennem Myldret. Gaden var hans. Byen var hans. Hele Verdens-Hurlumhejen var sat i Scene for hans Skyld!

— — —

Noget „Arbejde" har jeg aldrig set ham udføre.

Derimod brugte han Timer om Ruten fra Invalidenstrasse op til Unter den Linden.

Det var hans Arbejde, sagde han.

Intet undgik paa disse Ture hans Opmærksomhed; alt skulde inspiceres, og alt omfattede han med dyb Interesse.

— — —

Han var nøjsom af Hjerte; taknemmelig bare over at leve . . . Bugen fremskudt, Cigaren i Munden og de daskende Arme ned langs Siderne.

„Floddamperen" havde i et inspireret Øjeblik en af Vennerne kaldt ham: „Floddamperen Rasmussen".

Thi tryg, godlidende og munter-ligevægtig som et saadant Fartøj gled Hans Rasmussen frem gennem Dagen.

— — —

Hans Rasmussen havde Dametække og var en udpræget Kvindeven. Ikke at han naturligvis tilkendte dette udskregne Køn nogen højere, aandelig Værdi; dertil var han for verdensklog. Men dets legemlige ditto satte han desto større Pris paa. Og han behandlede dem, Damerne og deres Værdier, med et tungvindt og elefantagtigt, men ganske utvetydigt Galanteri. Gik „de Skønne" akkurat saa nær og sagde dem

akkurat saa vovede Ting, at navnlig korpulente Kvinder af Middelstanden fandt ham fuldstændig uimodstaaelig.

Selv sad han i saadanne Stunder bred og smilende iblandt dem, med fugtig-milde Øjne og favnende Arme, hævet over Tid og Rum som en øm og faderlig Gambrinus mellem højbarmede Nymfer . . .

Men som han var støt og ligevægtig, var han ogsaa fintfølende og trofast.

Han havde, straks han kom til Berlin, gjort Bekendtskab med en lille Sypige af modnere Alder. Og hende holdt han tappert ud med gennem Aarene:

— Jeg bliver rimeligvis den sidste, hun faar, sagde han — og derfor bør jeg ikke lade hende i Stikken!

— — —

Dog aflagde han undertiden sit Fædreland længere Besøg og slog sig da gerne ned hos en dengang tilsyneladende yderst velhavende Ungkarl og Godsejer Jens Jensen i Nærheden af Byen Maribo paa Lolland[34]).

Gaarden hed Eggersbo[34]). Og her mødtes vi ofte om Sommeren og aad og drak og turede med vor gæstfri Vært.

Hans Rasmussen var Godsejerens fortrolige Ven og fornemste Raadgiver.

Desuden optraadte han som Gaardens pére noble og major domus. Det vil sige, han tog sig absolut intetsomhelst produktivt for. Men han fyldte godt og gav ved sin blotte Tilsyneladelse Ungkarlehjemmet et solidt og grundmuret Præg, der kulminerede, naar han ved festlige Lejligheder fremtren i Kjole og hvidt.

Thi da var han rent ud sagt hypnotiserende.

— — —

Det første Hans Rasmussen foretog sig, naar han kom til Eggersbo, var at lægge sig en Dampskibsrute for Dagen. Han sejlede paa Klokkeslet rundt i Lo og Lade; inspicerede Køer, Heste, Faar og Svin; glædede sig over deres Leven og Færden og konstaterede Dødsfald og Fødsler.

Derpaa dampede han omkring i Mark og Skov, mærkede sig Kornets og Træernes Vækst og Arbejdets Fremgang.

Men de kæreste Timer tilbragte han dog i en Sofa eller en blød Lænestol, hvor han til en Kop Kaffe og paa Spidsen af et Knivsblad

røg de tommelange Cigarstumper, som Godsejeren, qua grand seigneur, efterlod overalt i Huset.

Om Aftenen røg han Merskumspibe og drak Whisky.

Og om Nætterne sov han som et Barn; vaagnede paa ny som en Lærke. Og begyndte for fra.

Et sandt Herregaardsliv!

Og dog droges han altid tilbage til sit Tagkammer i Invalidenstrasse . . ."

— — —

Også i „Dansemus"[35]) har Gustav Wied brugt Jens Petersen som model. Det er her Sigvard Hammelev, som Gustav Wied beskriver således:

„. . . bred og ligevægtig. Han er syvogfyrretyve Aar og ugift og nyder Livet i Fugleperspektiv. En lille, begyndende Mave kupler sig jovialt bag de lysegraa, stribede Pantalons, der er en Kende opstødte bag til, men ellers ser overordentlig gentlemansmæssige ud. Overskægget er flot opglødet; en dampende Cigar har han i Munden, og paa Næsen rider ham et Par gyldne Næseklemmer. Mange Kvinder finder ham uimodstaaelig; men Sigvard Hammelev sælger ikke sin Førstefødselsret for en Skaal Linser. Han forbliver ugift! Nu sidder han der i Solskinnet i opknappet Vinterfrakke, høj Hat, Diplomatfrakke og lysegraa Benklæder".

I året 1902 vendte Jens Petersen tilbage til København som en fysisk nedbrudt mand. Han døde på kommunehospitalet i København den 30. september 1902. Man sagde af tyfus. Rigtigheden heraf kan muligvis bestrides, idet der vist nok er stillet forkert diagnose.

Boet efter ham blev overtaget af hans to Brødre, bogbindermestrene Thorvald Petersen og Niels Petersen, og søster, Anne Mejborg, født Petersen[36])som hans eneste og fuldmyndige arvinger, ved Hof- og Stadsrettens skiftekommission den 13. oktober 1902.

I sin private mindelund ved sit hus „Kastellet" i Roskilde rejste Gustav Wied en mindesøjle, der bærer Jens Petersens navn[37].

Hans død vakte ikke særlig stor opmærksomhed uden for vennekredsen, hvilket bl. a. dagbladenes nekrologer viser. Hjørring Amtstidende fra den 1. oktober 1902 nævner således kun, at forfatteren, overretssagfører Jens Petersen (stavet med „d") er afgået ved døden og omtaler ikke hans tilknytningsforhold til Hjørring.

En af vennerne fra „Bangsbos litterære hof", Herman Bang, gav Jens Petersen følgende eftermæle[38]), der bedre end noget andet fortæller om savnet ved hans alt for tidlige død:

„„Retten", der gik bort fra os saa altfor tidligt, „Overretten", der altid var ligelig og altid doven. En hel Aften tilbragte han i én Stol, en lang Time sad han i én Stilling. Altid lun og seende alt, mens han saa intet. For Godsejeren Forretningsfører og for os alle Justérvægten for Godt og Ondt. En bestandig Tilhører, der maaske sjældent hørte efter, men i sine egne og ubevogtede Tanker omsatte Livets Foreteelser i sært matematiske Pudserligheder. Inderst i Sjælen en Skønhedens Dyrker, hvis Hjerte flammede; en Revolutionær, der ikke kendte Love — et bravt Medmenneske, som man maaske to Gange i sit Liv mødte i et Haandtryk, og som vi efter hans tidlige Død alle som én bittert har savnet".

NOTER

1. Ritornel nr. 36 fra »Efterladte Epigrammer« (1903). Se p. 8.
2. Bogbinderfirma, grundlagt 1824.
3. Var søskendebarn til boghandler Carl Johan Haugaard i Viborg. Han fødtes den 3. november 1843 i Hjørring, søn af kunstdrejer Chr. Haugaard og Johanne Cathrine Høygaard. Var i to år fra 1856-57 hos Marinus Petersen i Hjørring, kom derefter i bogbinderlære hos Ehlert i Aalborg og etablerede sig den 4. november 1868 som bogbinder og papirhandler i Viborg. Rabatberettiget den 17. februar 1888. Firma C. J. Haugaard. Forretningsart: sortimentsboghandel, papir- og galanterihandel og lejebibliotek. Gift den 14. august 1870 med Marie Jensen, født den 29. november 1849 i Viborg, datter af murermester Chr. Jensen, Dbm., og Bolenie Kirstine Grønbek. Forretningen brændte den 8. januar 1900. Overdroges den 1. november s. a. til Victor Christen.
4. Boet overtoges den 20. juli 1897 til privat skifte efter begæring af Jens Petersen m. fl.
5. Hendes fader var gårdejer i Serritslev to mil syd for Hjørring. Hun blev gift første gang den 8. november 1823 i Serritslev med selvejergårdmand i Stade, Mads Ovesen, død den 2. juli 1838 samme sted, 57 år gammel; anden gang den 16. maj 1839 i Serritslev med enkemand Hans Chr. Jensen fra Sønderhaven, død den 28. september 1857 som aftægtsmand i Stade, 63 år gammel; tredje gang med Thøger Petersen.
6. Datter af husmand Thomas Chr. Olesen og Mariane Larsdatter. Hun var enke efter en skrædder Pedersen, og hun giftede sig efter Thøger Petersens død med en træhandler Knudsen.
7. I et toetages hus på Strømgades østre side.
8. Forlagde bl. a. Kingos kirkesalmebog, en billedbibel, B. M. Baggers ABC og sammes læsebog; desuden en mængde småbøger og billeder. Se iøvrigt Vendsysselske Aarbog 1950: Viggo E. Clausen og Johs. E. Tang Kristensen: Et billedtrykkeri i Hjørring for 100 år siden.

9. På den anden side af Strømgade.
10. Anton Eliseus Reventlow, født den 21. marts 1867 i Aarhus, søn af købmand Martin Steen Georg Reventlow, død som godsekspeditør i Odense, og Agnes Margrethe Kirstine Pagh, død den 13. august 1876. Faderen gift anden gang med Alvilda Louise Frederikke Knudsen. Grev Conrad Reventlow, en broder til Chr. Ditlev Frederik Reventlow, var faderens bedstefader. — Lærling hos Jacob Zeuner i Aarhus fra 1. maj 1881—1. maj 1885; derefter medhjælper hos samme indtil 1886; hos Chr. Hansen i Kolding fra 1886—1889; bestyrer af Marinus Petersens boghandel i Hjørring fra 1889—1890. Formand for Hjørring Handels- og Kontoristforening. Gift den 22. juli 1891 med Anna Titte Dorthea Ørum, født den 26. maj 1872 i Kolding som datter af slagtermester og kreaturhandler Peter Chr. Claudius Ørum og Christine Nielsen.
11. Født den 13. januar 1870 i Vinum, Døstrup sogn i Sønderjylland, søn af propr. Peter Schmidt Beck og Caroline Sophie Winther. Lærling hos E. S. Jessen i Fredericia fra 1. maj 1887—1. maj 1891. Medhjælper hos R. Hertel i Assens fra 1. maj 1891—1. marts 1894; hos Jens Møller i Helsingør fra 1. april 1894—10. april 1897. Gift med Anna Camilla Marie Tange, født den 21. maj 1875 i Assens som datter af snedkermester Johan Peter Tange og Marie Dorthea Christiane Søtoft.
12. Gift den 27. november 1896 med Reinhold Frederik Severin Mejborg, født den 28. marts 1845 i Kerteminde, død den 18. juni 1898 i Hellerup; kulturhistorisk forfatter, professor 1893.
13. 1858-1912. Herredsfoged i Horsens.
14. T. Mortensen; navneforandring til Nordlien (1854-1924); generaldirektør i telegrafvæsenet.
15. Carl Chr. Jessen (1865-1937); professor, læge i København.
16. Louis Hornemann, f. 30. marts 1856 i Hjørring, d. 1934. Søn af læge Frees Jacob Hornemann og Edel Benedikte Juel. Student 1874 fra Aalborg, med. ex. 1882. Kand. ved Frederiksberg hospital maj 83—april 85, ved alm. hosp. april—juli 86, ved sindssygeanst. i Aarhus marts 88—marts 89. Reservelæge i søværnet sept. 82—febr. 88 og marts—okt. 89. Skibslæge 1. nov. 89, overlæge 2. april 1907. Afsked 30. marts 21. Fast sessionslæge aug. 18. 31. juli 1893 Svenska Vasa Orden. Marts 97 Den Tunesiske Nichani Iftikar Ordens Ridderkors. Dec. 1900 Norske St. Olavs Orden. 21. juli 1902 Ridder af Dannebrog. 21. juni 1916 Dannebrogsmand.
17. Se note 19.
18. Sandsynligvis Jens Petersens senere svoger, der paa det tidspunkt var lærer i Hjørring. Se iøvrigt note 12.
19. Hørte oprindelig under Dronninglund Hovedgård, men dette tilhørsforhold ophørte i begyndelsen af 1800-tallet. Siden erhvervedes den af Peter Jessen Guldborg, der boede i skovridergården »Lagtved«. Ved hans død 1881 købte godsejer Peter Brønnum Scavenius skoven, der derefter hørte til »Voergård«, indtil udenrigsmin. Erik Scavenius 1918 solgte den til konsul Niels Kaj Strøyberg, hvis enke, konsulinde Caroline Mathilde (Kamma) Strøyberg, efter hans død 1922 ejede den sammen med hovedgården til 1929, da gods og skov solgtes til godsejer A. Høyer; denne solgte 1930 skoven til kmh. C. C. v. Folsach til »Gessinggård«, som 1943 overdrog den til sønnen J. C. E. v. Folsach.
20. Det hjem, hvor fire af stykkets personer sidder og spiller, skulle vistnok være et hjem i Hjørring, måske apotekerens.
21. Se p. 6.
22. Se p. 7.

23. Fra denne tid stammer muligvis følgende dedikation fra forfatteren Carl Steenstrup i dennes digtsamling: »Med lav Horisont«, 1884:

> Som Sagfører har Du jo ikke Behov
> Efter Næstens Gods, at ligge paa Rov.
> Din første Pligt er, mærk Dig det:
> At skaffe med Flid, Din Klient sin Ret.
> Betids med det rette Raad, Du bør være
> Ej med hans Modstander Du maa kokettere
> Med Gøgl og Pjank ikke spilde Du skal
> Din Tid, Du bør ofre Dit hellige Kald.
> Da vil Du snart finde Dig elsket og æret
> Og bagefter høster du sikkert — Salæret!
> — Det er min Mening uden at lyve.
> O, ejer jeg Vinger! — for bort nu at flyve.

24. Jens Petersen var ansvarshavende redaktør fra den 27. april til den 27. juni 1891, medens Ove Rode afsonede en fængselsstraf efter som ansvarshavende at være blevet dømt i en blasfemisag, der var rejst på grund af en af den senere læge Rudolf Panduro forfattet artikel, der omhandlede emnet, hvorledes man kan stifte en ny religion. »København«, den 11. okt. 1890.
25. »København«, den 3. nov. 1891.
26. Paul Marcussen, alias Paoli Ulrich Marcussen, født den 4. februar 1848, død den 18. maj 1906.
27. »København«, den 30. juni 1892.
28. Se p. 16.
29. Født 10 dec. 1865, død 22. dec. 1942. Ejede »Bangsbo« fra 1891-1909. Var en tid (1889-91) medredaktør og financier af Ove Rodes »København«. Senere direktør for Dagmarteatret sammen med broderen C. Riis-Knudsen, for sluttelig at ende som konservativ folketingsmand fra 1906-13 og fra 1918-20.
30. Th. Bindesbøll, der lavede brønden på gårdspladsen, maleren Chr. Clausen, Herman Bang, Gustav og Alice Wied, dr. jur. Holger Federspiel, Sophus Schandorph, Otto og Anna Larssen, P. A. Rosenberg, Carl Ewald, Ove og Line Rode, maleren Peter Mønsted m. fl.
31. På »Bangsbo« findes et brystbillede af Jens Petersen, tegnet i Frederikshavn af Eva Drachmann den 17. jan. 1895. Endvidere findes af samme to tegninger, forestillende Gustav Wied, det ene et brystbillede, det andet Gustav Wied spadserende med en hund.
32. »Politiken«s kronik den 4. nov. 1944.
33. En samling skitser og fortællinger, udkom i København 1909. Se iøvrigt »Berlingske Aftenavis« den 12. april 1946: »En Bohème« af Johs. Brøndum-Nielsen. (Det skal her nævnes, at der under billedet af Jens Petersen står Gustav Wied).
34. Der er her tænkt på godsejer Johan Knudsen til »Bangsbo«, se p. 20 samt note 29. — Gustav Wieds anvendelse af navnet »Eggersbo« stammer sikkert fra, at husholdersken på »Bangsbo« hed frk. Eggers.
35. Satyrspil, udkom 1905.
36. Se p. 6.
37. Gustav Wied havde i sin have indrettet en mindelund, hvor han rejste en række søjler med sine afdøde venners navne. Bl. a. forekommer her navne som Drachmann, Schandorph og Herman Bang.
38. Findes i en skitse om »Bangsbo« i »Illustreret Tidende« 8/7 1906.

LITTERATUR

Bang, Herman: Bangsbo. Illustreret Tidende 8/7 1906.

Behrens, Carl: Erindringer, 1937.

Brøndum-Nielsen, Johs.: En bohéme. Berlingske Aftenavis, 12/4 46.

Bokkenheuser, Knud: I gamle »længst —« (om »Bangsbo«), 1919.

Christophersen, V. og J. W. S. Johnsson: Den danske lægestand, 1915-25, 10. udg.

Clausen, Viggo E. og Johs. E. Tang Kristensen: Et billedtrykkeri i Hjørring for 100 år siden. Vendsysselske Årbog 1950.

Dolleris, Andreas: Danske boghandlere 1837-92. 1912-udgaven.

—: Samme, 1906-udgaven.

—: Samme, 1893-udgaven.

Drachmann, Eva: Johan Knudsens litterære hof på »Bangsbo«. Politikens kronik den 4. nov. 1944.

Festskrift for skoleforeningen ved Aalborg Katedralskole »Ydun« 1861-1961, nov. 1961.

Foreningsbladet »Ydun« 15/3 1873, 29/11 1873.

Hjorth-Nielsen: Danske sagførere under loven af 26/5 1868.

Hjørring Amtstidende, den 1/10 1902.

Hof- og Stadsretten i København. Hvidbog pr. 62-129 (nr. 557).

Houmøller, Sven: Gustav Wied-bibliografi.

Hver 8. dag. Nr. 5, årg. 1898-99, den 30/10 1898.

Kaarsted, Tage: Ove Rode — en politiker bliver til.

Kirkebogen for Hjørring 1856.

Kofod, Aug.: Den danske sagførerstand.

Krak: Danmarks ældste forretninger, 1910.

»København«: 26/6, 3/11 1891 og 30/6 1892.

Ministerialbog for Hjørring 1854-62.

Nielsen, Axel: Parantesen, der voksede, Kbh. 1948.

Petersen, Jens: I slåbrok og tøfler, Kbh. 1881. Skrevet under J. Th. Haugaard.

—: Quod felix, Kbh. 1882.

—: Stamherren, 1896.

— og Gustav Wied: Første violin, Kbh. 1898.

Samme og Gustav Wied: Atalanta eller Når piger har penge, Kbh. 1901.

Petersen, Jens: Efterladte Epigrammer, Kbh. 1903.

Richter, V.: Juridisk Stat 1902.

Salicath, Eddie: Omkring Gustav Wied, Kbh. 1946.

Svendsen, Lauritz: De københavnske privatteatres repertoire, 1847-1906. Kbh. 1907.

Tilskueren: April 1916.

Trap Danmark, Hjørring Amt, 5. udg. 1960.

Welblund, Aage: Omkring den litterære café, Kbh. 1951.

Wied, Gustav: Circus Mundi, Kbh. 1909.

—: Dansemus, Kbh. 1905.

GODSEJER JOHAN KNUDSEN TIL BANGSBO

Af *cand. jur. OLE KOEFOED NIELSEN*

Der går ofte frasagn om „Det litterære Hof" på herregården, nu museet, „Bangsbo" ved Frederikshavn. Ved besøg på „Bangsbo" vil man blive præsenteret for „Hoffet"s medlemmer. Alle kendte kunstnere, såvel bildende som skrivende, af hvem hovedparten endnu huskes(1). Man fæstner sig ved, at „Bangsbo"s daværende ejer var Johan Knudsen, men hvem denne Johan Knudsen egentlig var og hvilken stilling, han indtog i samfundet, erindres og vides nok kun af de færreste. I det følgende vil Johan Knudsens litterære og politiske løbebane blive omtalt.

Johan Christian Severin Knudsen fødtes den 10. dec. 1865 på herregården Moutrup på Mors som søn af proprietær, kammerråd Jacob Sepstrup Knudsen, født den 14. nov. 1817, død den 16. april 1869, og Ane Jensine Riis, født 1827, død 1892. Efter faderens tidlige død giftede moderen sig med faderens broder, Poul Knudsen, født 1819, død 1905, den rigeste og mægtigste mand på Mors, Kejser Poul kaldet i folkemunde. Denne adopterede Johan Knudsen, men der bestod ikke altid lige godt forhold mellem de to, velsagtens på grund af Johan Knudsens ustadighed og rundhåndethed, hvad penge angik. Johan Knudsen tog i 1881 præliminæreksamen og kom derefter til landvæsenet og senere på Landbohøjskolen. I 1889 dimitteredes han fra Bokkenheusers kursus som student og blev i 1890 cand. phil. Nogen embedseksamen fik han aldrig. Var en tid ledende senior i Studenterforeningen i København og formand for Skuespillerforbundet, hvori han senere blev æresmedlem. Den 25. jan. 1901 giftede han sig med skuespillerinden ved Dagmarteatret, Elisabeth Julie Hanne Christiane

Riis, født Otto-Lissner den 30. maj 1867, død den 7. dec. 1929. Efter at dette ægteskab var blevet opløst i 1906, giftede han sig den 11. juli 1911 med Olga Johanne Rebekka Thorsøe. Denne havde i et tidligere ægteskab med premierløjtnant Mygind en søn, Jørgen Mygind.

Nogle af Johan Knudsens første litterære frembringelser er optaget i „Litteratur og Kritik"(2), som er udgivet af broderen Christian Riis-Knudsen(3). Heri har Johan Knudsen skrevet en del teater- og boganmeldelser. Anmeldelserne var her som senere arrogante og nedladende, sjælden positive, oftest negative. I en anmeldelse af Niels Møllers „Efteraar" giver han især udtryk for sin galde og sit raseri, idet han her benytter lejligheden til at rakke ned på de nyopkomne digtere, symbolisterne, „der bruger knudrede tillægsord og forceret søger efter lignelser".

I juli 1889 startede Ove Rode det radikale dagblad „København", hvori adskillige af tidens unge digtere fik optaget det stof, som andre dagblade ikke turde publicere. Da der kræves en del kapital for at holde et dagblad i live, især når det drejer sig om et yderligtgående blad som „København", varede det heller ikke længe, inden Ove Rode manglede penge til at fortsætte udgivelsen. Johan Knudsen, der var en kendt skikkelse inden for journalist- og digterverdenen, trådte nu hjælpende til og stillede den fornødne kapital til disposition, hvorefter han den 1. marts 1890 indtrådte i redaktionen, der herefter bestod af Johan Knudsen, Ove Rode og Carl Ewald. Det blev imidlertid ikke den eneste gang, Johan Knudsen måtte yde økonomisk støtte; også adskillige gange senere måtte han punge ud, bl. a. til dækning af de mange bøder, som det blev pålagt bladet og dets medarbejdere at udrede for injurierende udtalelser og „utugtige" noveller(4). Det var især angrebene på justitsminister Alberti, der måtte betales for.

Johan Knudsen søgte ikke at ændre bladets politiske indstilling, men kastede sig ud i en udæskende københavnsk journalistik under forskellige pseudonymer, bl. a. Baron Trip-Trap. Han beskæftigede sig fortrinsvis med litteratur- og teaterkritik, hvilket hverv han varetog til engang i efteråret 1891. Det må i denne forbindelse bemærkes, at hans anmeldelser af forestillingerne på „Dagmarteatret" var meget kritiske, hvilket hænger sammen med, at teatrets direktør, C. Riis-Knudsen(5), og Johan Knudsen havde haft en del sammenstød. Således skrev Johan Knudsen til Ove Rode et harmdirrende brev, hvori han for-

langte, at „Dagmarteatret"s forestillinger ikke måtte roses. Grunden hertil var, at Oscar Madsen(6), der en kort tid vikarierede for Johan Knudsen, havde anmeldt en enkelt forestilling pænt. Helt at afvise Johan Knudsens krav tillod bladets økonomi ikke. Det kølige forhold mellem brødrene varede dog ikke, for i perioden 1895–1897 bistod Johan Knudsen broderen i ledelsen af „Dagmarteatret".

Da opretholdelsen af „København" stadig krævede større og større økonomisk hjælp, ville Johan Knudsen trække sig tilbage, idet han havde besvær med at få midler udbetalt af forældrene, der længe havde syntes, at han var for ødsel. Flere penge på sit navn kunne han heller ikke låne, og efter at han havde lovet at dække bladets underskud til 1. april 1892, rejste han til Jylland, hvor han på forældrenes foranledning i okt. 1891 købte „Bangsbo". En årsag til hans afrejse fra hovedstaden var også det dårlige forhold til nogle af de unge forfattere, som han havde haft forbindelse med på redaktionen.

Det var i de dage, medens Johan Knudsen ejede „Bangsbo", nemlig indtil 1909, at „Bangsbo" blev kendt viden om. Som nævnt samledes her en del af tidens kunstnere(7) til fester og diskussioner. Uden at komme nærmere ind på dette afsnit af „Bangsbo"s historie skal blot nævnes, at Johan Knudsen var en gavmild herre, der rundhåndet og generøst bekostede gilderne, sammenkomsterne og drikkeorgierne. Tiden her på „Bangsbo" er prist af adskillige kunstnere, bl. a. skriver Gustav Wied: „Og her mødtes vi ofte om Somren og aad og drak og turede med vor gæstfri Vært"(8).

Medens Johan Knudsen havde bopæl på „Bangsbo", var han medlem af repræsentantskabet for Frederikshavn Bank(9) fra 1895–1910, næstformand for samme fra 1903–1904 og formand for samme fra 1904–1910. I 1902 blev han formand for udvalget for en nybygning til Frederikshavn Bank. Samtidig forestod han formandsposten for Flade-Gærum sogneråd fra 1902–1906 og for Det jyske Højres organisation fra 1904–1910.

Efter at Johan Knudsen således var ophørt med sin journalistiske og litterære virksomhed, vendte han sig til politik.

Til stor undren for sine nære venner, især Ove Rode, som iøvrigt forblev hans ven for resten af livet, lod Johan Knudsen sig i 1898 opstille til Folketinget som kandidat for Højre i Frederikshavnskredsen.

For over for vælgerne at tage brodden af sin tidligere radikale indstilling indledte han mødet den 14. febr. 1898, arrangeret af den konservative vælgerforening i Frederikshavn, med at sige: „De veed, at jeg for en Række Aar tilbage var Udgiver af et literært Venstreblad i Kjøbenhavn, og De veed ogsaa, at Venstresproget kalder Den, der forlader Venstre for at gaa over til Højre, en Forræder, en Troløs, medens Den, der foretager den modsatte Marsch, berømmes som En, der omsider er naaet til Sandhedens rette Erkjendelse. Jeg vil med Sindsro lade mig kalde en Forræder, en Troløs; jeg mener, at jeg ikke er det; jeg paastaar, at jeg har Ret til at sige: Tiden, Forholdene har gjort mig til Højremand; *der* stod jeg for syv Aar siden, *her* staar jeg nu"(10).

På omtalte møde holdt Johan Knudsen et foredrag, som bragte ham megen omtale og applaus. Han kom ind på spørgsmålene om de forskellige reformer, som dengang stærkt optog sindene. Efter at have udtrykt sin overbevisning om byernes og landets sammenfaldende interesse, gik han over til at omtale revision af toldloven, idet han ikke kunne give sin tilslutning til en forringelse af industriens beskyttelse, men tværtimod gik ind for en beskyttelse af de forædlede landbrugsprodukter, for, som han sagde: „Danmark for de Danske". Til forslaget om en forøgelse af brændevinsskatten replicerede Venstre med en floskel om den fattige mands snaps, som skal være hellig og urørlig. Hertil svarede Johan Knudsen: „Gør man Vold mod den fattige Mand, fordi man fordyrer hans Snaps, naar man samtidig bedrer hans Kaar ved at alderdomsforsørge og ulykkesforsikre ham og skaffe ham billigere Livsfornødenheder?" Der omtales også regeringens forslag til en reform af de direkte skatter og næringsloven.

Spørgsmål af særlig lokal interesse undlader Johan Knudsen ikke at give plads for i sit foredrag. Anlæg af en havn ved Skagen, forbedring og udvikling af kommunikationsvæsnet i Frederikshavn, eksportslagteri i Frederikshavn og kontrol med fremmede trawleres indgreb på dansk søterritorium var alle problemer, der blev omtalt og kommenteret.

Som det sig hør og bør en folketingskandidat sluttede Johan Knudsen sit foredrag med at fremhæve sit parti gennem almindelig anvendt teknik: at dadle og nedrakke de øvrige partier: „Vor nuværende Folketingsmand er jo et ivrigt og radikalt Medlem af det saakaldte Reform-

parti. Dette Parti, d. v. s. Venstre, har nu i en Aarrække leflet, som man kalder det, med Socialisterne; det gaar paa Valg sammen med dem, det støtter dem, hvor det kan, og opstaar der en Gang imellem en lille Uenighed mellem de hinanden elskende, da er det kun en Uenighed af den Art, der fornyer Kjærligheden". . . „Jeg haaber nu ikke, at jeg skal opleve at se denne store Tvangs- og Fattiganstalt, der kaldes den socialistiske Stat, ført ud i Virkeligheden". . . „Jeg stiller mig i Frederikshavn mod en Mand, der arbejder Haand i Haand med Socialisterne".

I Kvissel den 28. febr. 1898 holdt Johan Knudsen et lignende foredrag(11).

Når man lægger avisreferaterne af foredragene til grund, vil man se, at Johan Knudsen har optrådt med en vis personlighed og en let tilbøjelighed til arrogance. I al sin formfuldendthed var han dog vittig og slagfærdig i replikken.

Det lykkedes imidlertid ikke Johan Knudsen at blive indvalgt denne Gang. Først i 1906 valgtes han som Højres kandidat i Frederiksborg Amts 2. valgkreds, Fredensborg, hvor han iøvrigt blev genvalgt i 1913.

Fra 1905–1915 var han medlem af Højres repræsentantskab og fra 1907–1915 af sammes forretningsudvalg og partiets politiske ordfører.

I den tid, i hvilken han var medlem af Folketinget, i første omgang fra 1906–1913, varetog han med stærk og livlig interesse de dramatiske og litterære anliggender samt teatersagerne. Han var således en overgang et meget omdisputeret emne i forbindelse med besættelsen af direktørposten for Det kgl. Teater. At han ikke fik stillingen, blev vistnok en stor skuffelse for ham.

Andre politiske områder, som optog ham meget, var husmandslovsdebatten fra 1908–1909 og forsvarslovene, som han i 1909 stemte imod, hvorefter han sammen med 5 andre dannede en særlig gruppe. I 1913 stemte han for at acceptere den almindelige valgret.

Johan Knudsen blev aldrig ortodoks højremand, men var altid moderat og søgende. Han drømte om at skabe en moderne orienteret konservativ politik, men manglede den vilje og tålmodighed, som kræves af en reformator. Yderligere mødte han kraftig modstand blandt sine egne partifæller.

I 1915 meldte han sig ind i Det konservative Folkeparti, som han var gået stærkt ind for. Samme år søgte han forgæves valg i Hurup,

men blev først i 1918 valgt på suppleringsmandat i Hjørring amt og blev politisk ordfører og formand for partiet. Johan Knudsen evnede sikkert at være formand, idet han var i besiddelse af en vis formfuldendthed, korrekt optræden, gode talegaver, flid og grundighed.

Det var i denne periode, at det brændende spørgsmål om Danmarks sydgrænse var fremherskende. I dette spørgsmål kom Johan Knudsen sammen med professor Birck i modvind i partiet, hvilket foranledigede, at professor Birck meldte sig ud, medens Johan Knudsen blev en kort tid endnu. Da han imidlertid var ildeset blandt sine egne, frabad han sig genvalg og meddelte i juni 1920 sine vælgere i Hjørring amt, at han trak sig ud af det politiske liv.

Efter nu at være trådt tilbage blev han relativt hurtigt glemt. Han opholdt sig dels på Blidstrup, som han ejede fra 1905 til 1923, og på Moutrup på Mors, dels en del i udlandet, fortrinsvis i München, hvor han boede på hotel „Excelsior". Han oplevede her den gryende nationalsocialisme og blev meget påvirket heraf. Da han ved krigens udbrud vendte tilbage til Danmark, var han overbevist nationalsocialist. Han trådte imidlertid ikke offentligt frem, men levede sine sidste år i ubemærkethed i sin bolig i „Slotsgaarden" i Frederiksberg Have. Her døde han af et apoplektisk anfald den 22. dec. 1942. Han havde i de sidste år været noget nedbrudt og havde tilbragt en tid på hospitalet.

Kaster man et blik over Johan Knudsens levnedsforløb, vil man bemærke, at han, der hele livet var økonomisk uafhængig og udstyret med rige evner, altid har været en søgende natur og aldrig har kunnet finde sit ståsted i livet. Som ung levemand vestreorienteret, som moden mand konservativ og som ældre nationalsocialist. Man har karakteriseret Johan Knudsen som „en personlighed, der lunefuldt dansede ind og ud af dørene, en litterær bohéme og en kultiveret intelligens".

NOTER

(1) Th. Bindesbøll, maleren Chr. Clausen, Herman Bang, Gustav og Alice Wied, dr. jur. Holger Federspiel, Sophus Schandorph, Otto og Anna Larssen, P. A. Rosenberg, Carl Ewald, Ove og Line Rode, maleren Peter Mønsted m. fl.

(2) Grundlagt 1888 og udkom kun i to årgange. Var hjemsted for en række forfattere, som forenedes i fælles modstand mod Georg Brandes.

(3) Født 22. juni 1863, student 1882, direktør for »Dagmarteatret« fra 1889—1905; har oversat og bearbejdet adskillige dramaer, bl. a. Schillers »Røverne«.

(4) Se Jens Petersens indlæg »Gentlemen of the press«. Se foranstående biografi om Jens Petersen.

(5) Se note (3).

(6) Havde siddet i redaktionen før Johan Knudsens indtræden.

(7) Se note (1).

(8) »Floddamperen« fra »Circus Mundi«, 1909. Se også Eva Drachmann: Da Johan Knudsen holdt litterært hof på »Bangsbo«. — Politiken, den 4. nov. 1944.

(9) Johan Knudsen har skrevet festskriftet for Frederikshavns Bank 1892 — 6. maj — 1917. Odense 1917, 49 s.

(10) Frederikshavns Avis 15. febr. 1898.

(11) Frederikshavns Avis 1. marts 1898.

LITTERATUR

Bang, Herman: Bangsbo. — Illustreret Tidende 8.-7. 1906.
Behrens, Carl: Erindringer, 1937.
Berlingske Tidende: 23.-12. 1942.
B.T.: 18.-1. 1919.
Dahl, Svend, og P. Engeelstoft: Dansk biografisk håndleksikon, 1923, bd. 2 og 3.
Drachmann, Eva: Da Johan Knudsen holdt litterært hof på »Bangsbo«. — Politiken, den 4.-11. 1944.
Ekstrabladet: 10.-12. 1910.
Frederikshavns Avis: 15.-2. og 1.-3. 1898, 10.-6., 11.-6. og 12.-6. 1920.
Knudsen, Johan: Frederikshavn Bank 1892—6. maj—1917.
Kaarsted, Tage: Ove Rode — en politiker bliver til, 1963.
Litteratur og Kritik, 1888—1889.
Nationaltidende: 23.-12. 1942.
Politiken: 11.-6. 1920, 23.-12. 1942.
Rigsdagens medlemmer gennem 100 år, I.
Salicath, Eddie: Omkring Gustav Wied, 1946.
Welblund, Aage: Den litterære café, 1951.
Wied, Gustav: »Floddamperen« i »Circus Mundi«, 1909.

PETER JESSEN GULDBORG
OG HANS GRAVSTED I DRONNINGLUND STORSKOV

Af *P. Christensen*

Midt i Dronninglund Storskov ligger den gamle Skovridergaard „Lagtveden", nu indrettet til Bolig for Funktionærer ved det med Gaarden sammenbyggede Savværk. Om „Lagtveden"s Oprindelse vides kun, at der her „paa en øde Plads" i 1766 byggedes et Skovfogedhus. Der har tidligere været noget Landbrug til Gaarden, og Markstykkerne ses endnu som aabne Pletter i de nærmest liggende Skovpartier.

Her boede i 1870'erne *Peter Jessen Guldborg,* som de to Turister, Forfatteren Jens Petersen og Kulturhistorikeren R. Mejborg stiftede Bekendtskab med paa en Ferieudflugt 1873 (se foranstaaende Artikel om Jens Petersen). Det fremgaar af Jens Petersens Skildring, at Guldborg var en ret mærkelig Mand baade af Udseende og Karakter, men elskværdig og gæstfri over for alle, der fandt Vej til hans ensomt liggende Hjem i Skoven.

Han var nogle Aar i Forvejen kommen fra Sjælland, og en Tradition vil vide, at han købte Storskoven for at skaffe et sundt Opholdssted til sin syge Søn, Mads G., der antagelig har lidt af Tuberkulose. Det var paa den Tid en almindelig Tro, at brystsyge Mennesker kunde helbredes ved at opholde sig i Bjergluft eller Skovluft, og hvis man ikke vilde rejse til Udlandet, var det forklarligt, at man fandt op på Jydske Aas, hvor de høje Bakketoppe dækkedes af en anselig Bøgeskov, saa at der her fandtes helt enestaaende Betingelser for at faa Bjergluft og Skovluft forenet.

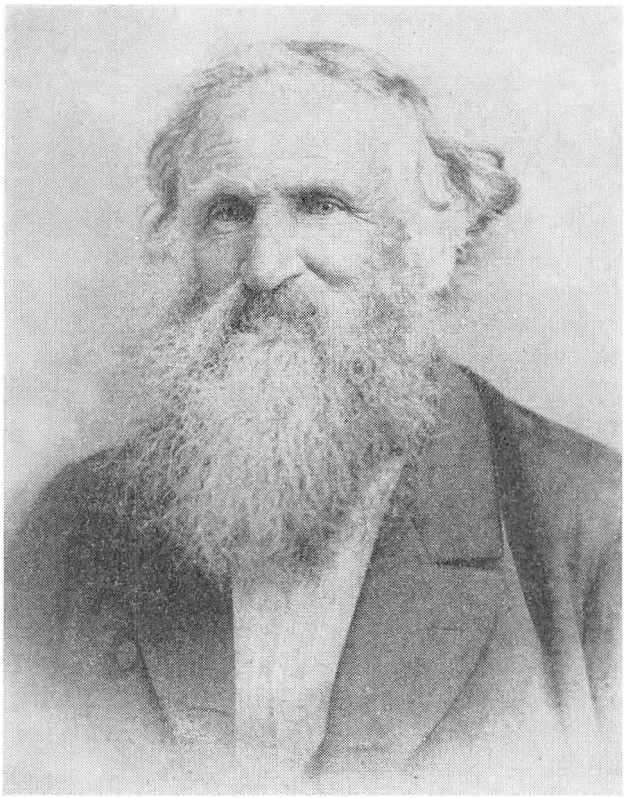

Peter Jessen Guldborg

Storskoven solgtes 1863 af Kammerherre Juel og Proprietær Balthazar Bøggild for 45,000 Rdl. til Guldborg og Sønnen Mads (ogsaa kaldet Max), saaledes at de straks i Fællesskab overtog Skoven, men først fik Skøde 21. Juni 1865. Mads levede kun nogle faa Aar efter og døde, formentlig paa Sjælland, omkr. 1870, og 19. Marts s. A. solgte Guldborg sin egen Anpart til sin yngste Søn Jens Hendrik og betingede sig Aftægt hos denne, hvorefter Guldborg af Skifteretten fik Skøde paa Mads G.s Halvpart af Skoven. Han blev dog snart Eneejer. Jens Hendrik klarede sig kun en kort Tid; han døde 1872 og blev kun 31 Aar gl.; men Peter Guldborg, der paa dette Tidspunkt var 67 Aar og hele

sin Tid havde været en ivrig Jæger, var bleven saa glad ved sin Skov, at han besluttede at blive her for stedse og lod indrette et Gravsted for Sønnen og for sig selv og Hustru i en kedelformet Dal lidt vest for „Lagtveden". Herved skabte han en Turistattraktion, der holder Mindet om Guldborg vedlige og lader Nutidsmennesker forstaa, at han ikke var en helt almindelig Mand; men hvad han ellers havde udrettet, og hvad han fik ud af sit Skovbrug, er nu glemt i Egnen. Det er glemt, at det berømte Udsigtsstillads, der indtil for faa Aar siden stod paa Knaghøj, og hvorfra man kunde overse mere end det halve Vendsyssel og en stor Del af de søndenfjordske Egne, var en af de „Altaner", der var Guldborgs Stolthed (se foran S. 11). Det er vel ogsaa glemt, at han udvidede Skovens Træbestand betydeligt ved at plante Graner paa aabne Strækninger og paa Hedebakker langs Udkanten (de ældste Graner ved „Pumphullerne" var plantet af en tidligere Ejer 1848). Der findes dog paa disse Strøg „Guldborghuse", nu selvstændige Landbrug, hvis Beboere fører Tilnavnet „Guldborg", og ved et mærkeligt Tilfælde er et stort Billede af den gamle Skovejer blevet bevaret i Egnen og hænger nu paa Hjemstavnsmuseet i Try.

Det har givet Anledning til, at jeg er kommen i Forbindelse med en af Guldborgs Efterkommere i fjerde Led, Fru Ingeborg Gade, Enke efter Pastor G. i S. Vilstrup ved Haderslev, og til Dels efter hendes Optegnelser skal jeg i det følgende give et Rids af Guldborgs mærkelige Slægtshistorie og Levnedsløb.

Ved Illebølle, Lindelse Sogn paa Langeland, ligger *Guldborg Banke*, hvor Fund af Murbrokker synes at bekræfte et gammelt Sagn, der fortæller, at her har staaet et „Guldborg Slot". Ved Foden af Banken har senere ligget „Guldborggaard", hvis Beboere og deres Efterkommere har ført Slægtsnavnet Guldborg. Her boede 1642 Iver Kierudsen (d. 1684), g. m. Karen Heichsen, begge vistnok af sønderjydsk Afstamning. Han var Grev Ahlefeldts Foged og if. Skifteprotokollen Langelands rigeste Selvejerbonde efter Svenskerkrigen. Hans Sønner satte imidlertid Gaarden overstyr; den blev solgt til Grev Ahlefeldt og bortfæstet til den tidligere Ejers Steddattersøn, Mads Jensen Guldborg, hvis fædrene Afstamning er mangelfuldt oplyst og mulig kan være halvadelig. Han blev rigt gift, arvede mange Penge og satte Gaarden i god Stand. Hans ældste Barn og eneste Søn, *Jens Guldborg* (f. 1739, d. 1810) blev Gaardejer paa Langeland og i nogle Aar Med-

forpagter af Nordenbrogaard; men 1798 kom han til Lolland og købte Herregaarden „Nøjsomhed" (43 Tdr. Hk.) i Købelev S. af Baron Knuth for 10.600 Rdl. og sad her som en velhavende Mand. Han havde 3 Børn: Hans, Maren og Mads. Begge Sønner blev Studenter. Den ældste, Hans, overtog sammen med Søsteren „Nøjsomhed", mens den yngste, Mads, blev Ejer af Herregaarden „Glostrup" (31 Tdr. Hk.) i samme Sogn, idet han giftede sig med en Datter fra Gaarden, Sophie Marie Jessen, hvis Fader, Peder H. Jessen, antagelig var af sønderjydsk Afstamning. Han var gift med Helene Juliane Elisabeth Bachhausen, Datter af Jørgen B. paa „Glostrup". Mads Guldborg og Sophie Jessen fik to Sønner, der begge ligesom Fader og Farbrødre blev Studenter, formentlig fra Nykøbing Katedralskole. Den ældste, Jens, blev Ejer af „Glostrup" og senere af „Nøjsomhed", som han solgte og derefter købte „Vintappergaarden" i Lyngby v. København. Han døde ugift.

Den yngste Søn var Peter Jessen Guldborg, f. paa „Glostrup" 1805, d. i Dronninglund Storskov 30. Januar 1880. Han var, som vi nu har set, udgaaet af et ret interessant og meget broget Slægtsgalleri, og det kan vel til Dels forklare, at han blev en original Person og fik en mærkelig Livsskæbne. Han blev gift 1830 med en Købmandsdatter fra Nakskov, Sophie Cecilia Magdalene Antoinette Jensen (f. 1812, d. 1. Juli 1881 og begravet i Storskoven). Det unge Ægtepar blev straks sat godt i Vej og købte 1831 den lille Herregaard „Marienberg" i Købelev S., som G. solgte 1839 og købte „Ll. Købelevgaard" (38 Tdr. Hk.), hvor han holdt fornemt Hus og bl. a. lod hente Stukkatører fra Paris, der opsatte et meget smukt Stukloft i Salen. Men da Guldborg blev ældre, fandt han Stedet for afsides. Omkr. 1855 solgte han og Broderen Jens deres lollandske Gaarde og flyttede til Sjælland, vel fordi de ønskede at bo i Nærheden af Hovedstaden. Jens kom som foran nævnt til Lyngby, og Peter Guldborg havde allerede 1841 købt en „Lystgaard", *„Ragnesminde"* (ca. 32 Tdr. Hk.), der ligger tæt syd for Jernbanelinien mellem Vridsløse og Glostrup St., kun ca. 12 Km. fra København. Her førte Guldborg nogen Selskabelighed og havde jævnlig Besøg af Kunstnere fra København samt jagtinteresserede, for han holdt meget af at gaa paa Jagt, holdt Rideheste og mange Hunde. Der fortælles, at han senere, antagelig mens han boede i Storskoven, lærte sine smaa Dattersønner at skyde ved at lade dem sigte efter en Skilling

eller en 5-Øre, som han satte paa Kant paa en Huggeblok og gav dem til Belønning, naar De ramte.

Guldborg havde 9 Børn, 3 Sønner og 6 Døtre. Sønnerne, *Mads, Sofus* og *Jens Hendrik,* døde unge og ugifte, og sidstnævnte, der ligger begravet i Dronninglund Storskov, var Slægtens sidste Mand. Af Døtrene blev *Hertha* (f. 1837, d. 1889) gift med Billedhugger *Rasmus Secher Malthe* (f. i Randers 1829, d. i Kbh. 1893), og *Henriette* (f. 1844), gift 1874 med Propr. *Sigvard Hoff,* Kvisselholt v. Dorf i Dronninglund Sogn. *Betty* blev gift med Ritmester Fencker, Inspektør ved Zoologisk Have, *Augusta* g. m. Skovrider Colding, St. Bovet v. Asaa (senere skilte). *Anna* var gift med en Forretningsmand Hansen i Kbh., og *Caroline* døde ugift.

Herthas Datterdatter, den forannævnte Fru Ingeborg Gade (f. Mollerup), har givet følgende morsomme Skildring af Livet paa „Ragnesminde" og af hendes Bedstemoders Forlovelse (1857) og Bryllup (1859) med R. S. Malthe:

„Peter J. Guldborg har ikke været helt almindelig. Da min morfar, *Malthe,* friede til hans datter *Hertha,* så anholdt han hos faderen om hendes hånd. Han fik det svar, at han havde fire lugekoner, og én kunne der altid blive til ham, men han kunne komme en nærmere angivet dag, så skulle han få svar. Da han ankom, så var der inviteret til middagsselskab; man gik til bords, uden at der blev sagt noget, og middagen skred frem, til man nåede til desserten. Så gik der bud i kælderen, hvor mormor Hertha hjalp pigerne i køkkenet med maden; hun fik besked om at nette sig og komme op. Der måtte hun stille sig bag sin kærestes stol, mens hendes far deklarerede forlovelsen og udbragte en skål. Så kunne hun gå tilbage til kælderen igen.

Det hændte, at min morfar kom med invitation til Det kgl. Teater. Så sagde Guldborg, at den yngre søster, Caroline, havde bedre forstand på den slags, så hun måtte hellere tage med! Men mormor sad hjemme og græd og blev trøstet af sin gamle barnepige med pandekager med sirup på og kaffe. Når døtrene skulle til kunstnerbal i hovedstaden, så kom den kgl. hoffrisør ud og friserede dem dagen før, for selve dagen tog han ikke på landet. Så sad de op i højtryggede stole og sov om natten, for at frisuren ikke skulle blive spoleret, og når så dagen oprandt, så stod de op i kareten den mer end en mil lange vej til byen for ikke at krølle garneringerne på krinolinekjolerne. De blev kaldt

op kl. 5 om morgenen for at hjælpe mejersken, og 10 minutter efter gik deres far gennem deres værelse med ridepisken i hånden; så skulle de være så vidt færdige, at de kunne være bekendt, at en mand så dem, ellers kunne der vanke et rap. Til de var 18 år, sad de kun på taburetter, for de skulle være ranke og lære at have holdning. Men tøjet til min mormors bryllup havde hendes far selv bragt med hjem fra Paris. Det var svær hvidgullig atlask, overbroderet med små blomstergrene i guldtråd og stærkgrøn flossilke. Blusen har jeg set; den var syet i 11 bredder, foret med tyndt stivlærred og tyndt foer og med fiskebensstivere i. Der var lange snævre ærmer, dyb halsudringning, og i taljen målte den de foreskrevne 18 tommer. Bruden var meget smuk med korngult hår, der nåede til knæene, når det var slået ud, og brudgommen var ravnsort med mørke øjne. Et maleri viser ham, da han var i fyrrerne, med stort kulsort tveskæg. Tro mig: der har været noget at se på for dem, der var til kigbryllup. – Og hvert eneste sting i kjolen var syet i hånden og lå som en lille perle. Der fortælles også, at i de to år, forlovelsen varede, fik de forlovede ikke en eneste gang lov til at være alene, én af søstrene skulle altid være til stede som anstandsdame. Det var andre tider!

Jeg synes, at historien om min oldefar, som flyttede fra sted til sted med sin kone, sine døtre og sin syge søn, for til sidst at ende sine dage og blive begravet i Storskoven, den minder mig altid om H. C. Andersens fortælling om Valdemar Daae og hans døtre. „Fare hen, sagde vinden!"

— — —

Om R. S. Malthe, der var lige saa særpræget som sin Svigerfader og vel var en udførlig Omtale værd, skal her kun berettes lidt om hans Forhold til Guldborgfamilien og om hans Virksomhed i Nordjylland, hvor han gjorde sig fortjent ved Restaureringsarbejder paa Voergaard og især ved sin Støtte til Oprettelsen af Kunstmuseet i Aalborg.

Han var et ejegodt menneske og en fremragende Kunstner, men han ofrede sig for Restaureringsarbejder i andres Tjeneste og fik aldrig Tid til at udføre noget betydeligt Kunstværk til at skaffe ham selv Berømmelse og sikre hans private Økonomi, der vistnok stadig var slet, og han døde, kun 64 Aar gl., som en fattig Mand. For Hertha Guldborg blev Samlivet med Malthe ikke nogen Dans paa Roser. De

fik 11 Børn, hvoraf de fleste angrebes af Tuberkulose og døde som unge, og Moderen, der var 22 Aar, da hun blev gift med Malthe, døde allerede 1891, kun 54 Aar gl. Hvorledes de efterlevende Børn og deres fattige Fader har haft det i de følgende Aar, og hvad der blev af Børnene efter hans Død 1893, er det trist at tænke paa, idet Døden jævnlig gjorde sin Høst i Familien.

Fru Ingeborg Gade fortæller rørende om, hvorledes et lille Billede af Kristus paa Korset blev et Trøstens Symbol for adskillige i denne haardt ramte Slægt. Det tilhørte først Sophus Guldborg, der havde det hos sig, da han døde som ung, derefter laa det i mange Aar i hans Søster Herthas Bibel og blev givet sammen med denne til hendes Søn Sophus Malthe ved hans Konfirmation. Han døde 1891 – to Uger efter sin Moder; derefter fulgte Billedet hans Søster Martha, der var Missionær i Indien i 40 Aar, og fra hende arvedes det til Fru Gade, Datter af Else Malthe, som var gift med den kendte Præst Viggo Mollerup.

— — —

Samme Aar, som Malthe og Hertha havde holdt Bryllup (1859), brændte Frederiksborg Slot, og i de følgende Aar fik M. Arbejde ved Restaureringen, idet han antoges af Brygger Jacobsen og fik anvist Bolig i Porttaarnet, der stod ubeskadiget tilbage. Senere flyttede han og Familien ind til København, hvor han havde Atelier paa „Amerikamølle".

Malthe siges at have været den første statsansatte „Konservator" og har restaureret Billedhuggerarbejder paa offentlige og private Bygninger vidt omkring i Landet. 1874 var han paa Voergaard og restaurerede bl. a. Ingeborg Skeels Epitafium i Voer Kirke. Men sin største Betydning fik han vistnok ved at medvirke ved Oprettelse og Indretning af Kunstmuseer i Provinsbyerne, og han udfoldede en forbavsende Energi og Paagaaenhed ved at faa andre Kunstnere til at skænke Billeder, Modeller og Afstøbninger til de nyoprettede Museer, især til Museet i Aalborg, hvis Leder og Mæcen, Harald Jensen, var en af Malthes bedste Venner. Da Thorvaldsens berømte Frise over Frue Kirkes Portal: „Johannes Døber prædiker i Ørkenen", der var af brændt Ler og stærkt angreben af Vejr og Vind, i 1881 skulde fornyes og ublidt blev kastet ned paa Stenbroen, samlede Malthe alle Skaarene – 5 Vognlæs – op og fik dem kørt hjem til sit Atelier, hvor han rensede dem for gammel Maling og med utrolig Flid samlede dem

sammen, saa de kunde pakkes i Kasser og sendes til Aalborg Museum, hvor hele Kunstværket er opstillet i Forhallen. Endnu to andre Arbejder af Thorvaldsen i originale Gibsmodeller, begge med klassiske Motiver, samt Andr. Kolbergs „En drukken Faun" og Jerichaus „Panterjægeren" har Malthe skaffet til Aalborg. For sin Ulejlighed fik han næsten intet; men da han var død, skænkede Museet 500 Kr. til hans Børn (se Direktør H. Kirkebys Artikel i Aalb. Stiftst. 20. Febr. 1966).

— — —

Da Guldborg i 1863 købte Dronninglund Storskov, var den temmelig forhugget og svunden ind fra ca. 1100 til 850 Tdr. Ld. Med omliggende Arealer opgives den dog 1869 til ca. 1064 Tdr. Ld. Hvad den reelt var værd, og hvad Salg af Træ paa dette Tidspunkt kunde indbringe, er vanskeligt at sige; men i en Sognebeskrivelse, som Lærer N. Petersen i Bolle udarbejdede i 1873-75 (se Vends. Aarb. 1965, S. 67) fortælles, at den nu (paa Guldborgs Tid) staar i en Værdi af ca. 80,000 Rdl., og da Petersen netop i 1875 blev Sparekasseformand og havde god Forstand paa Penge, maa hans Vurdering vel staa til Troende. Det er da forstaaeligt, at Malthe i 1881 fik Skænd af sin Hustrus Søstre, da han som Repræsentant for Guldborgs Arvinger solgte Storskoven til P. B. Scavenius for 140,000 Kroner; men Scavenius var ligesom Harald Jensen en af hans gode Venner, som han gerne føjede uden at tænke paa sin egen og Familiens Tarv. Men Skoven kom i gode Hænder og voksede i Scavenius' Ejertid til 1187 Tdr. Ld. Senere er den yderligere udvidet og omfatter nu ca. 1300 Tdr. Ld.

Ved „Lagtveden" ligger endnu Guldborgs smukke Hovedbygning, der siden 1881 har været Bolig for Scavenius' Skovridere og nu anvendes til Beboelse for Funktionærer ved Savværket. Foran Bygningen staar et mægtigt Lindetræ, der maa være en Rest af Guldborgs Have.

Guldborgs yngste Datter, Henriette, der omtales i den foranstaaende Artikel om Jens Petersen, blev, som foran nævnt, gift med Proprietær Hoff paa Kvisselholt, der ligger lidt nordøst for Storskoven. Ægteskabet blev barnløst og varede kun kort, da Henriette ligesom hendes Brødre blev angrebet af Tuberkulose. En Tid havde hun to af Herthas og Malthes Børn, en Dreng og en Pige, paa Gaarden; hun holdt Lærerinde og Rideheste til dem og ønskede at adoptere dem, men da de vilde tilbage til deres Forældre i København, besluttede Henriette, at de og deres Moder skulde have hendes Arv fra Hjemmet i

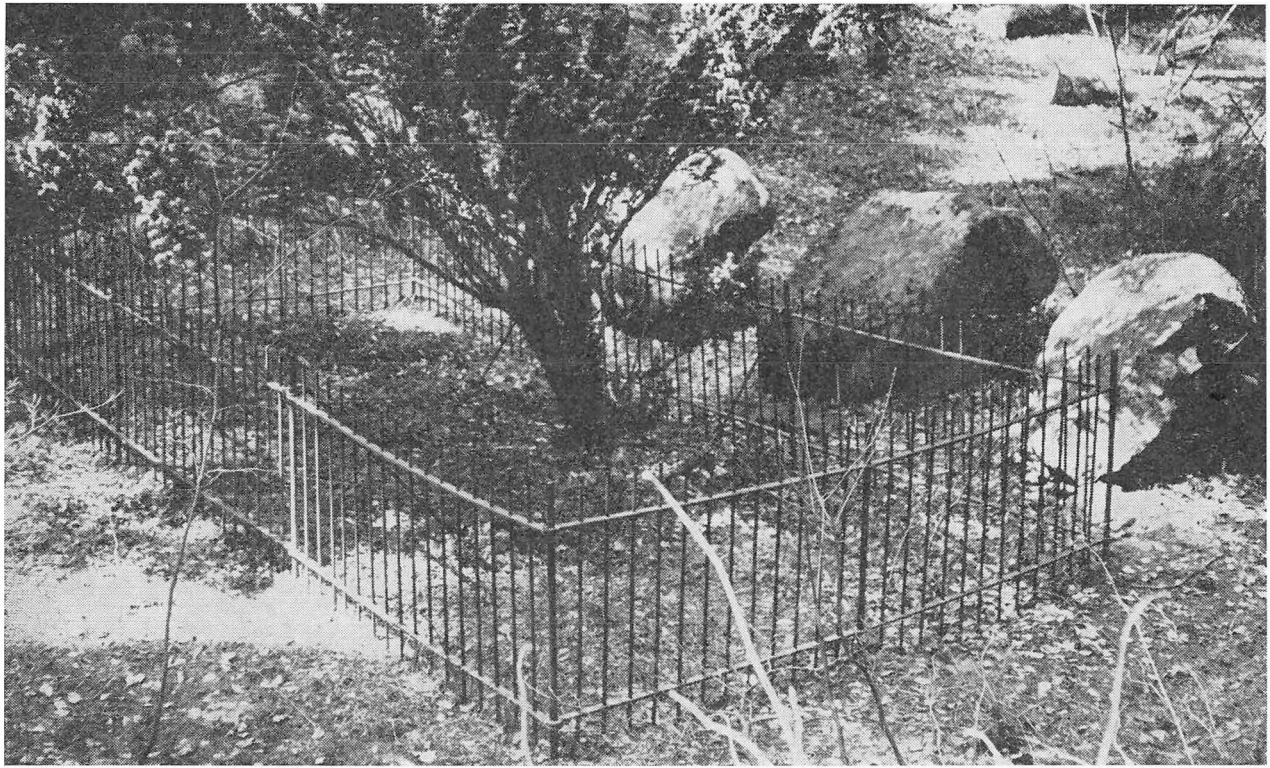

Gravstedet i Storskoven

Storskoven, hvilket dog ikke skete, da hun døde uden at faa oprettet Testamente. Hoff blev gift igen, men kunde ikke glemme Henriette, og han saa ogsaa jævnlig til et stort Billede, der forestillede hendes Fader og bar hendes Navn paa Bagsiden. Hans nye Kone kunde ikke lide dette Billede og forbød ham at tage det med sig, da han i 1902 solgte Kvisselholt og flyttede til Vang ved Sulsted. Han tog derfor Guldborgs Billede ned fra Væggen og bar det hen til sin gode Ven, Købmand Christensen i Agersted, og her hængte det i over 30 Aar. Hoff kom flere Gange tilbage og saa til Billedet, men var ikke at formaa til at tage det med sig. Han døde 1921, og Billedet hængte stadig i Købmandens Stue, indtil Christensen i 1933 paa Grund af Alder ønskede at bringe det i Sikkerhed andetsteds og overlod det til Hjemstavnsmuseet i Try, hvor det nu hænger.

Efter Sønnens Død i 1872 synes den gamle Guldborg at have levet ret stilfærdigt i sin Skov og kom ikke meget sammen med Omegnens Folk. Han holdt stadig Ridehest og en stor Flok Jagthunde, og en gammel Mand har engang fortalt mig, at han havde truffet Guldborg ved Dorf Vandmølle, hvor han var kørt hen med nogle Sække Korn, der skulde males for at bages til Brød til Hundene. Man mindes ogsaa, at han jævnlig kom ridende til Asaa, hvorfra han udskibede Brænde.

Han døde 30. Januar 1880 og Hustruen 1. Juli 1881. Paa Familiegravstedet vest for „Lagtveden" angiver tre mægtige Natursten med Indskrifter, at de to gamle er stedt til Hvile paa hver sin Side af Sønnens Grav.

Storskoven, der i ældre Tid (indtil 1835) havde hørt til Dronninglund Hovedgaard, solgtes kort efter Fru Guldborgs Død til P. B. Scavenius og kom under Voergaard, hvorfra den efter Erik Scavenius' Overtagelse af Gaarden blev bortsolgt og 1918 kom tilbage til Dronninglund Hovedgaard. Faa Aar efter blev Skoven igen solgt og ejes nu af Hofjægermester E. v. Folsach.

EN BESVÆRLIG SØREJSE

Af *Anna Myrhøj*

Beretningen findes i Kjær-Hvetbo Herreds Justitsprotokol 1719—1727. Fol. 427B ff.

Kaptajn *Jeremias Johan de Behr* (Beer, Bæhr) skal forrette Tjeneste i den danske Hær med Bolig i Hvolgaard i V. Hassing. Han akkorderer med en Skipper Witte i Wismar, hvorfra Kaptajnen skal foretage Rejsen, om at fragte sig, sin Hustru, Børn, Tyende og Møbler til Bestemmelsesstedet.

Af ukendt Aarsag bliver Skipper Jørgen Ham med sin Jagt „Fortuna" samt bistaaet af Fiskerne Didrik Top og Didrik Fisker i sidste Øjeblik hyret til at gøre Rejsen i Stedet for Witte.

Kontrakten, der blev skrevet paa Tysk og oversat af Herredsskriver ved Kjær-Hvetbo Herreds Ret, Hans Krag, lyder:

»Jeg underskrevne bekender og tilforpligter mig herved og saaledes som det paa det kraftigste ske kan, at jeg med Skipper Jørgen Ham, som mine Møbler, mig, min Hustru, Børn og Domestiker herfra til Aalborg i Kongeriget Danmark beliggende, med sit Skiberum under Guds Ledsagelse er intentioneret at overføre, er bleven akkorderet, at jeg hannem straks paa den betingede Fragt, fem og tredsindstyve Rdl., de 30 Rdl. her paa Stedet og for det første betaler, men de andre endnu resterende 35 Rdl. Fragt, vil jeg betale ham saa snart han mig og mine saa og mine Møbler lykkelig med Guds Hjælp haver overført til Aalborg, og skal Skipper Ham have Magt, ikke det ringeste af mit indehavende Gods af sit Skib at lade følge, førend han for den betingede og endnu resterende 35 Rdl. Fragt fuldkommen af mig er bleven fornøjet, og skal mig fra denne Forskrivelse ingen Rettergangs Udflugt og Vægring af hvad Navn de have kunde, uden aleneste den bare Betaling befri. Til Vitterlighed haver jeg dette Revers med egen Haand underskreven og forseglet saa har og til desto mere Trolighed den her under nævnte Notarius Rekvisitus dette med mig underskreven og forseglet.

Saaledes sket i Wismar d. 21. Marts 1725. J. Beer.

At saaledes er ligelydende med den under mit Segl hæftede Original, testerer udi Waarberg ut supra H. Krag.

Det blev en meget dramatisk Sørejse. Sejladsen over Østersøen var haard; Skipperen satte Kurs mod Nakskov paa Lolland, og allerede der forlangte Kaptajnen at faa Lods; dette Forlangende maa have været krænkende for Skipperens Sømandsære, thi han forsikrede, at han var godt kendt her, ligesom paa Aalborg Fjord, men i Nyborg vilde han være villig til at tage Lods.

Kaptajnen stod fast ved sit Forlangende og bestilte for egen Regning en Mand ved Navn Jochum Jacobsen Storm til at lodse sig helt til Aalborg. Betalingen skulde være 6 Rdl. – Skipperen rasede og bandede frygteligt over den trufne Aftale, men maatte finde sig i at lade Kaptajnen raade.

Ankommen til Nyborg maatte Skipperen lade Skibets Pumpe reparere, da den var bleven uren af den haarde Søgang.

Kaptajnen havde flere Sammenstød med Skipperen, bl. a. fordi Kaptajnen vilde i Havn hver Aften. Skipperen sagde, at han paa den Maade vilde være 10 Uger om at komme til Aalborg, og at han vilde bande saadan, at Skibet maatte gaa under.

Skipperen blev først nu klar over, at man ogsaa havde beslaglagt hans Kahyt. Sergeant Georg Grottenhagen ved Behrs Compagni bekræftede, at denne Aftale var truffet med Skipper Witte, men Jørgen Ham nægter at kende noget dertil.

Skipperens Raseri kendte nu ingen Grænser; Huslæreren Amandus Lehdin hørte, han sagde, at Djævelen skulde komme og knække Halsen paa dem alle.

Paa Rejsen videre overnattede de i mange Havne, Skipperen og hans Folk maatte hver Nat gaa i Land for at sove, da der ikke var Plads paa Skibet, det blev ekstra Bekostning for dem, saa Utilfredsheden var begrundet.

Efter mange Døgns Forløb, haarde Strabadser og voldsomt Skænderi kom man til Hals, hvor alle gik i Land for at proviantere. Kaptajnen henvendte sig paa Skansen og fik nogle Soldater med sig ombord for at hjælpe ham Godset til Bestemmelsesstedet. Før Afsejlingen kom en Toldbetjent ombord og undersøgte Skibsrummet, hvorefter Kaptajnen sagde, at Lugerne ikke maatte forsegles, da han skulde til sit Gods.

Saa gik det endelig mod Rejsens Maal, men ud for V. Hassing befaler Kaptajnen pludselig, at der skal kastes Anker; han vilde have

sit Gods i Land dér; han havde aabenbart faaet nok af Sejlturen, de havde været undervejs i ca. 18 Døgn.

Lodsen fraraadede Ankring, da der ikke var godt Ankerhold, og Skipperen nægtede pure at losse før Aalborg, der var hans Losseplads efter Aftalen, der blev truffet i Wismar. Skipperen laasede Lugerne og fortsatte Sejladsen, men ved Laden blev der, efter Kaptajnens gentagne Ordrer, kastet Anker, trods Skipperens voldsomme Protest.

Skipperen gik nu til Aalborg for at tale med Toldmyndighederne, og mens dette stod paa, gik Kaptajnen og Soldaterne i Gang med at faa Godset bragt i Land, hvilket lykkedes inden Skipperen d. 9. April igen kom ombord.

Skipperen var meget fortørnet over det skete og sagde: „Hr. Kaptajn, I har ikke giort Ret. I har brudt mit laas i min fraværelse, da I dog efter Eders forskrivelse iche maatte udtage noget af Eders goeds, førend ieg for min fragt blev fornøiet". Kaptajnen svarede: „I var her intet tilstede, og ieg vilde iche lade mit goeds længere i skibet, derfor maatte ieg giøre dette".

Der faldt mange drøje Ord, Kaptajnen forlangte sin Stok, medens Skipperen vilde værge sig med sin Kniv og Pistol, der blev dog ikke skudt. Skipperen anlægger nu Sag mod Kaptajnen, fordi han har brudt Kontrakten samt ikke betalt de resterende 35 Rdl. plus en Guld Dukat for Leje af Kahytten, ligeledes vil Skipperen have Betaling for hafte Udgifter til Natlogi samt for Forsinkelser fremkomne ved, at Skibet har ligget i Havn hver Nat.

Der maatte holdes et ekstraordinært Retsmøde, en saakaldt Gæsteret, fordi Søfolkene skulde sejle igen snarest muligt. Dette fandt Sted Onsdag den 18. April. Lodsen Jochum Jacobsen Storm, som allerede var sejlet bort igen, havde afleveret et skriftligt Vidnesbyrd, der saa afgjort var til Skipperens Fordel, idet han var villig til at aflægge Ed paa, at Kaptajnen havde tvunget Skipperen til at lande ved Laden, og at Godset var bragt i Land under dennes Protest. Godset var ikke kommet noget til, som Skipperen kunde beskyldes for, men havde taget nogen Skade ved at der i Stormen var trængt Vand ned i Lasten: Da Vidnet saa, at der var Optræk til Skænderi, gik han ned i Kabyssen og vidste ikke, hvad der yderligere skete.

Mademoiselle Marie Magdalene Klissendorph, som tjente Kaptajnens Frue, vidnede, at Skipperen undervejs vilde tage nogle af Kaptajnens Koster til at dække over noget Tobak, som Skipperen ogsaa havde med, derover blev Kaptajnen vred og bad om at faa sin Stok til at slaa Skipperen med; Fruen kom op og fik Slagsmaalet afværget. Iøvrigt kunde hun sige, at Kaptajnen altid paa Rejsen havde behandlet Skipperen med Høflighed.

Mademoiselle Cathrine Marie Schultzen, som ogsaa tjente Fruen, bekræftede forrige Vidnes Udsagn. Hovmester, stud. theol. Amandus Lehdin vil aflægge Ed paa, at Skipperen har skældt Kaptajnen ud for en Skælm, en forrykt, og at han ved Udskibningen har truet saavel Kaptajnen som Soldaterne med Pistol, Kniv samt med Bremerholm, og at Skipperen vilde ønske, Djævelen vilde knække Kaptajnens Hals. Vidnesbyrdet, der er skrevet paa Tysk, er underskrevet Hollegaard d. 17. April 1725.

Prokurator Chr. Thomsen, der er Forsvarer for Skipperen, vil ikke stille Spørgsmaal til disse Vidner, men han havde hos sig Attest fra Skipperens Folk, der forklarer, hvorfor Skipperen saa ofte under Sejladsen blev fortrydelig, men han vil ikke nu opholde Retten dermed, men hvis det bliver nødvendigt, kan han faa disse Vidner til at aflægge Ed derpaa.

Ved samme Retsmøde fremstod Prokurator Blangstrup, Forsvarer for Kaptajnen, med en Kontrastævning fra denne; den lyder:

„Jeg havde mindst ventet, at I, Skipper Ham, førende Jagten „Fortuna" kaldet, hjemmehørende i Wismar, skulde vaaren saa ubesindig mod mig paa Rejsen som sket er, da jeg havde fragtet eders bemeldte Fartøj at gaa med mit Flyttegods her til Danmark, at I skulde angrebet mig undervejs som en Kgl. Dansk Officer med saa graverende Blamer, som jeg for min Honnørs Skyld ikke kan lade upaatalt – hvilket jeg dog saa nøje ikke havde tilregnet Eder, dersom I ikke havde angrebet mig med Proces og dermed ligesom villet tvunget mig at indgaa alt, hvad I forlanged, som i mine Tanker er meget horibel gjort af Eder, derfor jeg ved denne Kontrastævning finder mig beføjet Eder Skipper Ham, førende Jagten „Fortuna" af Wismar, og nu her paa Rheden beliggende, for Kjær-Hvetbo Herreds Ting til i Morgen den 20. April at møde, at lade indstævne Vidner, som godvillig uden Stævnemaal møder, at anhøre, samt Breve, Dokumenter og Attester at være til

Genmæle imod. Samme at bivaane for Processens Skyld indstævnes o. s. v. Didrik Top og Didrik Fisker, som er Skipperens Folk paa Skibet, hvorefter agtes at gøre lovforsvarlig Irettesættelse, saavel for Sagen som Processens Omkostning.

Aalborg, den 19. April 1725.

Paa Velædle og Velbaarne Hr. Kapt. Behrs Vegne som Fuldmægtig i Sagen. *A. Blangstrup*".

Chr. Thomsen oplyser nu Retten om, at de Ting, Behr stævner Skipperen for, ikke har noget med Sagen, som Skipperen har anlagt mod Kaptajnen, at gøre, denne drejer sig om Skipperens Tilgodehavende hos Kaptajnen samt om Brud paa den sluttede Kontrakt, medens det, Behr stævner for, er Ord, som er sagt for lang Tid siden og mange Mil borte paa Havet, saa der ikke i dette Tilfælde kan stævnes med Dags eller Nats Varsel.

At Kaptajnen blev stillet for Retten her, er en Følge af, at han nu sorterer under denne, medens Skipperen henhører under Aalborg Byting, da hans Skib ligger paa Rheden ved Aalborg, ligeledes er de Folk, Kaptajnen vil benytte som Vidner, ikke Søfolk, men er hos ham altid, saa de til enhver Tid kan afhøres, naar Stævningen er lovlig varslet. Thomsen mener derfor ikke, der kan føres Sag mod Skipperen nu, ligesom han savner at se en Fuldmagt fra Kaptajnen til Blangstrup, da jo Stævningen begynder i Kaptajnens Navn, men underskrives af Blangstrup, hvem han tvivler paa er autoriseret til at procedere denne Sag.

Dommen findes ikke i Kjær-Hvetbo Herreds Justitsprotokol.

SKIBSFORLIS PAA VENDSYSSELS ØSTKYST 1843–1865

Af *EJNAR JAKOBSEN*

I aarenes løb er der sket utallige strandinger paa Vendsyssels kyster. I mange tilfælde lever kun sagnene og overleveringerne om de store skibsforlis. De, der var med eller oplevede strandingerne fra land, er ikke mere, og deres efterkommere har kun de mundtlige beretninger, der er gaaet fra slægt til slægt, at holde sig til. Historisk interesserede kan imidlertid faa fyldigere oplysninger af politimyndighedernes strandingsprotokoller. Og selv om protokollerne er affattet i et knapt rapportsprog, kan der dog mellem linjerne læses, at det har været et utroligt slid at deltage i redningsforetagender, oftest blev der arbejdet med livet som indsats. De tekniske hjælpemidler ved redningsaktioner i forrige aarhundrede var jo yderst primitive, men fiskere og andre, som gik ud i datidens skrøbelige baade, viste et sandt heltemod i forsøg paa at redde mennesker fra druknedøden. Før dampskibene havde fortrængt sejlskibene, skete der naturligvis flere strandinger end nutildags. Og mange skibsforlis foregik under meget dramatiske forhold, men adskillige skyldtes nok ogsaa usigtbart vejr og stærk strøm i forbindelse med skipperens manglende kendskab til farvandene.

Oplysningerne til nærværende afhandling er i det væsentlige hentet fra Sæby by- og herredsfogeds strandingsprotokoller, som opbevares paa Landsarkivet i Viborg.

I aarene 1843 til 1865 indtraf i Sæby politikreds ikke færre end 55 strandinger paa strækningen fra Understed til Asaa, saaledes forliste

seks skibe i dagene 26.–28. oktober 1852, da der uventet indtraf en haard nordøstlig storm med sne og frost i følge.

Her følger beretningerne om de forskellige strandinger:

Den 6. december 1843 strandede sluppen „Caroline Cecilia Pouline", hjemmehørende i Aarhus, paa Stensnæs udfor Voersaa. Skibet, der tilhørte konsul Herskind, Aarhus, var lastet med 562 tdr. rug og var paa vej til Frederikshald i Norge. Der blev sluttet akkord om at trække skibet af grunden for en sum af 170 rdl., og der blev antaget 19 bjærgere til dette arbejde. Fiskerne Christen Jørgensen, Niels Peter Jørgensen, Jens Jakob Nielsen og Niels Peter Hansen tilbød mod en betaling af 16 rdl. (hvis rejsen varede længere end fire dage, skulle hver mand have yderligere 1 rdl. daglig) at følge med skibet og gøre det arbejde om bord, som styrmanden maatte forlange, hvad enten skibet førtes til Frederikshavn, Hals eller Aalborg. Konsul Herskind modtog dette tilbud.

Den 7. januar 1844 strandede galease „Aliance" af Frederikshald paa Sæby strand syd for aaen, omtrent udfor Humlebæk. Vinden var stærk østlig med snefog. Ladningen bestod af 752 tdr. rug og 50 tdr. hvede, tilhørende købmand Olivarius, Næstved. Skibet kom fra Karrebæksminde ved Næstved. 17 sæbyfiskere blev antaget til bjærgning, og de inddeltes i fire vagthold, ligesom det blev overdraget skipper Carl Fr. Christiansen, Sæby, at føre opsyn med skib og ladning. Strandingskommissionæren, konsul C. Abel, Sæby, anmodede om, at to mænd maatte blive valgt til at syne skibets tilstand, og hertil udpegede retten skipperne Palle Jørgensen og Peder Henriksen, Sæby, „der vare bekendte som redelige og sagkyndige mænd".

Synsmændenes forklaring gik ud paa, at skibet stod paa omtrent to fod vand med forenden mod land og faldende til bagbords side. Skibet med takkelage var belagt med et halvt kvarter tykt islag, det havde mistet roret, skanseklædningen og agterspejlet, „men befandtes desuagtet ved brugen af pumperne at være aldeles læns". Da den stærke sø imidlertid let kunne foraarsage en læk, tilraadede synsmændene at begynde losning med det samme. Og man tog straks fat paa arbejdet, efter at dækket var frigjort for is, og skibets luger, der „var tilbørligt skalket, var aabnet i overværelse af toldvæsenets repræsentant, politimesteren og skipperen".

Til losning blev benyttet fire vogne og fire heste samt 24 sække, tilhørende konsul C. Abel. Desuden blev lejet en fladbundet baad af købmand P. J. Larssen[1]) mod en betaling af 8 rdl. paa „betingelse af, at baaden efter brugen oplægges paa land igen paa skibsejerens bekostning samt at denne indestaar for og godtgør den skade, baaden muligt maatte have lidt. Da kaagen er den eneste af sin slags her paa stedet, og man ikke til losning kan bruge andre, indgik man paa lejen til de nævnte vilkaar. Og da de 17 bjærgere var beskæftiget med andet arbejde, blev 25 mand antaget til at udsætte kaagen til skibet, og herfor blev de tilstaaet en betaling af 4 rdl."

Til bjærgning af kornet i det strandede skib tilbød konsul C. Abel mod en betaling af 16 rdl. og 4 sk. at levere de fornødne sække, indtil 645 stk. Den første dag blev ilandbragt 55 sække hvede, som blev kørt paa ti vogne til konsul Abels pakhus.

Bjærgningen fortsattes den 9. januar kl. 6 morgen. Den lejede kaag blev brugt indtil kl. 1, da vandet blev saa lavt, at bjærgerne kunne vade ud til skibet og her modtage kornsækkene. Kl. 3½ blev kaagen atter brugt, og bjærgningen fortsattes uafbrudt til kl. 5½, da bjærgerne ikke længere kunne udholde at ro i vandet, hvor alt begyndte at lægge til med is. 14 sække hvede og 373 sække rug blev opkørt med 62 læs. Som vagtmænd om bord indtil kl. 12 nat blev udtaget Sæbyfiskerne Jørgen Poulsen, Jørgen Pallesen, Christian Isak Hennemann og Edvard Strøm. De afløstes af et nyt hold fiskere, bestaaende af Jens Severin Holm, Severin Severinsen, Axel Schmidt og Peder Mørk, som holdt vagt indtil kl. 7 morgen. Paa toldvæsenets vegne havde løjtnant, toldinspektør Scheel og toldbetjent Lund overværet bjærgningen.

Den 10. januar blev 430 sække rug bjærget og den følgende dag 421 sække foruden 3 læs inventar. Købmand Schou og Møller Aabel afgav den 12. januar skøn over den i skibet tilbageværende kornbeholdning og kom til det resultat, at rugen var fugtig og for en del gennemtrængt af havvand. Samtidig tog vicekommissær E. Larsen, Frederikshavn, og skipper Palle Jørgensen, Sæby, syn over skibet, der havde faaet en læk, hvorfor det efter deres formening ville være risikabelt at hale skibet ud paa aaben sø. Ved bjærgningens ophør den 13. januar var der til konsul Abels pakhus opkørt ialt 47 tdr. hvede og 674½ tdr. rug. Der blev udtalt, at bjærgerne havde vist

„flid og troskab samt stor raskhed og udført deres arbejde under stor møjsommelighed".

Den 15. januar blev det besluttet at forsøge at tage skibet af grunden og føre det ind i havnen. Skipperne Carl Fr. Christiansen og Anders Pallesen tilbød at udføre arbejdet for 400 rdl., og ved indtræffende højvande blev skibet med assistance af 17 fiskere bragt vel ind i havnen, hvor det fortøjedes.

Da det trak ud med betaling af bjærgelønnen, sendte de to forbjærgere, Carl Fr. Christiansen og Anders Pallesen samt fiskerne Jakob Kongsbak og Anders Severin Holm den 14. februar en skrivelse til by- og herredsfoged Gad[2]), hvori de paa samtlige bjærgeres vegne bad om, at betalingsspørgsmaalet matte „blive taget i hastig overvejelse, da mange, ja størstedelen af os er forsørgere og har stor familie at forsørge". Byfoged Gad videresendte den 19. februar andragendet til konsul C. Abel, og denne svarer i en skrivelse af 5. marts bl. a., at størstedelen af bjærgerne efter anmodning har faaet udbetalt forskud paa deres bjærgeløn, og at han i øvrigt har anmodet rette vedkommende om „at fremskynde sagens endelige afgørelse, saa de fattige bjærgere snarest kunne erholde deres løn udbetalt".

– Paa rejse fra Holbæk til London med en ladning paa godt 1420 tdr. byg sank skonnertbrig „Clarence" af Aalborg den 14. april 1845 udfor Sæby. Grundstødningen fandt sted paa Dvalegrunden og skyldtes tyk luft, storm af øst og høj søgang. Ved grundstødningen blev roret hugget itu, og skibet fik en saa alvorlig lækage, at mandskabet for at redde skibet fra total undergang havde været nødsaget til at kappe masterne. Derefter drev skibet i synkefærdig stand med strøm og vind mod land. Mandskabet, der bestod af kaptajn Bolle Petersen, styrmand Niels Jensen, to matroser, en jungmand og en kok, gik i skibets storbaad og roede ind til Sæby, hvor de blev indlogeret hos værtshusholder Jens Lund.

Den fungerende politimester, exam. jur. Busch[3]) sørgede for, at seks baade fra Sæby gik ud til det forliste skib, der kunne skimtes ca. ½ mil fra Sæby i sydøstlig retning. Efter at være kommet tilbage oplyste sæbyfiskerne, at „Clarence" var sunket paa 15 fod vand med kun gulvdækket oven vande. De to valgte synsmænd, skipper J. Ellinger og skibsbygmester Emil Larsen, begge Frederikshavn, erklærede efter at have taget skibet nærmere i øjesyn, at det næppe kunne hæves, fordi

bunden var ituslaaet. Bjærgningen stod paa i tre dage, og 86 forskellige effekter blev af sæbyfiskerne bragt i land og kørt op i konsul Abels pakhus. Sæbybaadene, der deltog i bjærgningsarbejdet, havde følgende navne: Studen, Tyren, Duen, Katten, Kronborg, Svanen, Koen, Bøllen og Haabet.

Den forliste skonnert tilhørte handelshuset C. Sødring & Søn, Aalborg, og befragteren var købmand S. Kornerup, Holbæk.

– Den 21. april 1846 strandede jagt „Mette Margrethe", tilhørende købmand Sødring, Aalborg, nord for Voersaa. Skibet førtes af skipper Hans Chr. Hansen, og det var paa vej fra Aalborg til Leith i England. Fiskere fra Voersaa hjalp skibet fri af grunden.

– Samme aar, den 9. juli, strandede en svensk baad ½ mil sydøst for Sæby. Skibet, hvis navn ikke nævnes i strandingsprotokollen, var hjemmehørende i Falkenberg og lastet med træ, bestemt til Aalborg. Der blæste en stærk, nordlig kuling. Byfoged Gad sørgede for, at en sejlbaad gik ud til strandingen, og der blev truffet aftale om, at folkene i baaden skulle vise flag, hvis assistance blev nødvendig. Der blev sammenknyttet ca. 2000 favne line, og da der blev hejst flag, afgik en jolle med fire mand ombord med en ende af de sammenknyttede liner, mens nogle og fyrre mand paa strandbredden var klar til paa et givet signal at trække fartøjet i land. Hivningen gik rask for haanden, indtil linen uheldigvis sprang. Jollen maatte da i land og hente linen, hvorefter hivningen begyndte igen, men først ved 11-tiden om aftenen lykkedes det at bringe det strandede fartøj ind i havnen.

Skipperen paa den svenske baad, Svend Bæret Pehrsson, oplyste over for myndighederne, at hverken baad eller ladning var forsikret, og han bad byfogden være ham behjælpelig med at træffe en mindelig ordning med de folk, som havde bragt ham og hans mandskab i sikkerhed. Skipper Carl Fr. Christiansen, der styrede jollen med linerne, og lods Lars Sørensen Nørgaard, der førte sejlbaaden, erklærede paa egne og mandskabets vegne, at de gav afkald paa nogen som helst godtgørelse for arbejdet med ilandbringning af svenskerens baad. Strandfoged Poul Jørgensen, der ledede mandskabet paa land, gav en ligelydende erklæring, og byfoged Gad tilførte strandigsprotokollen en bemærkning om, at han for sit vedkommende renoncerede paa gebyr.

– Den 28. november 1846 i dagbrækningen kom et sendebud fra strandfoged Peter Thorsen af Knappen i Understed til politikontoret

i Sæby med besked om, at en stranding var indtruffet udfor gaarden Knappen. Byfoged Gad begav sig uopholdelig til strandingsstedet sammen med skipper Anders Pallesen og flere dygtige bjærgere blandt fiskerne i Sæby. Det blæste da med en storm af østnordøst. Omtrent 200 alen fra strandbredden laa et stort skib, hvis master var faldet paa nær én, hvorfra det svenske flag vajede. Det strandede fartøj var skonnerten „Swan", tilhørende handelshuset Ludvig Tuden & Co., Stockholm, og ført af kaptajn August Nilaus Krup. Skonnerten var lastet med 60 baller peber, 1 fad klorkalk, 21 baller tobak og 9 kasser papir.

Da skibet tog grunden, var andenstyrmand Per Johansen i færd med at fire robaaden i søen. Den sled sig imidlertid løs og drev med ham i sydøstlig retning. Da dette havde varet nogen tid, kæntrede baaden, men han var saa heldig at komme op paa kølen, og da den kæntrede anden gang, var han saa nær land, at han kunne svømme det sidste stykke. Han fandt et bondehus, hvis ejer, husmand Peter Kjær, Sulbæk, tog sig af den forkomne sømand, fik ham i seng og gav ham noget varmt at drikke. Omtrent samtidig havde egnens folk kørt en baad et stykke nord for strandingsstedet, hvor den blev sat i vandet. Baaden naaede, efter at mandskabet i næsten to timer havde kæmpet med det oprørte hav, ud til skonnerten og reddede kaptajnen og tre mand. Baaden førtes af Anders Pallesen og var bemandet med Niels Peter Fynbo, Christen Kongsbak, Niels Gjestrup Bang, alle af Sæby, og Christen Rønnest af Bangsbostrand. Kaptajnen og de tre mand blev efter deres landgang ført op til strandfoged Peter Thorsen, hvor de fik tørre klæder og kom i seng, ligesom distriktslæge Knudsen, Sæby[4]), der var kommet til stede, sørgede for deres fornødenheder.

I de følgende dage blev bjærget en mængde gods fra den strandede skonnert „Swan", ligesom en del vragstumper drev i land. Til transport af godset fra strandingsstedet til Sæby blev brugt fem vogne. Nattevagten ved stranden blev sat saaledes: Til kl. 12 Chr. Pedersen Hvol og Anders Christensen Bak. Fra kl. 12 til kl. 8 morgen Peder Kjær, Sulbæk, og Thomas Christensen, Moien.

Forbjærgerne Anders Pallesen og Jakob Chr. Nielsen Kongsbak var med fire mand uafladelig beskæftiget paa skibet med at kappe og hugge løs. Følgende baadelav sejlede gods fra vraget til Sæby: Chr. Laulund, Jørgen Pallesen, Palle Christensen Mørk, Anders Povelsen,

Carl Severin Hyttel, Niels Ammonsen, Jens Fynbo, Palle Henriksen, August Kok og Chr. Isaksen, Hvert baadelav var paa 5–8 mand.

De til Sæby bragte effekter, hvoraf en stor del trængte til at ophænges til tørre, ankom i en saadan mængde, at det var ugørligt for den vagthavende fuldmægtig Hartnack at forfatte en nøjagtig specifikation. „Effekterne blev derfor henlagt paa havnepladsen eller bragt ind i Abels pakhus, indtil de ved dagens lys kunne blive sorterede". Videre bemærkede kommissionæren, konsul C. Abel, at strandfoged paa Sæbygaards forstrand, Niels Enghus, havde afleveret som hørende til skonnerten „Swan" tre sække peber og nogle vragstumper, „hvorfor Enghus har bedet sig tilstaaet en billig bjærgeløn".

Den 4. december bekræftede de to sagkyndige synsmænd, skipperne Palle Jørgensen og Peder Henriksen, under eds tilbud, at „det var i ingens interesse at fortsætte bjærgningen, idet skonnerten laa under vand indtil dækket, agterspejlet var borte, og bagbordsside løsnet fra dækket".

– Den 22. august 1848 strandede slup „De syv Brødre" af Tvedestrand udfor Voersaa, og den 24. oktober samme aar strandede jagt „Activ" af Kristiansand ligeledes udfor Voersaa. „Activ" kom fra Kerteminde og var lastet med 158 tdr. rug.

– Den 29. oktober 1848 strandede galease „Johanne Wilhelmine", kaptajn Brodersen, hjemmehørende i Blankenes i Holsten, paa Lyngsaa forstrand. Skibet kom fra Mullerup, Korsør tolddistrikt, og var paa vej til en engelsk plads i Bristolkanalen med 1190 tdr. byg fra handelshuset Schou & Co., Slagelse. Til bjærgningsarbejdet antoges alle de tilstedeværende baade, nemlig 3 kaage fra Lyngsaa, 4 kaage fra Voersaa og 9 baade fra Sæby. Byfoged Gad, Sæby, skønnede, at „det efter de forhaandenværende omstændigheder maatte anses for fordelagtigst, at alt det bjærgede førtes til Sæby, hvor pakhuslejlighed var at faa, saa meget mere som kysten udfor strandingen var aldeles bar".

Til bjærgning den følgende dag antoges som faste bjærgere: Iver Laulund, Chr. Kongsbak, Jens Jørgensen og Jens Peter Jørgensen. „Før solopgang gik byfoged Gad med toldinspektøren, løjtnant Scheel, ombord i en kaag for at blive roet ud til den strandede galease. Begge havde overnattet i Voersaa. Paa grund af høj sø og brænding naaede de først skibet kl. 7. De antagne baade med deres mandskab, ialt 60 mand, var da tilstede. Efter at en stor del af kornet var losset, gjordes

ud paa eftermiddagen forsøg paa at udsætte skibet, hvilket imidlertid ikke lykkedes". Byfogden, der havde følt det som sin pligt at blive ombord, i al fald indtil man havde prøvet at faa skibet flot, ansatte nu nattevagt og beordrede forbjærgeren Anders Pallesen Mørk af yderste evne at benytte vejr og vind til at faa skibet af grunden. Indtil kl. 10 aften havde bjærgning af korn haft saadan fremgang, at der til Sæby var indbragt 500 tdr. i delvis tør tilstand. 100 tdr. af det heldigt bjærgede blev lagt i pakhus, det øvrige paa havnepladsen. Nøglen til pakhuset afleveredes til toldvæsenet, og optegnelsen foretoges af betjent Simonsen.

To kyndige og upartiske mænd, skibskaptajn Güntelberg Abel af Libau[5]), der for tiden opholdt sig i byen, og købmand, fhv. skipper Asmus Lund af Sæby tog syn over, hvorvidt forsøgene paa at bringe skibet flot skulle fortsætte, men „allerede forinden synsmændenes ankomst til skibet havde bjærgerne faaet dette flot, og de fandt sig foranlediget til at gøre opmærksom paa den dygtighed, hvormed bjærgerne havde udført deres arbejde".

Galeasen blev taget af grunden den 30. oktober og derefter sejlet til Frederikshavn. Da kornet ville tabe i værdi ved længere tids henliggen, bestemtes det at sælge det ved en auktion, der holdtes den 3. november med forligskommissionær, exam. jur. Busch som inkassator.

– Den 22. november 1848 strandede ved Voersaa slup „Caroline Cathrine", lastet med 174 tdr. hvede og 318 tdr. byg. Skibet var paa rejse fra Odense til Leith i Skotland. Som forbjærgere antoges matros Jens Jørgensen og gaardmand Jens Nielsen, begge af Voersaa. Bjærgningen udførtes af 9 baade, som første dag gjorde 18 ture fra skibet til Voersaa og anden dag 27 rejser. Bjærgningen lededes af strandfoged Hans Christensen, Voersaa.

En uge efter strandingen afgav synsmændene, gdr. Jakob Nielsen af Søraa og Chr. Thomsen af Voersaa forklaring for retten, gaaende ud paa, at „skibet maatte anses for vrag, da agterenden er slaaet i stykker, og skibet ligger saa meget paa siden, at der allerede maa være en stor del vand i det".

– Den 1. december 1848 strandede galeasen „Hanne Qvist" af Aalborg, kaptajn J. B. M. Aabel, paa Stensnæs i Lyngsaa strandfogeddistrikt. Skibet tilhørte konsul Westenholz, London, og var ballastet paa rejse til Løgstør. Om strandingen hedder det i Sæby byfoged-

kontors protokol: „Da kaptajnen var paa højde med Sæby, antraf han en fiskerbaad, og fra denne gik paa hans anmodning ombord fisker Lars Poulsen af Sæby for at være kendtmand og sætte kursen til Aalborg. Under flov kuling og sydlig vind krydsede skibet frem mellem fastlandet og Dvalegrunden. Omtrent kl. 11 aften stødte skibet pludselig. Styrmanden A. G. Sørensen stod til rors. Lars Poulsen ved loddet, kaptajnen var til køjs. Skønt strandingen var indtruffet en fjerdingvej fra land, var de dog to timer om at naa land. Det skyldtes dels det haarde vejr, dels at de ikke kunne faa kending af land, førend det dagedes. Galeasen blev vrag".

– Den 4. december 1848 strandede ved Asaa skonnerten „Ceres", hjemmehørende i Sønderborg, lastet med oliekager, bestemt til Hull. Inden politifuldmægtig C. T. Hartnack og toldinspektør Scheel naaede strandingsstedet, var skibet kommet fri ved egen hjælp. Det var lykkedes mandskabet ved indtræffende højvande at faa skonnerten af grunden ved at sætte sejlene og hale ankeret. Efter at skibet var taget af grunden, kom en kaag fra Voersaa op paa siden af det, og fisker Chr. Jørgensen af Voersaa blev taget ombord for at ledsage skibet som kendtmand til Frederikshavn.

– Der fulgte nu et par aar, hvor der ingen strandinger skete i politikredsen. Den 28. maj 1851 rapporteredes, at baaden „Mynden", hjemmehørende i Skagen, paa rejse fra Aalborg med en last tagsten, var stødt paa et vrag, der laa ca. to fod under vandfladen mellem Lyngsaa og Voersaa. Baadens ejer, Niels Sørensen, Højen, Skagen, mistede en tegnebog med 10 rdl. og klædningsstykker til en værdi af 15 rdl. Baden var ikke assureret. En Voersaa-fisker mente, vraget stammede fra galeasen „Hanne Qvist", der strandede i 1848.

– Strandfoged Hans Jensen, Asaa, sendte den 19. maj 1852 by- og herredsfoged Gad, Sæby, følgende skrivelse: „Jeg tillader mig herved at underrette Deres velbyrdighed om, at der dags dato er indstrandet udfor Søraa Mølle paa det grundigste af Rimmerne jagten „Enigheden" af Lillesand, ført af skipper L. Krogh, kommende fra Holbæk med 38 tdr. rug. Jagten er paa 11½ læster. Klokken mellem 11 og 12 formiddag indfandt undertegnede strandfoged sig med behørigt mandskab for om muligt at assistere ham, men skipperen afslog vor hjælp, hvilket jeg antog havde sin grund deri, at nogle mænd fra Voersaa var ombord hos ham. Med dem havde han sluttet akkord

om, hvis de kunne, at hjælpe ham ud igen. Jeg tillader mig desangaaende at forespørge hr. byfogden om mænd fra Voersaa har lov til at komme i mit distrikt og faa betaling for at udføre arbejde, der tilkommer os her i Asaa. – Ærbødigst Hans Jensen".

– Den 5. oktober 1852 kom et ridende bud til byfogedkontoret i Sæby med melding om, at en skonnertbrig „Prøven" af Porsgrund var strandet udfor strandfoged Peter Thorsens ejendom Knappen i Understed. Da byfoged Gad kom til strandingsstedet, var kaptajnen, tre matroser og en dreng allerede kommet i land i to af skibets egne pramme. Skønt det blæste voldsomt af sydost, foretog en baad, ført af forbjærger Anders Pallesen to ture ud til skonnertbriggen. Ombord var desuden fem sæbyfiskere, nemlig Peder Isaksen, Niels Jensen Fynbo, Andreas Poulsen, Jørgen Pallesen og Andreas Lund. Det strandede skib blev besigtiget af lods Jens Fynbo og fhv. skibskaptajn, købmand Asmus Lund, begge af Sæby, der erklærede skonnertbriggen for vrag, eftersom det vand, der pumpedes op af lasten var fuldt af sand og muslingeskaller, hvilket tydede paa, at der var hul i bunden af skibet. „Prøven", der førtes af kaptajn Isak Gundersen, var paa vej til Roskilde med trælast.

– En stærk storm af nordost, som begyndte den 26. oktober 1852 og varede i tre døgn, afstedkom flere skibsforlis paa Vendsyssels østkyst. Paa Lyngsaa forstrand strandede en svensk sluf „Nordstjernen", hjemmehørende i Lysekil. Skibets kaptajn, Hans Harløff, og tre mand kom i land og fik logi hos gdr. Mads Peter Andersen, Sdr. Klit. „Nordstjernen" kom fra Fredericia og var paa vej til Frederikshald i Norge med bl. a. 2 tdr. æbler og 4 fjerding smør. Skibet blev slaaet til vrag.

Udfor Voersaa strandede en jagt, „Anna Margrethe" af Randers. Kaptajnen Jens Johs. Funder og to matroser blev reddet af Voersaafiskere, der gik ud i en fladbundet kaag. Desuden ilandbragtes liget af skibets kok, Søren Bach, der saa vidt man kunne skønne, havde været død længe. „Anna Margrethe" var lastet med 281 tdr. raps, 20 tdr. smør, 70 tdr. kød samt 22 tdr. flæsk og ost. Skibet blev totalt vrag.

Paa Stensnæs strandede den 27. oktober en hollandsk tjalk, „Cathrina Annakina", hjemmehørende i Groningen. Byfoged Gad bemærkede strandingen, da han ved 7-tiden om morgenen kom kørende paa vejen mellem Lyngsaa og Voersaa. Han sendte straks sin kontorist,

Zimmermann, over engen ved Peter Smeds gaard direkte til strandingsstedet. Det viste sig dog, at den strandede hollænder et par timer forinden var blevet undsat, idet en kaag med fem fiskere havde været ude ved skibet. 12 vogne blev brugt til opkørsel af det ilandbragte gods, som senere i to baade blev sejlet til Sæby havneplads. Den hollandske tjalk var lastet med cikorierødder, bestemt til Randers.

Samme dags morgen kl. 9 kom en stor barkasse i land paa Lyngsaa forstrand med 10 forkomne mænd. Det var kaptajnen og besætningen fra briggen „Ernst Brückmann" af Rostock. Strandingen skete et sted under Læsø, nøjagtigt hvor kunne kaptajn Niemann ikke oplyse. Skibet kom fra Leith og var lastet med kul, bestemt til Travemünde. Mandskabet havde forladt skibet kl. 12 om natten, da det laa saa dybt, at dækket var i linje med havet. Briggen maalte 88 kommerselæster. Kaptajn Niemann fik logi i gaarden Sdr. Klit, mandskabet i Nr. Klit.

Paa forstranden mellem Asaa og Søraa strandede den 28. oktober en kvase, „Henrik August" af Aalborg. Skipperen, J. C. Thygesen, ønskede ikke assistance fra kysten, fordi han mente ved højvande selv at kunne komme fri af grunden.

– Den største skibsulykke indtraf natten til den 28. oktober 1852, da barkskibet „Der Zeitgeist" af Danzig strandede paa Voersaa forstrand. By- og herredsfoged Gad, som havde kvarter i Voersaa kro, fik lidt over midnat anmeldelse om, at 12 sømænd var kommet i land fra det strandede skib. Han lod med det samme skikke bud til strandfoged Hans Christensen, Voersaa, og anmodede denne om at indhente nærmere oplysninger. Strandfogden vendte tilbage kl. 5 og meldte, at han i Asaa havde talt med barkskibets kaptajn og af ham bragt i erfaring, at „Der Zeitgeist" var afsejlet fra Liverpool den 12. oktober med en ladning salt, bestemt til Danzig. Det havde været daarligt vejr det meste af tiden. Skibet stødte paa en banke nord for Anholt og blev slaaet læk. Der var straks 6 fod vand i skibet, der ikke ville lystre roret. Pumperne ville ikke fungere. Der kom kun salt. Kaptajnen, der hed Bandkowsky, og mandskabet satte saa en barkasse i vandet, men da de var kommet et stykke fra skibet, hørte de raab fra dækket og saa da, at to mand var blevet glemt. Der blev gjort flere forsøg paa at bringe baaden tilbage til skibet, men hver gang blev den slynget tilbage af de frygtelige søer. Kaptajnen og de tolv mand roede derefter til land.

Op ad dagen, da mandskabet skulle give forklaring over for byfogden, var der kun 11 mand. Strandfogden forsikrede, at der havde været en mand mere, og styrmanden oplyste, at den mand, der savnedes, hed Tom Flemming og var fra Liverpool. Han havde været meget afkræftet, da de kom i land, og de fulgtes med ham et stykke vej gennem skoven. Inden videre blev foretaget i sagen, beordrede byfoged Gad tre mand fra Voersaa ud for at søge efter den forsvundne sømand. Han blev efter nogen tids søgen fundet som lig i Asaa skov i det saakaldte Brasens Indelukke. Han laa med ansigtet i vand, aldeles stiv og kold og munden fastlukket. Da forhøret blev genoptaget, oplyste kaptajn Bandkowsky, at det havde været umuligt at holde mandskabet samlet, da baaden i nat kom til land. Folkene løb omkring helt forstyrrede, en omstændighed, der forklarer, at matrosen Tom Flemming havde sat livet til.

Mens dette stod paa, kom der meddelelse fra strandfoged Jens Truelsen, Geraa, at han i morges ved 6½-tiden paa stranden nord for aaen havde bemærket en baad, hvori noget rørte sig. Da han kom derhen, fandt han en meget forkommen sømand fra det forliste barkskib. Det aabenbaredes senere paa dagen, at ogsaa den sidste af de to sømænd, der var blevet glemt ombord, var blevet reddet af Voersaafiskere, der trods det oprørte hav var gaaet ud i en fladbundet kaag og havde bragt den sidste af mandskabet vel i land. Kaagen førtes af kommis Hans Emil Hansen, Sæby, der var kommet til stede paa stranden og som havde samlet nyt mandskab, efter at det første forsøg paa at faa en baad ud til det strandede barkskib var mislykket.

Det bjærgede gods blev ført til Sæby, da indsejlingen til Voersaa havde en for lav vandstand. Fire baade fra Sæby, hver baad med fire mand, benyttedes, og hver baad gjorde en rejse. Havnefoged Anders Pallesen af Sæby og helbefaren Jens Jørgensen af Voersaa antoges som forbjærgere. Den 1. november var aftaklingen af barkskibet færdig, og i den anledning var strandingskommissionærens fuldmægtig Clausen og toldassistent Wraae om bord paa skibet. Den 3. november blev samtlige matroser afmønstret, dog med undtagelse af en engelsk matros ved navn Samuel, der laa syg i Geraa, hvor han var under lægebehandling.

I beretningen om de mange strandinger fremhæver by- og herredsfoged H. C. Gad, Sæby, det mod, fiskerne viste under bjærgningsarbejdet, og han er den første embedsmand, som slaar til lyd for, at

der stationeres en redningsbaad paa Vendsyssels østkyst. Det sker i en skrivelse til Hjørring amt, dateret Sæby, den 30. december 1852[6]). Skrivelsen, som er et typisk tidsdokument, har følgende ordlyd:

Til det kongelige amt i Hjørring.

Allerede i mine første beretninger om de mange strandinger, der fra 26. til 28. oktober d. a. indtraf paa kysten mellem Lyngsaa og Asaa, har jeg ærbødigt berørt den raskhed og uforfærdethed, som kystbeboerne viste. Nu er det min pligt nærmere at omtale de mænd, som efter min formening fortjener en udmærkelse.

Først har jeg at nævne strandfoged i Voersaa Hans Christensen. Han har alt tidligere med livsfare reddet flere skibbrudne, og behøver jeg ej at gaa længere tilbage i tiden end til strandingen den 27. maj f. a. af »Mynden«, da det skyldtes hans mod og udholdenhed, at en Skagensskipper og hans matros, der en hel nat havde holdt sig paa vraget, blev bragt i land.

I de ovenommeldte tre dage, da seks strandinger indtraf alle i nærheden af Voersaa, var strandfoged Christensens hus mit hovedkvarter. Dertil indløb meldingerne og udgik ordren og derfra bragte jeg, saagodt jeg kunde, orden i forholdene og blandt de mange mennesker, bjærgede og strandede, jeg havde at skaffe mad. Men i alt dette var Hans Christensen min højre haand. Han var utrættelig til lands og til vands. Snart jog jeg ham afsted til hest, snart i en baad, lige ufortrøden var han. At jeg skylder ham, at det gik, som jeg haaber, nogenlunde godt, tilstaar jeg oprigtigt.

Angaaende hans virksomhed som redningsmand skal nævnes her: Den 27. oktober om morgenen strandede en jagt paa Næsset nordøst for Voersaa. Hans Christensen gik uopholdeligen ud med to kaage, lagde den ene i reserve i nogen afstand og gik selv med den anden til jagten, hvorfra han under en frygtelig storm og en ligesaa frygtelig søgang bjærgede kaptajn Funder af Randers og hans mandskab, af hvilke han dog traf kokken død, surret fast til vantet.

Morgenen den 28. oktober saas et barkskib strandet omtrent trekvart mil sydøst for Voersaa. Skibet var »Der Zeitgeist« fra Danzig. Kaptajnen hed Bandkowsky. Denne var aftenen forinden med 11 mand af sin besætning kommet i land ved Asaa, men meldte her, at han ombord i skibet havde efterladt to mand, en nordmand og en engelskmand. Vejret var om muligt endnu haardere den dag end tidligere. Stormen var saa voldsom, at man næppe kunne staa paa stranden, og bølgerne slog med en saadan magt og til en saadan højde, som gamle sømænd mente aldrig før at have været vidne til. Vinden var fralands. Søerne rullede uafladelig over det store skib. Hvert øjeblik kunne man vente, at det skiltes ad. Efter Bandkowskys opgivende havde det paa Kobbergrunden, stenene, faaet svære stød. Da var Hans Christensen straks klar til at gaa ud. Jeg véd aldrig i mit liv at have været saa angst, som da jeg saa hans fladbundede kaag ude i brændingen, ude mellem søerne, der syntes hvert øjeblik at ville sluge den, og aldrig er jeg blevet saa nedtrykt, som da jeg, efter forløbet af et par timer, saa at han drev af. Jeg tænkte paa de paa skibet efterladte matroser, de maa med fortvivlelse ogsaa have bemærket dette.

Men næppe havde det vist sig, at Hans Christensen ej kunne naa derud, førend handelskommis Hans Emil Hansen af Sæby erklærede sig villig til at gøre et nyt forsøg. Han fik mandskab til en anden, ogsaa fladbundet kaag, og ham blev det forundt at redde den paa skibet tilbageblevne matros (nordmanden). Den anden var nemlig, kaptajnen ubevidst,

kommet i land paa Geraa forstrand. Naar det bemærkes, at Hans Emil Hansens ekspedition varede lige ved syv timer, at han selv udholdende maatte kæmpe mod vejret, vil det være indlysende, hvor store anstrengelser og hvor megen udholdenhed, det kostede at naa skibet. Hansen styrede vel ej kaagen, han førte kun en aare, men hans var aanden i foretagendet, og jeg er overbevist om, at kaagen ej vilde have bordet skibet, hvis han ej havde opmuntret og holdt mod i folkene.

At disse tvende mænd have fortjent en medalje eller andet udmærkelsestegn, dem selv til glæde og andre til eksempel og efterfølgelse, derom tør jeg ærbødigst vente, at det kongelige amt deler mening med mig, og jeg tør ærbødigst vente, at det maatte behage det kongelige amt at give den fornødne indstilling.

Ogsaa maa jeg nævne de flinke Voersaa-boere, der tog del i redningsaktionen. I den kaag, der bragte kaptajn Funder fra vraget, var følgende: Jens Jørgensen, Simon Peter Jensen, Jens Poulsen, Jens Søndergaard og Poul Morten Pedersen. I den kaag, som da laa i reserve, var: Søren Hansen, Chr. Sørensen, Jørgen Pedersen, Hans Andersen og Jens Chr. Jensen. — Paa Hans Christensens tur til barkskibet var: Søren Hansen, Jens Poulsen, Morten Pedersen, Jens Nielsen og Jens Peter Jørgensen. Paa Hans Emil Hansens tur var: Jens Jørgensen, Chr. Rasmussen, Peter Madsen, Peter Sørensen og Jens Chr. Jensen.

Vi kan ej heller lade uomtalt, at da skipper Harløff med sluppen »Nordstjernen« den 26. oktober omtrent 100 favne fra land var strandet, gik hans mandskab i land, mens Harløff i sin fortvivlelse ej vilde fra borde. Da gik fire flinke Lyngsaa-boere, nemlig Chr. Christensen Napstjert, Chr. Rasmussen, Jens Chr. Madsen og Niels Chr. Larsen, trods den haarde paalandsvind, ud i en kaag sammen med den strandede styrmand. Derfor maatte skipperen endelig til at gaa i land, og det skyldes saaledes dem, at han blev frelst. Disse Voersaa- og Lyngsaa-boere fortjener ogsaa en paaskønnelse, enten ved hæderligen at omtales eller ved at hver især tildeles en omend liden belønning i penge, hvortil jeg paa det bedste vover ærbødigst at anbefale. Thi hvor overordentlig vigtigt det er at have kystfolkene villige og parate til paa første vink at gaa ud uden at ængste faren, behøver jeg ej at udvikle, men i den retning vil haabet om en belønning altid have en heldig virkning. — Som en omstændighed, der her paa kysten forhøjer faren for de bjærgende og vanskeliggør manøvreringen, skal jeg anføre, at der fra Sæby og sydefter paa en strækning af ca. seks mil ej haves andet redningsfartøj end den fladbundede kaag.

Byfoged Gad har givet skrivelsen følgende vedføjelse: „Lægges i strandingspakken".

– Sidst paa aaret 1852, den 21. december, strandede paa Stensnæs en svensk sluf, „Anna Erica", lastet med brædder. Skibet kom fra Lysekil og var paa vej til Middelfart. Skipperen og hans mandskab blev indbragt til gaarden Nr. Klit. Lods Anders Pallesen, Sæby, var ude ved skibet og konstaterede, at dækket stod i samme højde som havet. Det ombordværende gods og inventar førtes til Sæby. Skibet blev vrag.

– Den 23. april 1853 strandede paa nordre side af Stensnæs jagten „Amalie", kaptajn Dahl af Sandefjord. Skibet kom fra Vejle og var

lastet med rug og byg. Strandfoged Hans Christensen, Voersaa, gik med fem mand ombord i skibet. Det kom flot ved egen hjælp, hvorfor øvrigheden og toldvæsenet ikke fik skibets papirer.

– Jagten „Lydiane" af Brevik, kaptajn C. Gui, stødte natten til den 27. november 1853 mod Læsø Rende fyrskib og sank ½ mil nord for dette. Skibet kom fra Kalundborg og var lastet med 325 tdr. byg, bestemt til Brevik. Efter paasejlingen gik jagten nordpaa for strøm og vind. Mens jagtens ejer, Ole Andreas Olesen, forblev ombord i fyrskibet, gik kaptajn Gui, skibets kok Andreas Nielsen samt fyrskibets styrmand og to af fyrskibets besætning ombord i fyrskibets storbaad og roede efter jagten, som de indhentede efter omtrent en halv times roning. Gui, kokken og styrmand Bendsen gik ombord i jagten og søgte at faa sejlene i orden, men vandet steg mere og mere i kahytten, saa de maatte afstaa fra deres forehavende og i øvrigt bjærge, hvad bjærges kunne. Næppe var de kommet i storbaaden, før jagten sank. Der bjærgedes kun en oktant, et kompas og nogle sengeklæder. Kaptajn Gui og kok Andreas Nielsen blev den 28. november om formiddagen bragt ind til Sæby i forkommen tilstand. Konsul C. Abel sørgede for deres forplejning. Senere paa dagen kom jagtens ejer, Ole Andreas Olesen, til Sæby.

– For ikke at trætte læserne er omtalen af de efterfølgende strandinger i Sæby politikreds ret kortfattet:

– Den 18. november 1853 strandede briggen „Ellen" af Sunderland paa Lyngsaa forstrand, 1 mil syd for Sæby. Skibet kom fra Gøteborg og var paa rejse til London med træ og finsk staal.

– Aar 1854, den 21. november, strandede sluppen „Elisabeth" af Strømstad. Skibet var paa rejse fra Skelskør til Kristiania (Oslo) med en ladning byg. Strandingen fandt sted paa forstranden udfor Søraa.

Den 28. november strandede udfor Voersaa en hollandsk kuf, „Antji Witzenburg", lastet med 1542 tdr. byg.

– Aar 1855, den 6. december, strandede en jagt ved navn „Aksel" udfor Stensnæs. Skibet var svensk.

Den 15. december strandede paa Lyngsaa forstrand slup „Havnevaag" af Porsgrund, paa rejse fra Randers til hjemstedet, lasten bestod af 600 tdr. rug og byg.

– Aar 1856, den 18. april, strandede paa Sæby forstrand jagten „Sømmeline" fra Holmestrand i Norge. – Den 30. april strandede paa Asaa forstrand jagten „Speculationen" af Porsgrund, kaptajn J. J. Lund. – Samme sted og samme dag strandede slup „Jensine" af Dragør. – Natten mellem den 4. og 5. oktober strandede paa Voersaa forstrand skonnerten „Louise Marie" af Drammen. – Den 10. november strandede paa Knappen forstrand, Understed, jagten „Sejlfart" af Frederikshavn, og samme dag strandede paa Geraa forstrand jagten „Emanuel" af Thurø.

Aar 1857, den 25. januar, strandede udfor Sæby barkskibet „Sobrina" (kaptajn Gall), hjemmehørende i Hartlepool. – Natten mellem den 14. og 15. marts strandede paa Nr. Klit forstrand skonnerten „Marie Johanne", kaptajn E. Bidstrup. – Den 15. marts strandede paa Knappen forstrand sluppen „Speculation", og dagen derpaa skonnerten „Svalen" af Karrebæksminde. – Den 10. april strandede paa Stensnæs jagten „Nyeforsøg" af Frederikshald. – Den 27. maj strandede galeasen „Zodiacus", hjemmehørende i Aalborg. Skibet var lastet med kul.

– Aar 1858, den 23. november, strandede sluppen „Expres" paa Voersaa forstrand.

– Aar 1859, den 12. februar, strandede paa Dvalegrunden, ca. to mil sydøst for Sæby galeasen „Sophie" af Horsens. – Den 2. april strandede paa Knappen forstrand skonnerten „Admiral" af Lysekil. – Den 5. december strandede skonnerten „Victoria" udfor gaarden Hjelmkær, syd for Sæby.

– Aar 1860, den 19. april, strandede 1 mil sydøst for Sæby skonnertbrig „Dietrick" af Reval. – Og samme dag strandede umiddelbart syd for Sæby „Haabet" af Bangsbostrand. – Den 17. august strandede skonnert „Henriette Wilhelmine" af Skien tæt ved Sæby havn. – Endelig strandede den 18. december syd for Sæby skonnerten „Johanne Christine" af Uddevalle.

– Aar 1862 indtraf kun én stranding. Det var den 20. oktober, da jagten „Emanuel" af Aalbæk strandede udfor Asaa.

– Aar 1863 skete der fire strandinger. Den 24. juni strandede udfor Sulbæk, en kvart mil nord for Sæby, briggen „Susanne" af København, paa rejse fra Havanna til hjemstedet med sukker. – Den 3. september strandede jagten „Haabet" af Nibe udfor Voersaa. Skibet var lastet med 100 tdr. byg, bestemt til Norge. – Den 1. december

strandede udfor Geraa jagten „Johanne Catharine", der var hjemmehørende i Falkenberg, Sverige. Skibet var paa vej til Aalborg med trælast. – Tre dage senere strandede paa Stensnæs galeasen „Langeland", hjemmehørende i Rudkøbing, kaptajn P. Norsk. Skibet var paa vej til Norge med 575 tdr. byg.

– Aar 1864 strandede paa Stensnæs sluppen „Triton" af Gøteborg.

– Aar 1865 indtraf to strandinger, nemlig den 8. januar, da skonnerten „Elida" af Porsgrund strandede paa Stensnæs, og den 3. juni, da skonnerten „Solid" af Drammen strandede udfor Voersaa. Skibet var paa vej fra Skotland til Aalborg og lastet med fyrkul.

— — —

Som følge af de mange strandinger paa Vendsyssels østkyst var der allerede i 1858 af staten blevet bevilget 300 rdl. til bygning af en synkefri og selvlænsende baad. De til baadens opbevaring og vedligeholdelse medgaaede udgifter mente man dog ikke burde paahvile statskassen, da der ikke var oprettet nogen egentlig redningsstation, og da Sæby kommune heller ikke var villig til at udrede disse udgifter, overtoges de af by- og herredsfoged Gad, men efter dennes død i 1865 blev baaden, da kommunen stadig ikke ville overtage de med opbevaringen og vedligeholdelsen forbundne udgifter, solgt ved auktion.

I de følgende aar blev der gentagne gange af Sæby frivillige redningsmandskab fremsat ønske om oprettelse af en fast redningsstation.

To strandinger den 3. december 1909 nord for Sæby, hvor ialt 15 søfolk reddedes, foranledigede, at staten gik med til, at der 1. oktober 1911 blev stationeret en redningsbaad i Sæby og ansat fast mandskab til dens betjening. I 1931 blev roredningsbaaden udskiftet med en motorredningsbaad.

NOTER

[1]) Købmand Peder Jacob Larssen var født paa Merdø, Norge, 1782, død i Sæby 1853. Han blev 1810 gift med en datter af pastor Güntelberg Abel, Understed.

[2]) By- og herredsfoged H. C. Gad (f. 1807, d. 1865) kom til Sæby 1842.

[3]) C. G. Busch var fra 1851-54 formand for kommunalbestyrelsen i Sæby.

[4]) Distriktslæge A. B. Knudsen var fra 1842-45 formand for kommunalbestyrelsen i Sæby.

[5]) Skibskaptajn Güntelberg Abel var søn af købmand Peter Jacob Larssen og hustru, f. Güntelberg Abel, Sæby.

[6]) Det danske redningsvæsen blev oprettet 26. marts 1852.

TYENDE KONTRA HUSBOND

FRA FORLIGSMÆGLINGSPROTOKOLLEN FOR SINDAL-ASTRUP 1854-1904

Af Regnar Bønkel

I ovennævnte protokol er på 158 tætskrevne foliosider bogført over 230 forlig eller mæglingsforsøg i løbet af de 50 år fra forligsordningens begyndelse, til Sindal og Astrup blev adskilt i kommunal henseende.

I og mellem linierne kan man læse en del om, hvilke vilkår tyendet i dette halvsekel har arbejdet under, og tillige se, at mæglingsinstitutionen har haft en hensigtsmæssig funktion ved at pleje retsforholdet mellem tjenestefolk og deres arbejdsgivere i tider, før man fik organisationer og overenskomster, og før det blev almindeligt at gå den besværlige vej til retten med småting. Oven i købet skulle de opståede tvistigheder efter tyendeloven af 1854, såvel som efter senere medhjælperlove, først søges bilagt hos forligsmægleren, og hvis dette ikke lykkedes, måtte mæglerens attest for, at forlig var forsøgt, medbringes til retten.

Nævnte protokol er autoriseret den 10. august 1854 af sognepræst N. Nielsen, Sindal[1]), som formand for Sindal-Astrup sogneforstanderskabsdistrikt. Derefter har den af sogneforstanderskabet først valgte forligsmægler, egnens førstemand i adskillige henseender, godsejer J. C. Nyholm[2]), Baggesvogn, indledt mæglingsarbejdet med følgende:

Jeg Underskrevne Nyholm, Ejer af Baggesvogn, som af Sogneforstanderskabet i Sindal-Astrup Sogneforstanderskabsdistrikt er valgt til at mægle i Tyendesager, lover og sværger, at jeg med yderste Kræfter skal søge at befordre mindelig Forening mellem Parterne i alle de Sager, som indkommer for mig, og jeg skal dertil bidrage med al mulig Nidkjærhed og Redelighed efter mine Evner, samt efter bedste Overbevisning og Samvittighed. Saa sandt hjælpe mig Gud og hans hellige Ord.

Baggesvogn, den 19. September 1854. Nyholm.

Samme dag behandler Nyholm to sager, hvor parterne blev forligt, men allerede den næste sag må suppleanten, pastor Nielsen, tage sig af, da Nyholm var i København på Rigsdagen, idet han på sin fra folkestyrets begyndelse glorværdige politiske løbebane blev rigsdagsformand 1853. Nyholm var samtidig formand for Hjørring Amts landøkonomiske Selskab, medstifter af kreditforening m. m., så det var en mand med forhandlingserfaring, der startede mæglingsvirket og indtil 1860, da han flyttede til Sjælland, behandlede 41 sager, som er beskrevet grundigt.

Forligsmæglere:	Periode:	Forlig i perioden:
Godsejer J. C. Nyholm, Baggesvogn ...	1854-62	48
Forp. Marius Nyholm, Teklaborg[3]) ...	1862-68	26
Propr. Lars Møller, Ø. Thirup[4])	1868-74	16
Propr. L. A. Holm, Teklaborg[5])	1874–75	3
Gdr. Chr. Jacob Madsen, Ø. Thirup[6])	1876–85	13
Gdr. Martin Regnar Christensen, Ø. Thirup[7])	1885–1904	25
	Af 236 sager indgået forlig i de	131

Suppleanter:	
Pastor N. Nielsen, Sindal	1854–64
Lærer C. C. Møller, Astrup[8])	1864–83
Propr. J. M. Bandsholm, Ø. Thirup[4])	1883–91

Såvel Marius Nyholm som pastor Nielsen og de følgende forligsmæglere og suppleanter gentager nogenlunde ordret J. C. Nyholms edserklæring ved tiltrædelsen af embedet, ligeledes anvender de i vid udstrækning hans sprog, udtrykker sig med stor akkuratesse, omend tit i indviklede vendinger, der dog i klarhed overgår den almindelige kancellistil. Først de sidste to udtrykker sig på et mere dagligt sprog:

Som valgt Suppleant til Mægler i Tyendesager o. lign. af Sindal-Astrup Sogneraad lover jeg herved at udfylde denne Plads saa godt, som jeg efter Evne formaar.
Ø. Thirup, den 9. April 1883. J. M. Bandsholm.

— — —

Undertegnede, som af Sindal-Astrup Sogneraad er valgt til Forligsmægler i Tyendesager, lover herved paa Ære og Samvittighed efter bedste Evne og Overbevisning at søge opnaaet mindeligt og retsmæssigt Forlig i de Sager, som indkommer for mig til Mægling.
Ø. Thirup, den 4. Nov. 1885. Martin R. Christensen.

Man mærker ændringen i udtryksform fra den nationalliberale godsejer Johannes Christopher Nyholm, virkelig etatsråd, og til den radikale sognerådsformand, hedeopdyrker og andelspioner Martin Regnar.

Inden vi nu ser på et antal typiske eller interessante sager fra protokollen, skal bemærkes, at den, som måske har skrevet mest i bogen, er den kendte politiker og meget dygtige lærer Christen Caspar Møller, Astrup skole, som var folketingsmand for Hjørringkredsen 1852–53, men som nationalliberal snart måtte lide nederlag i den stærkt bjørnbakske kreds, hvor han dog havde de nordøstlige sogne trofast bag sig. Det er en fornøjelse at læse hans smukke håndskrift, der er et fint eksempel på den tids skrivekunst, selv om også de andre forligsmænd har ført en flydende pen. Antagelig er det også lærer Møllers fortjeneste, at de underskrevne parters navne efterhånden bliver med egen hånd og ikke med „ført" eller „påholden pen". At han ikke har været særlig heldig med sine mæglingsforsøg, kan have ligget i tidsånden, idet det i årene efter 1864 ser ud til, at især de mange fra Holsten og Slesvig til egnens proprietær- og forpagtergårde ankomne ejere og brugere (mejeriforpagtere) har haft et noget andet syn på tyendet og dets behandling end de arbejdsgivere, som var vokset op sammen med tjenestepiger, -karle og daglejere, mellem hvilke de selv tit havde gjort deres tur[9]).

De tre suppleanter har indtil 1885 haft omtrent lige så mange sager som forligsmæglerne, der sikkert har haft rigeligt af andre offentlige hverv at tumle med. De fleste er behandlet på mæglerens bopæl, men Martin Regnar ordnede en del sager på kommunens fattiggård, Slotvedgaard, da han som sognerådsformand tit havde ærinde der. For mange af de indstævnede var det et lettere sted at møde end i sognenes vestligste hjørne. Når lærer Møller i mange år fik næsten alle sager, var grunden dels, at Chr. Jacob Madsen, der ganske vist var sognerådsformand, ikke brød sig meget om den slags, samt at Astrup skole lå nær ved de steder, de fleste klager kom fra.

Af kommunens arbejdspladser er nemlig den nærliggende hovedgård Bøgsted[10]) impliceret i ikke færre end 36 sager, deraf alene 23 i C. Kochs tid 1854–69. Fra Enggaarden, Ulstedbo, Mølskov og Solbjerg kommer henholdsvis 15, 14, 13 og 11 sager. Resten er jævnt fordelt i kommunen. Fra Taagholt og Menholt i øst (5 og 6) til Ø. Thirup i vest (6), fra Christianshede i nord (7), til Sønderskoven i

syd (9) er der få af de to sognes daværende gårde, som ikke har deres navn i protokollen. Dertil kommer gårdmænd, husmænd og håndværkere fra unavngiven bopæl i Astrup, Sindal eller Fjelsted. Lærer Rømer, Sindal, har fire sager.

Det er tydeligt, at institutionens betydning daler med årene, bl. a. fordi folkeholdet bliver mindre ligesom gårdene, arbejdslønnen stiger såvel som den sociale forståelse, og under landbrugskrisen, o. 1890, er der sager, hvor husbonden grundet på udlægsforretninger simpelthen ikke kan betale folkene deres tilgodehavende. Men de ca. 100 uforligte sager fortsættes sjældent i retten, hvor man i alle tilfælde må forevise mæglerens attest for, at forlig er forsøgt. Omvendt blev andre sager af retten henvist til forligsmægleren.

Stort set kan sagerne deles i tre kategorier:

1) Mellem daglejere, karle, piger, svende, mejersker etc. på proprietær- og herregårdene og disses ejere eller brugere, tit repræsenteret ved bestyrere, forvaltere o. lign.

2) Mellem almindelige tjenestekarle og -piger samt lærlinge og disses arbejdsgivere: gårdmænd, husmænd og håndværkere.

3) Sager mellem aftægtsnydere og -ydere, især om sidstes ydelser i form af korn, mad, brændsel og vedligeholdelse af bolig.

Fra husbonds side klages over tyendets udeblivelse eller bortgang fra pladsen, beruselse eller anden usømmelig adfærd og forsømmelighed med arbejdet. Tyendet beklager sig til gengæld over dårlig kost, for lidt hvile, frafald af fæstemål, korporlig revselse af husbond eller medtjenere og over ikke at kunne få deres løn og tøj samt skudsmålsbog udleveret, når de forlod pladsen.

Af forligsmæglerne har de fire selv haft sager til behandling, hvori der i alle tilfælde blev forlig: I 1856 bliver J. C. Nyholm med pastor Nielsen som mægler forligt med et par af Baggesvogns karle, som han havde slået med en stok, fordi de med hestevogn havde ødelagt en plantning, han havde forbudt dem at køre igennem, men hvor de havde smidt flere læs møg. Da de to karle kun var 18 år og påvirket af de ældres dårlige eksempel, enedes man om at lade tjenesteforholdet fortsætte, og de lovede bod og bedring.

En klage over Chr. Jacob Madsen, Thirup, går ud på, at han ikke vil underskrive karlens skudsmålsbog 7. okt. 1855, uagtet han har

opsagt sin tjeneste ved majdagstid. Efter forliget skal karlen straks møde i pladsen og blive der også det følgende år, da han var „lovligen fæstet" og over for andre havde erklæret, at han havde fået fæstepenge og blev i pladsen.

Ligeledes forligtes 1856 Lars Møller, Thirup, med en karl, som han ikke ville lade rejse midt på sommeren. Nyholms mægling resulterede i, at karlen skulle vende tilbage og betale til Møller en erstatning på 7 rdl. 8 sk. for de dage, han havde forsømt, og en mulkt på 2 rdl. 2 sk., som straks betaltes til Møller, der nu håbede, at medhjælperen „var blevet bekendt med tyendelovens indhold".

Aar 1856 den 9. August blev foretaget en Sag mellem Forpagter Nyholm af Teklaborg og Morten Larsen Sparrevogn efter en af Førstnævnte indgiven Klage over Sidstnævnte, over at han uden Grund var udebleven af hans anordnede Høsttjeneste. — Ved Forlig blev Parterne enige om, at M. Larsen ville gjøre Resten af Raps- og Havrehøstarbejdet hos Nyholm med Undtagelse af 4 Dage, som han skulle gjøre for Koch paa Bøgsted og hans eget Arbejde, og Nyholm gjøre Arbejdet ved hans Hus.

Saaledes bekræftes dette Forlig med vor Underskrift.

Nyholm. M. Nyholm. Morten Larsen Sparrevogn.

Som allerede begyndt skal i det følgende dels bringes essensen af visse sager, dels ordrette uddrag af protokollen, hvor de første to tredjedele er ført med gotiske bogstaver bortset fra navnene, mens L. A. Holm, J. M. Bandsholm og Martin Regnar bruger ene latinske bogstaver i bogens sidste tredjedel.

De to første klager, som forliges af Nyholm 1854, indkommer fra karle, som begge får lov at forlade deres pladser med løn til dato, den ene fra Hr. Nissen, Menholt[11]), den anden fra forpagter Koch, Bøgsted. To af klagerne i 1855 er rettet mod de samme to agrarer i Menholt og Bøgsted. Pigen Ane Kathrine Christensen klager over, at Nissen „uden Grund havde slæbt hende paa Stenbroen i Armene og i Hovedet, saa Luen sprang". Nissen erklærer, at han med magt havde trukket hende til døren, „da hun ei med det Gode ville gjøre det, Madammen befalede". Forlig blev indgået på den måde, at „Ane Kathrine maa strax forlade Pladsen med sin tilkommende Løn". – Koch havde rykket en karl i håret og slæbt ham henad stenbroen, uagtet han i længere tid havde været syg. Der blev intet forlig med Koch, som ellers for en gangs skyld var ret imødekommende.

Hans næste sag møder han ikke til:

Aar 1856 den 28. Maj skulde være foretaget en Sag mellem Hyrde Niels Chr. Nielsen og Forpagter Koch, begge Bøgsted, angaaende en Klage fra Førstnævnte over, at Sidstnævnte ei vilde give ham Græs til hans Faar og Ko, som det er lovet ham i Løn, men da Indklagede ei gav Møde, meddeles der herom Klageren Attest om den fra hans Side iværksatte Paaklage, for at Sagen da af ham strax kan forfølges ved Retten.

Nyholm.

Når J. C. Nyholm var fraværende, tog den flinke sognepræst sig i begyndelsen af sagerne som suppleant, f. eks. de to følgende:

Aar 1855 den 12. Januar blev af Suppleanten paa hans Bopæl i Sindal Præstegaard foretaget en Sag mellem Husbonden Gaardejer og Sognefoged Carl Smith af Sindal Østergaard[12]) og hans Tjenestekarl Lars Chr. Pedersen efter en af Husbonden forebragt mundtlig Klage, af 10. Januar, over Karlens Opførsel, idet denne et Par Gange var udeblevet udover den Tid der var givet ham Tilladelse, og var kommet hjem i beruset Tilstand, og havde vist Overhørighed mod sin Husbond. Uagtet Husbonden var berettiget til at afskedige bemeldte Tyende strax, blev efter Mægling Forlig dog opnaaet paa følgende Vilkaar, at Lars Chr. Pedersen erholder Tilgivelse for denne Gang imod at han lover, at opføre sig for Fremtiden ordentlig og ædruelig, men hvis det modsatte bliver Tilfældet, forbeholder Hr. Smith sig al lovlig Ret og Erlæggelse af Omkostningerne ved denne Sag, som han har udredet indtil videre. — Det bemærkes at begge Parter, der vare lovligen indvarslede ved Stævningsmændene, mødte personligen. — Saaledes bekræftes dette Forlig med vore Hænders Underskrift.

N. Nielsen. Smith. Lars Chr. Pedersen.

Den næste sag lykkedes det efter store anstrengelser også Nielsen at mægle imellem proprietær Øckenholt, Ulstedbo[13]), og gartneren sammesteds, som klager over at være udvist af haven den 27. juni m. m.

— Husbonden paastod, at betingelsesviis, nemlig naar Gartneren ikke ville adlyde hans Ordre, havde befalet ham at gaa ud af Haven, hvorimod Gartneren paastod, at Husbonden havde befalet at »skruppe« sig strax ud af Haven, og derefter kaldt ham ind i Stuen og i Fruens og den næstældste Datters Nærværelse, udskjældt ham for »en Nar og Abekat, der vilde agere Astronom og sige, at der ikke vilde falde Regn den Dag, hvortil det saa ud, skjøndt der rigtignok ingen Regn kom«.

Efter en længere parlamentering, især om erstatning for gartnerens udeblivelse af tjenesten i 5 dage, som Øckenholt måtte nedsætte fra 4 til 2 skilling pr. dag, lovede gartneren at gå i tjeneste igen, når han straks fik sin løn til dato og derefter ugentlig, beregnet efter 10 rigsdaler pr. måned,

— saaledes at det halve af den ugentlig fortjente Løn betales ham hver Løverdag Aften og Resten ved endelig Opgjørelse, hvorfor Klageren forpligter sig til ikke at tage Accord-arbejde andetsteds.

Saaledes bekræftes dette Forliig med vore Hænders Underskrift.

N. Nielsen. H. C. Øckenholt. Ferdinand Lassen.

Aar 1856 den 6te November blev foretaget en Sag mellem Jens Jensen Christensen og Gaardejer Peder Frederiksen af Mølskov efter en af Førstnævnte indgiven Klage over, at Sidstnævnte ei vilde give ham hans fulde Løn 8 Rdl. Ved Forliig bleve Parterne forliigte mod, at P. Frederiksen betalte ham 1 Rdl. strax, 1 Rdl. ved hans Hjemkomst i Dag og 2 Rdl., naar en Grøft bliver opkastet af Jens Christensen, hvilket skulde skee i Løbet af 8te Dage, skeer det ei, har J. Christensen fortabt sin Ret til de 2 Rdl.

Saaledes bekræftes dette Forliig med vore Hænders Underskrift.
Nyholm. Peder Frederiksen. Jens Jensen Christensen.

Peder Frederiksen har derefter til 1878 ni sager mere, deraf de fem mod sin svigersøn, Anders Chr. Jensen af Mølskov, angående dennes aftægtsydelser til ham. Men uagtet Peder Frederiksen prøver 4 forskellige mæglere, opnås intet forlig i familien.

I 1857 klager en smedelærling over sin husbond, smed Heinrich Tank i Ormosehus, fordi denne sætter ham til andet arbejde i stedet for efter kontrakten af oplære ham i smedehåndværket, og han vil derfor ikke gå for den lave løn af 25 rdl. årlig i tre år. Men smed Tank har vidner på, at de har lavet en akkord, så lærlingen skal hjælpe med høstarbejdet på helligdagene, men han er løbet af pladsen. Lærlingen hævder, at han ikke tør hente sin skudsmålsbog, fordi han er truet med prygl, og han hverken vil eller tør gå i arbejde på ny, selv om smeden ikke har videre på ham at udsætte.

Aar 1857 den 15de Juni blev foretaget en Sag mellem Huusmand L. Pedersen paa hans umyndige Sønners Vegne og disses Huusbonde Hr. Forpagter Bülow paa Taagholt[14]), idet L. Pedersen klagede over, at hans Sønner bleve tvungne til at muge under Køerne, skjøndt de kun vare fæstede til at vogte dem. Forliig blev prøvet. L. Pedersen tilbød Forliig mod at Hr. Bülow strøede noget mindre stærkt under Køerne og lod Drengene sove, medens Køerne om Eftermiddagen bleve malkede. Det blev indrømmet af Hr. Bülow og Forliiget blev underskrevet af Parterne.
Nyholm. F. Bülow. Lars Pedersen.

Mens F. Conrad 1856–59 har Enggaarden[15]), er der en del sager fra denne. I 1857 bøjer forvalter Mansa sig på husbondens vegne for karlen Peter Stoltenberg, som ikke vil arbejde under ham længere, men have fuld løn, 10 rdl. pr. md., for de to måneder han har været der, hvad han får med ret til at forlade pladsen. Samme år, da Conrad har fået en „avlsbestyrer" L. I. Müller til stedet, klager denne over 4 navngivne karle, som nægter at køre korn om søndagen, uagtet han til gengæld ville give dem fri om fredagen til at gå til marked i Hjørring, mens de hellere ville undvære en dagløn for at komme til marked for

at gøre forskellige indkøb. Sagen henvises til retten ligesom den følgende, hvor Jens Hansen, tjenende på Ulstedbo teglværk, indklages af L. I. Müller, fordi han var fæstet til at tjene fast på Enggaarden fra 12. okt. 57 til 1. april 58, såvel som han har akkorderet om at „grave og behandle 300000 stk. Knoptørv og iøvrigt forrette Arbejde ved Gaardens Hø- og Kornhøst næste Sommer, men ikke havde indfundet sig i sin Tjeneste". Jens Hansen vil heller ikke arbejde om søndagen, men tilbyder at finde en anden i sit sted. Det er Müller ikke tilfreds med, da han mangler folk i den sene og vanskelige høst og ikke kan vente, til Jens Hansen eventuelt finder en stedfortræder.

Men 9. april 1858 forliges Conrad selv med en karl, Niels Peter(?), som vil rejse, efter at Nyholm har snakket dem til rette, og begge lover fremtidig at overholde deres gensidige forpligtelser. Samme dag mislykkes et andet forlig med en karl, som er kommet beruset hjem fra Hjørring et par timer for sent med hestene drivende af sved – selv om han kun havde fået én dram, kan Conrad ikke få ham til at arbejde, skønt han rusker ham i hovedet. Endnu to andre af Enggaardens karle, som havde klaget, erklærer samme dag, at

De var veltilfredse med Hr. Conrad og vilde gerne blive i deres Tjeneste, hvis ikke de blev overfusede og fortrædigede af Bestyreren, Hr. Müller. Denne, som var tilstede, erklærede, at han ei uden Grund vilde gjøre dette, og Hr. Conrad erklærede, at han ei vilde tillade Bestyreren at gjøre det. Forliig blev saaledes indgaaet paa samme Vilkaar som de ovenfor anførte med Tjenestekarlen Niels Peter og undertegnede L. J. Müller.

Nyholm. F. Conrad. M. Sonnesson.
Gustaf Hansson. L. J. Müller.

De to karle er antagelig svenske, såvel som nogle af Enggaardens og Bøgsteds piger, og det lader til at have været dygtige og selvbevidste arbejdere, der fik stor løn og kunne føre deres sag og underskrive egenhændigt med sving og kruseduller. I 1858 klager Hr. Bülow, Taagholt, over Andreas Carlson, som har brugt fornærmelige ytringer mod hans landvæsenselev, hr. Johannsen, der på Bülows vegne havde „opsigt og tilsyn" med folkene. Man mærker i det hele, at de større landbrug nu er afhængig af en anden arbejdskraft end bønderne. Karlen David Jørgensen, som af Conrad, Enggaarden, bliver sendt til Hjørring for at sælge en stud, forretter dette ærinde samtidig med, at han søger læge, men han glemmer at komme hjem med pengene, og da Conrad bebrejder ham, at han også har forlist en dunk brændevin, han skulle hente, svarer David, at han må vide, at han har med en

ægte sjællænder at gøre. En karl, som samtidig rejser fra Bülow, Taagholt, underskriver forliget med det fremmedklingende navn Johann Mahler.

På Bøgsted giver Koch stadig Nyholm mæglingsarbejde, og det må have været et underholdende syn for karlene på den rigtige herregård Baggesvogn, når den hidsige Bøgsted-mand kom i audiens på godset sammen med sine karle og piger.

I 1856 klager 4 af hans karle over uforsvarlig kost: om morgenen kun 1 stk. smørrebrød og for resten grød med øl, mælk eller kærnemælk — når dette fandtes. Når de klagede over uspiselig suppe om middagen, fik de undertiden mælk og brød i stedet, og den ugedag, de fik pandekager og grød, ville de have brød til, for det hændte, at hunde og katte gik og åd af grøden. Koch havde desuden truet med at tilbageholde løn og slået i bordet med stokken, når han skældte ud, samt smidt en af dem ud af stuepigens kammer. Da Koch ville have de fire til at betale en bøde på 10 rdl. til det offentlige, opnåedes ikke forlig, selv om man i øvrigt var enige. — Nogle uger senere har han en sag med pigen Kaisa, som ikke vil møde i pladsen 1½ md. efter at have gjort barsel, skønt forvalter Gundestrup, som møder for Koch, tilbyder, at hun kan gå på dagleje den resterende tid, mens hendes barn var sygt. Samme dag, 20. febr. 57, er der igen 2 karle, som klager over kosten, og T. Gundestrup indgår forlig med den ene. — To mdr. senere klager mejersken, jomfru Wilckens, over, at Koch havde grebet hende i struben, så hun faldt om og besvimede, fordi hun havde givet en pige lov til at tage til Hjørring. Koch tilbyder at give hende et ordentligt skudsmål, angrer sin hidsighed og vil erlægge en mulkt til fattigvæsenet, men Wilckens kræver en erstatning på 150 rdl. Fire dage senere møder mejeribestyrer Jockens sammen med Koch, som har klaget, fordi Jockens har sagt til mejersken: »Bryd dig ikke om ham, thi han er jo tosset« (om Koch). Forlig blev indgået både med Jockens og Wilckens (som Jockens havde fuldmagt til at føre sag for), og dramatikken endte med, at Jockens og Koch straks betalte hver halvdelen af en bøde på 3 rdl. før underskrivelsen.

Samme år prøver moderen til en pige, som er taget fra Bøgsted, at bilde Koch ind, at pigen ikke er ved sin fulde forstand og helsen og derfor ikke møder selv. Men Koch er godt tilfreds med pigen (uagtet hun ikke er af de dygtigste), så hvis de andre folk gør nar ad hende, vil han give hende 36 rdl. i løn som kokkepige, selv om hun kun er fæstet for 30 rdl. som mejeripige, og han vil ikke fordre erstatning for den tid, hun er udeblevet. Forlig opnås på den måde, at moderen inden følgende mandag prøver at skaffe en pige til Bøgsted, enten hun skal være kokkepige eller malkepige til nævnte løn. Samme dag bliver han forligt med pigen Maren Poulsdatter, som han har givet et slag, fordi hun nægtede at brygge, hvortil hun ikke var fæstet. Koch erklærer også, at mejersken kalder Maren »tvær og hastig«. Da ingen af parterne har vidner, enes de om, at Maren skal brygge sammen med de andre piger og skal derfor have 1 rdl. i løntillæg.

1. juni 1858 forliges Koch med sin mejeribestyrer, som nu hedder F. Petersen, der har klaget over at give for meget for »Foder til sin Hest uden Kjærne«.

Kochs største sag er otte karle, som klager over at være bortvist fra Bøgsted uden løn, fordi de 14. okt. 1861 var taget til Hjørring marked uden

hans vidende og vilje. De otte mødte personligt, men i forpagterens sted mødte hans »Forvalter Christian Ludvig Ipland med Fuldmagt til med uindskrænket Raadighed at tage Bestemmelse. Klagerne henholdt sig til et Tilsagn om een eller to Fridage, fordi de hele Høsten havde arbejdet hver Søndag, og derfor havde anmodet om og ventet at faa Tilladelse til at gaa til Marked. Da den blev nægtet, gik de uden Tilladelse. Hertil bemærkede Forvalter Ipland, at de havde taget det som en Ret, havde omringet ham og tiltruet sig Friheden. Derfor vilde han ikke gaa med til noget Forliig, og Klagerne fik Attest i henhold til Tyendelovens § 70, hvorefter Sagen kunde forfølges ved Retten«.

I 1868 klager en karl over Koch, fordi denne har givet ham ti stærke slag af en stok, »hvorfor han kræver sin Tjeneste strax quitteret samt Løn til Nov. 30 Rdl. og Kostpenge 2 Sk. daglig«.

I 1869 klager en karl over, at Bøgsteds forvalter har givet ham 4 slag med en stok, og vil have erstatning herfor. Men Koch forlanger godtgørelse af karlen for skade på en ko, som ved karlens uforsigtighed var kommet til skade. I disse sidste af Kochs sager opnåedes ikke forlig. Derimod forliges 1870 i lignende tilfælde forvalteren på Enggaarden med en pige, han har slået: »Forlig blev indgaaet saaledes: at Rasmussen betaler Pigen 1 Rdl. 2 Sk. i Omkostninger«.

Men også i andre af gårdene anvendes korporlig revselse: En karl klager i 1859 over manden i Torne, Niels Chr. Olesen[16]), som har slået ham og bortvist ham af pladsen uden løn, fordi han var for ringe.

Niels Torne benægtede at have slaaet ham. Forliig blev prøvet og Forliig indgaaet saaledes, at Chr. P. Jensen igjen gik i sin Tjeneste og lovede N. C. Olesen at ville behandle ham skikkelig og kun anvise ham passende Arbejde samt lade det passerede være forglemt og være fornøjet med det Arbejde, som Chr. Peter kunde gjøre, hvilket han tilbød for Fremtiden at ville gjøre efter Evne.

Hvilket bekræftes med vor Underskrift.

Nyholm. Niels Christian Olesen.
Christen Peter Jensen med paaholden Pen.

Aar 1865 den 18. Sept. foretoges en Sag imellem Peder Chr. Pedersen og Forpagter Nyholm paa Baggesvogn. Førstnævnte klagede over, at Sidstnævnte havde slaaet ham og uden lovlig Grund jaget ham af Tjeneste. — Forlig blev prøvet og indgaaet saaledes, at Nyholm betaler Peder Pedersen 15 Rdl., som den Løn, han havde tilgode, for den Tid han havde været i hans Tjeneste, men herfra gik 2 Rdl., som Peder Pedersen betaler til Sognets Fattigkasse for Opsætsighed mod hans Husbond.

Dette Forlig bekræfter vi med vor Underskrift.

M. Nyholm. H. Chr. Nyholm. Peder Chr. Pedersen m. f. P.

At der ikke bliver taget særligt hensyn til pigerne, der havde en arbejdsbyrde, f. eks. med malkningen, der langt oversteg karlenes, i det mindste målt i timer, viser følgende eksempler:

Aar 1865 den 3. Maj foretoges en Sag imellem Pigen Martine Larsdatter af Baggesvogn og Mejersken Jomfru Tutein af Baggesvogn. Førstnævnte klagede over at Mejersken havde slaaet hende og udskjældt hende. Paa

Jomfru Tuteins Vegne var mødt Mejeribestyrer Heise, da Mejersken havde forladt Pastoratet og flyttet til Tors Sogn, hvorimod Forligsmægleren intet havde at indvende. Forlig blev prøvet og indgaaet saaledes, at Jf. Tutein betaler 1 Rdl. til Sindahl Sogns Fattigkasse.

Dette Forlig bekræfter vi med vor Underskrift.

M. Nyholm. C. Heise. Martine Larsdatter m. f. P.

Og fra nabogården Christianshede[17]) er der et forlig, som viser, at herude nord i sognet er tyendet mere „tålle" end på gårdene i syd, der lå nær ved Hjørring og med landevejens lyse stribe og senere de blanke skinner førende til og fra den vide verden. Mejeribestyrer C. Kolls, Christianshede, anklages af to piger for at have slået dem, dels med ris og dels med stok:

Ved Sagens Forelæggelse erklærede Indklagede, at han ikke egentlig havde slaaet Pigerne, men da de sade og sov under Malkningen af Køerne, havde han efter først forgjæves at have kaldt paa dem, brugt deels en Stok deels et Riis til at vække dem med, uden at have tilføjet dem nogen Skade. Ane Kirstine Hansdatter svarede hertil, at hun ikke havde sovet dengang hun siger Kolls slog hende, hvortil Kolls svarede, at hun næsten altid sov under Malkningen og desuden var gaaet i Byen uden hans Tilladelse, hvortil Ane Kirstine bemærkede, at hun havde erholdt Jomfruens Tilladelse dertil. Christiane Sørensdatter vilde ikke fragaa, at hun havde sovet, men der var, efter hendes Mening, ingen Skade sket derved. Omsider blev Forlig opnaaet paa de Vilkaar, at Klagerinderne lovede herefter bedre at opfylde deres Pligter og Indklagede ikke at slaae dem, hvilket Forlig saaledes bekræftes med vor Underskrift.

N. Nielsen. C. Kolls. Ane Kirstine Hansdatter m. f. P.
Christiane Sørensdatter m. f. P.

Mejeriforpagter Meier, Bøgsted, anklages samtidig for ikke at ville betale løn til en bortrejst pige, „da hun ei havde malket Køerne tilstrækkeligt, men sovet ved Malkningen og var løbet ud til Gilde om Natten uden hans Tilladelse". Senere klager en pige over forvalteren på Ulstedbo, fordi han „flere Gange havde overfaldet hende med Ørefigner, Stokkeslag og anden raa og brutal Adfærd uden nogensomhelst virkelig Grund". En uges tid efter klager pigen igen, nu over Ulstedbos ejer, enkefru E. Skriver, fordi hun er bortvist uden at få sin fortjente løn, men ejeren hævder, at pigen var bortgået uden tilladelse, og vil derfor ikke betale nogen form for løn.

I tiden 1865–1885 har gårdmand Christen Christensen, Solbjerg, ialt otte sager, hvor hans tjenestefolk er rejst, fordi han enten har slået eller i ilterhed sagt: „Gaa væk fra mine Øjne", hvorpå man har „absenteret sig" uden at kunne få sin løn eller tøj udleveret.

Mange af pigerne hævder, at det ikke er den egentlige husbond, men husjomfruen, de ikke kan være tjent med. Det anføres fra Baggesvogn og Sindal Præstegård, som også var en stor arbejdsplads:

Aar 1881 foretoges Sagen: Forpagter Lütchen-Lehn af Sindal Præstegaard og Sogn, som mødte og fremlagde skriftlig Indkaldelse ifølge Klage imod hans Tjenestepige Jacobine Marie Jacobsen, som uden lovlig Grund Søndagen den 31te f. M. med sit Tøj havde forladt sin Tjeneste hos ham, hvori hun var fæstet fra 1. Novbr, f. A. til 1. Novbr. d. A. for Løn 100 kr. — Indklagede mødte ogsaa og angav som Grund til Bortgangen, at Husjomfruen eller Mejersken skældte hende ud for Efterladenskab og Uorden og var saa urimelig med Paalæg af saa mange forskjellige Arbejder, at hun maatte undvære den nødvendige Hvile. — Efter megen forgjæves Mægling meddeltes Klageren den befalede Attest. Mødet hævet.

C. C. Møller.

Af andre, som anklages for at slå, kan nævnes mejeriforpagter C. Bichel, Bøgsted, proprietærerne J. F. Arffmann, Kolsager, L. Møller, Thirup, og E. Mortensen, Ulstedbo (hos sidstnævnte klages der også over fordærvet føde), flere gårdmænd og forkarl Frederik Jensen, Enggaarden, som banker pigerne med høtyve m. v., men der er modsat eksempler på, at tyendet ikke fandt sig i alt uden at blive agressive, f. eks. må mejersken på Baggesvogn søge beskyttelse hos forpagter Juhl mod en af mejeripigerne.

Aar 1871 den 14. Nov. foretoges en Sag imellem Gaardmand Anders Christensen af Grimmeshauge og hans Tjenestekarl Niels Melsen. Førstnævnte klager over at hans Tjenestekarl har forladt Pladsen uden lovlig Grund. Forlig blev indgaaet saaledes, at Niels Melsen betaler 7 Rdl. og Sagens Omkostninger. Da han ikke har Pengene at betale med, leverer han Anders Christensen Beviis fra Hr. Koch, Bøgsted, at han vil betale Pengene af hans Løn.

Dette Forlig bekræftes med vore Underskrifter.

L. Møller.

Anders Christensen m. f. P. Niels Melsen m. f. P.

På samme måde må pigen Catharine Wulff af Enggaarden, fæstet til Baggesvogn fra 1. nov., men udeblevet af pladsen, den 10. nov. indgå på at betale H. Chr. Nyholm 5 rdl. i mulkt inden førstkommende 17. juli, hvilket hun skaffer sin husbonds forpagter Bentins kaution for.

En karl er bortgået af plads hos proprietær Ring, Sønderskoven, fordi kosten er for ringe. Denne sag ordner L. Møller på følgende måde 12. juli 1872:

Forlig blev prøvet og indgaaet saaledes, at Tjenesten ophører, og da Hr. Ring har 24 Rdl. 2 Sk. tilgode, betaler Jens Peter Christensen disse Penge paa følgende Maade. — Han slaaer den saakaldte vestre Eng og

strøer og stakker sammen ordentlig og forsvarlig for 11 Rdl., og for de resterende Penge ælter, raner og stakker han 22000 stk. Tørv ligeledes forsvarlig. Høet skal være slaaet til Søndag den 21. denne Maaned og stakkes saasnart Vejret tillader det, og Tørvene skal være æltet inden denne Maaneds Udgang. — Hvis nogen Uenighed om Arbejdets rette Udførelse skulde indtræffe, er Parterne gaaet ind paa L. Møller, Thirups Voldgift. — Desuden betaler Jens Peter Christensen til Astrup Sogns Fattige en Bøde af 2 Rdl., som erlægges til L. Møller inden Høstens Ende.

Dette Forlig bekræftes med vore Underskrifter.

L. Møller. L. V. Ring. Jens Peter Christensen m. f. P.

Ovennævnte Mulkt af 2 Rdl. er mig betalt den 27. August 1872.
L. Møller.

L. Møller hjælper ligeledes et kærestepar, som 1. maj 1873 er gået af pladsen hos gmd. Lars Chr. Pedersen af Stokholm, der ikke vil betale dem vinterlønnen. Ved forliget møder de begge i pladsen på ny mod at få deres tilgodehavende, men hvis pigen kan skaffe en ordentlig pige i sit sted, er husbonden også villig til at lade hende rejse. Denne ordning danner skole for flere forlig.

Et mærkeligt ord anvendes i en sag mellem en husmand og hans „Husbondske" Else Thomsen af Slotved, som lader møde ved sin bestyrer Niels Olsen med skriftlig fuldmagt på nabogården Teklaborg, hvor Marius Nyholm forliger dem.

Om *aftægtssager* kun nogle eksempler, der viser, at de praktiske landmænd får forlig i stand ved at tage håndfast på det væsentlige, mens lærer Møller gør sagen for indviklet med udførlig belysning af ligegyldige petitesser:

Aar 1865 den 18. Juni foretoges en Sag imellem Aftægtsmand Jens Chr. Nørgaard af Fjeldsted og Jens Chr. Lassen af Fjeldsted Mark. Førstnævnte klager over, at han havde 12 Rdl. tilgode hos Sidstnævnte som hans Aftægt, hvilket Jens Lassen indrømmede. Forlig blev prøvet og indgaaet saaledes, at Jens Chr. Lassen betaler Jens Chr. Nørgaard 6 Rdl. til 1. Nov. d. A. og 6 Rdl. til Decb. Termin d. A. Forliget oplæst.

Dette Forlig bekræfter vi med vor Underskrift.

M. Nyholm. Jens Chr. Nørgaard. Jens Chr. Lassen.
(m f. P.)

Aar 1867 den 2. Decb. foretoges en Sag imellem Aftægtsmand Christen Christensen og Gaardejer Christen Stokdal begge af Bøgholt. Førstnævnte klager over at have 1½ Td. Byg, ½ Lispund Fisk, ½ Lispund Ost, ½ Skp. Salt, 2 Pund Smør og 5¾ Pund Flæsk tilgode paa hans Aftægt. — Aftægtsmand Chr. Christensen lod møde ved sin Søn Niels Chr. Sparrevogn med skriftlig Fuldmagt, da han er gl. og svagelig, hvortil Forligsmægleren intet kunne have at erindre. Gmd. Christen Stokdahl mødte

personlig. — Forlig blev prøvet og indgaaet saaledes, at ovennævnte Præstationer skulle Indklagede Christen Stokdahl levere Christen Christensen inden 14 Dage fra Dato.

Dette Forlig bekræfter vi med vore Underskrifter.

M. Nyholm. Christen Nielsen Stokdahl, m. f. P.
Niels Christensen Sparrevogn.

En lignende sag fra nabolaget Kalstrup ordnes på samme måde, og vi vender os derefter til en af lærer Møllers mange uforligte sager, der i protokollen fylder flere gange så meget som M. Nyholms og Lars Møllers vellykkede dito.

Aar 1876 den 3die August blev foretaget til Mægling en Aftægtssag, hvorunder Aftægtsmand Christen Christensen i Klastrup Meldgaard, Astrup Sogn, beklager sig over, at hans nuværende Aftægtsyder, Gaardmand Niels Christensen sammesteds nægter at skylde og ville levere 1 Lispund tørt Fisk (Torsk), som endnu staar til Rest af forrige Aars Aftægtsleverance, samt nægter at ville »frit« — nemlig forsaavidt Brændsel dertil angaar — brygge, bage og vadske for Aftægtsfolkene, uagtet saadant efter Klagerens Formening er stipuleret i hans den 18. Decb. 1865 udstedte og den 5. Febr. 1866 tinglæste Aftægtskontrakt.

Parterne vare mødte, saavelsom den oprindelige Aftægtskontrahent Søren Chr. Christensen af Grimmeshave. — Indklagede erklærede at være beredt paa, nu som før at ville, saasnart Aftægtsfolkene forlangte det, hvad ej hidtil var skeet, lade et dertil dygtigt Menneske brygge, bage og vadske for dem inde i deres Aftægtsbolig og ved deres Tørv, men paastod, at Klageren selv for nogle Aar tilbage var gaaet ind paa at quittere det ene Lispund Fisk, for at faa Aftægtstørvene husede hos Indklagede — havde derfor ikke siden den Tid leveret det, og vilde ej heller i Fremtiden.

Klageren benægtede Rigtigheden af Indklagedes Anførte om en truffen Overenskomst med Hensyn til det resterende Lispund Fisk og fastholdt sin Paastand. Forlig kunde derfor ikke tilvejebringes, hvorom Attest blev udfærdiget. C. C. Møller.

Den sidste aftægtssag:

Mandagen d. 12. Octbr. d. A. afholdtes Forligsmøde begjæret af Martha Marie Jørgensen af Sindal, som i Klage besværer sig over, at hendes svigersøn, Husejer Peder Larsen af Agerledet i Sindal, har undladt at vedligeholde den Lejlighed, som Klagerinden beboer, og som Peder Larsen har forpligtelse til at vedligeholde, er ubeboelig. Huset er i den Grad forsømt med Tag, at det regner ned i Stuen. Ligeledes har Peder Larsen forsømt fuldtud at levere Klagerinden de 10000 Stk. Tørv, som han har Forpligtelse til, ligesom han vægrer sig ved at yde hende den Pasning, han har Pligt til.

Begge Parter mødte og Forlig blev prøvet. Klageren forlangte yderligere, at Peder Larsen skulde opføre et Skillerum paa Loftet mellem den i Huset værende Forpagter og Klagerindens Lejlighed, men da Peder Larsen nægtede det, var Forlig ikke til at opnaa. Klagen henvistes til Retten.

Thirup d. 12. Octbr. 1903. Martin R. Christensen.

For at vende tilbage til tyendesagerne, skal anføres, at der nu kommer afløsere af Koch i Bøgsted, hvor selveste ejeren, H. E. Bluhme[18], i 1876 klager over en karl, som er taget derfra til Ø. Thirup. Men 14 dage senere klager en anden karl over at være bortvist af Bluhme og ikke have fået løn til majdag eller for øvrigt „alene fordi Klageren havde undladt, mens han var beskæftiget med at bytte Heste for en Vogn, om Morgenen at hilse sin Husbond ved at aftage sin Kaskjet". At han udsættes for noget sådant af de grove vendelboer, får ham til at forpagte gården ud til en L. W. Siiger, der blandt andet afstedkommer følgende:

Aar 1883 den 1. April foretoges en Sag skriftlig indanket til Forligsmægling af Hr. Forpagter L. W. Siiger af Bøgsted imod hans Tjenestepige Johanne Karoline Nielsen af Ugilt, fordi hun havde vist sig forsømmelig og efterladende i sin Gjerning, været paa upassende Steder om Natten, og endelig havde Klageren truffet hende med Fødevarer i Gaarden om Natten, som han formente, hun ulovlig ville bortbære, hvorfor han ønskede hun skulde gjøre ham en Undskyldning.

Indklagede benægtede alt, men vedgik under Forligsprøven i et Skab under Kjøkkenbordet at have fundet noget Smør i Papir, som hun havde givet til en af sine Medtjenere, Pigen Helene Börgesdatter af Sverrig, men hvortil hun havde ment sig berettiget og vilde som Følge deraf heller ikke i den Retning indgaa noget Forlig. Klageren meddeltes derefter Attest om den mislykkede Mægling. J. M. Bandsholm.

Samme dag har Siiger en sag mod ovennævnte Helene Börgesdatter, fordi hun gik i stalden om natten, og han havde fundet fødevarer i hendes skrin. Men også her må han nøjes med en attest. 4. juni klager Siiger igen over Johanne Karoline, fordi hun er bortgået af pladsen „medtagende alt sit Tøj" og har taget plads på Enggaarden, hvor man mangler piger, da forkarlen „uberettiget og ubegrundet" overfalder dem med hug og slag.

I 1884 klager godsejer Glud, Baggesvogn, over en skovfoged, fordi denne trods flere advarsler gentagne gange er bortgået af tjenesten. Men de blev ikke forligte, fordi skovfogden nok efter mæglerens opfordring nedlod sig til at forhandle, men ikke mente sig tyendelovens forskrifter underkastet.

I 1877 klages over ejeren af Store Ry, Niels Pedersen Bech, der ikke kan betale en karl den fortjente løn på 166 kr. 40 øre grundet på udlægsauktion. Næste år bliver han to af medhjælperne deres løn skyldig, og han afløses af J. Farnow, som i 1882 besværer sig over en daglejerkarl, som har forladt ham og taget plads på Baggesvogn. De

bliver forligt, mod at karlens nye husbond, godsejer Glud, erklærer at ville tilbageholde 20 kr. af karlens novemberløn til Farnow som erstatning.

I 1879 er proprietær Chr. P. Dybroe, Ø. Thirup, i bekneb, så han ikke kan betale en pige fra Skerping hendes sommerløn på 60 kr. pr. 1. nov., „men erklærede sig skjønt i Besiddelse af god Villie ikke for Tiden i Stand til at betale paa Grund af tvende ham overgaaede Udlægsforretninger, der havde betaget ham Raadighed over Ejendommen og dens Indtægt".

I de sidste sager drejer klagerne sig mest om tyende, som har forladt pladsen og afkræves erstatning for brudt fæstemål; det er tiest umyndige, hvis forældre eller værger møder for dem, og de fleste må betale erstatning til husbonden eller blot bøde til fattigkassen, såfremt de kommer tilbage til pladsen:

Aar 1885 d. 20. November foretoges en Sag til Forligsmægling indanket af P. Bendix, Ø. Thirup, mod Snedker Nicolaj Larsen af Bøgsted Teglværk, fordi dennes umyndige Datter, som tjente hos Førstnævnte, uden nogensomhelst Grund Lørdagen 14de d. M. forlod sin Tjeneste.

Forlig blev indgaaet saaledes, at Indklagede forpligter sig inden Mandagen 23. d. M. at skaffe Klageren en Pige i sin Datters Sted, som var i Stand til at vinde Klagerens Tilfredshed. Opfylder Indklagede imidlertid ikke denne Forpligtelse, forbeholder Klageren sin Ret til at drage ham til Ansvar efter Tyendeloven.

Øster Thirup d. 20. November 1885.

P. Bendix. Martin R. Christensen. Nicolaj Larsen.

Aar 1887 den 27de Maj foretoges en Sag mellem Proprietær Larsen, Christianshede, og Tjenestekarl Chr. Christian Johansen skriftlig indanket af Førstnævnte, som klager over, at Sidstnævnte, som var fæstet at tjene paa Christianshede fra 1. Novbr. 1886 til samme Dato 1887, uden nogensomhelst lovlig Grund forlod sin Tjeneste.

Begge parter mødte, og Mægling foretoges, hvorved Indklagede forpligter sig til at erlægge en Mulkt til Communens Fattigkasse af 30 Kr., som betales med 10 Kr. maanedlig i de tre forestaaende Maaneder Juni, Juli og August, hver Gang inden Midten af Maaneden til Sogneraadsformand Martin R. Christensen, Thirup. Bliver Mulkten ikke erlagt til de bestemte Tider, skal de af Indklagede afsones med Fængsel. Tyendeforholdet hæves.

Thirup d. 27. Maj 1887.

Martin R. Christensen. L. Larsen. C. C. Johansen.

I 1890 var der en lignende sag fra Christianshede, som afgøres på samme måde, bortset fra at karlen nu foruden bøden må betale Larsen en erstatning på 20 kr. inden 1. nov., hvilket han har godt otte måneder til.

At tyendet ikke var retsløst, beviser følgende:

Aar 1891 d. 7de Dcbr. foretoges en Sag skriftlig indanket af Husmand Niels C. Larsen af Fjeldsted, der som Værge for sin Datter Karen Marie Larsen klager over, at Træhandler Jens Jensen, Sindal St., hos hvem den nævnte Pige var fæstet at tjene fra 1ste Novbr. dette Aar til samme Dato 1892 for en Løn af 40 Kr. d. 2den denne M. uden nogen som helst lovlig Grund bortviste hende af sin Tjeneste.

Begge Parter vare lovlig tilsagte til et Møde i Slotved Fattiggaard[19]) i Dag og mødte.

Forlig prøvedes og opnaaedes paa følgende Betingelser. Tyendeforholdet hæves, og Indklagede betaler til Klageren 40 Kr., som betales med 20 Kr. om 8te Dage og Resten inden 1ste Jan. 1892 samt denne Sags Omkostninger 1 Kr. 33 Øre.

p. t. Slotved d. 7de Dcbr. 1891.

Niels C. Larsen m. f. P. Martin R. Christensen.
J. C. Jensen.

Også gdr. Peder Iversen af Hvims i Astrup må betale løn til en karl, han har bortjaget. Men det var ikke alle sager, som kunne ordnes i sognet, når man f. eks. som grund for bortjagelse beskyldte den i reglen klagende part for tyveri eller ildspåsættelse. Hos forligsmægleren optræder Bøgsted stadig som herregården. Nu har kaptajn Bluhme anskaffet sig en inspektør:

Aar 1886 d. 5. Febr. foretoges en Sag til Mægling indanket af Inspektør Dorph Petersen, Bøgsted, mod indklagede Tjenestekarl Niels Chr. Pedersen. Klagen grunder sig paa, at indklagede nægtede Lørdagen d. 30te ds. at udføre et i sin Tjeneste hos Klageren nødvendigt Arbejde. Forlig opnaaedes paa følgende Maade: Indklagede forpligter sig til at erlægge en Bøde til Sognets Frifattigkasse paa 2 Kroner samt at erlægge Sagens Omkostninger 1 Kr. 25 Øre.

Martin R. Christensen.
O. Dorph Petersen. Niels Chr. Pedersen.

Samme dag forsøgtes mægling mellem inspektøren og tre andre karle, som han af samme årsager ville have idømt bøder på 4 og 6 kr., hvilket de trods lang mægling ikke ville betale uden rettens afgørelse. I øvrigt forekommer der sager både med dyrlæger og urmagere som parter. Af en staldkarl på Ulstedbo klages der over bortvisning mod forpagter Olsen, men denne begrunder bortvisningen med, at klageren flere gange af sine medtjenere er blevet beskyldt for at have taget pålæget af de andre folks mellemmader, som har henstået i folkestuen. Følgende fra Teklaborg viser, hvad der blev sat i scene for ting, som i dag måske kan synes ubetydelige, måske ligefrem latterlige, men derfor udmærket kan være et bevis på, at retten skulle have sin gang, uanset hvem der klagede:

Chr. Sivert Madsen, som for Tiden er Fattiglem paa Sindal-Astrup Fattiggaard, fremkom ved Sogneraadet med Klage over, at Forpagter Frederiksen, Teklaborg, hos hvem Klageren havde arbejdet paa Dagleje fra sidst i April til først i Juli d. A., ialt 61½ Dag, nægtede, da Daglejerarbejdet den 6te Juli ophørte, at betale Klageren hans Tilgodehavende, som beløber sig til 15 Kr. 45 Øre, og tillige at udlevere Klageren hans Tøj, trods gjentagne Anmodninger saavel fra Klageren som fra Sogneraadet. I den Anledning blev vedkommende Forpagter Frederiksen, Teklaborg, og Chr. Sivart Madsen indvarslet til Forligsprøve, og mødte, som Repræsentant for Sindal-Astrup Sogneraad, Gaardejer Chr. Iversen Pedersen, Hvims.

Forpagter Frederiksen foregav at have betalt Sivart 55 Øre mere, end han i den opgivne Tid havde tjent, og hans Vægring ved at udlevere Klagerens Tøj er begrundet i, at han ønsker at faa en Undersøgelse af Politiet foretaget i Sivart Madsens Gjemmer, da han mener, at han har mere i vedkommende Skrin, end der tilhører ham. Chr. Iversen forlanger paa Sogneraadets Vegne, at Forpagteren udleverer Sivarts Tøj inden 8 Dage fra idag. Sivart Madsen oplyser, at han ganske rigtig har i sit Gjemme et Par Benklæder, som han har laant af Frederiksen, men som det er hans Agt at tilbagelevere, saasnart han faar Adgang til sit Skrin. Chr. Sivart Madsen indrømmer, at han maaske har husket fejl angaaende de modtagne Penge, og det pengelige Spørgsmaal strøges.

Forpagter Frederiksen indgaar paa at udlevere det Tøj af Sivarts, som er beroende paa Teklaborg Søndag d. 31. d. M., og Forlig kom derved i stand. Mødet hævedes.

Thirup, d. 28. August 1902.

Martin R. Christensen.
Iver Chr. Pedersen. Chr. Frederiksen.
Kristjan Sivart Madsen.

Et af de sidste tvistemål, som bilægges, er imellem en pige på Enggaarden, som må betale 10 kr. til forpagter L. M. Degner for at have været ulydig og opsætsig mod forvalteren og derefter er bortgået af sin tjeneste. Tjenesteforholdet fortsættes som hidtil. Ellers vidner de sidste sager om bedre økonomi i landbruget og humanere tider, hvilket det allersidste stykke i protokollen, som anføres til slut, kan bekræfte:

Gaardejer K. M. Christensen, Klastrupgaard 20), fremkom under 18. d. M. med skriftlig Klage imod Tjenestedreng Julianus Thomsen, som var fæstet at tjene hos Klageren fra 1. Novbr. 1903 til samme Dato 1904 for Løn 165 Kr., fordi denne d. 17de d. M. uden lovlig Grund forlod sin Tjeneste. Begge Parter bleve skriftlig tilsagte om at møde og mødte. Efter en omhyggelig og fra begge Sider saglig Forhandling kom følgende Forlig istand: Drengen gaar i Tjeneste igjen i Morgen pa følgende Betingelser: At han til enhver Tid opfører sig paa en Maade, som er tilfredsstillende saavel for Klageren som overfor dennes Husstand, betaler denne Sags Omkostninger og erstatter med 5 Kr. K. M. Christensen for den Tid, han har været borte af Tjenesten, desuden skal Indklagede forpligte sig til at erlægge en Mulkt til Sognets Frifattigkasse af 25 Kr. — Dog vil Klageren forbeholde sig at eftergive denne Mulkt, enten delvis eller fuldtud, hvis Tyendeforholdet og Drengens Opførsel Resten af Tjenesten er paa den Maade til Klagerens Tilfredshed, at han finder Anledning dertil.

Drengens Fader gjør Fordring paa, at K. M. Christensen saavidt muligt til enhver Tid tilbageholder saa stor en Del af Drengens Løn, at Mulkten deraf kan dækkes.

Thirup d. 22de Jan. 1904.

Martin R. Christensen.
K. M. Christensen. Th. C. Thomsen.
Kristen Julianus Thomsen.

Interesserede kan læse mere i protokollen, som nu beror i landsarkivet.

NOTER

Foruden følgende findes om personer og gårde i Sindal sogn fyldige oplysninger i Chr. Munck Rømer: Sindal Sogns Historie.

[1]) Niels Nielsen, f. i Aalborg 1808, var søn af købmand, stænderdeputeret Josef Nielsen, blev cand. theol. 1831, adjunkt i Aalborg, 1835 præst i Tolstrup-Stenum, 1842 i Hals og 1848-61 i Sindal, hvorfra han flyttede til Glumsø-Bavelse. Hans Broder, historikeren A. H. Nielsen (se Vends. Aarb. 1963) var 1842-52 præst i Understed og 1852-76 i Skæve. Deres hustruer var søstre.

[2]) Johannes Christopher Nyholm (1804-67) var et af de 16 børn fra Turebyholm og Bregentved, søn af justitsråd, landinspektør Lars Chr. Nyholm og Anna Brandt, blev cand. phil., etatsråd, stænderdeputeret, medlem af Rigsretten, formand for Den forenede Rigsdag, medstifter af kreditforeningen i Viborg og formand for repræsentantskabet, medstifter og formand for Hjørring Amts landøkonomiske Selskab m. m. samt efterhånden ejer af Duemosegaard, Sohngaardsholm, Vorgaard i Bælum sogn, Baggesvogn og Vrejlevkloster. Af hans brødre kan nævnes: a) Kammerråd Jens Brandt N., forpagter af Corselitze og Carlsfeldt. b) Forstråd, kgl. skovrider Joachim Gotsche N., Valdemarslund. c) Etatsråd, nationalbankdirektør og medstifter af Østifternes Kreditforening Samuel Frederik Carl N. d) Godsejer Georg Ludvig N., ejer af Kølskegaard 1840-91 og Vrejlevkloster 1868-88. e) Axel Vald. N., landinspektør på Færøerne, og f) Kancelliråd, cand. jur. Lars Chr. N., vicedirektør for Grønlandske Handel. — Af J. C. Nyholms børn kan nævnes: a) Hans Chr. N., ejer af Vrejlevkloster, Baggesvogn, senere Ellinggaard, direktør for kreditforeningen i Viborg, folketingsmand og formand for Hjørring Amts landøkonomiske Selskab; var gift med Christiane Laurette Schibsbye, d. af konsul Lars Schibsbye i Hjørring. Af deres 5 børn fik Lars Christopher Ellinggaard. Af de to afbyggergårde fra Baggesvogn, som J. C. N. opkaldte efter sine børn, fik b) Oscar N. Christianshede, mens c) Thekla Adelaide, efter hvem den anden opkaldtes, blev gift med sin fars halvbroder Georg N. på Kølskegaard.

Om slægten N. se Th. Hauch-Fausbøll: Slægtshåndbogen, pg. 699-720.

Om Baggesvogn se Munck Rømer: »Baggesvogn« i Vends. Aarbøger 1924 samt »Danske Slotte og Herregaarde«, pg. 199. Den nuværende ejer siden 1959 er Jørgen Goth, hvis far købte den i 1927 efter at have været forpagter i flere år.

[3]) Marius Vilhelm Nyholm (1825-98) var søn af sognepræst Holger Vilhelm N. til Højelse-Lellinge og Georgine Nyholm, søster til J. C. N., Baggesvogn. Hans broder Lars Chr. N. var sognepræst i Frørup og far til Professor ved Landbohøjskolen Holger Vilhelm N., hvis søn er semi-

narierektor Asger N., Tønder. Hans fætter Johs. Edv. Aug. Nyholm var o. 1840 forpagter af Odden, og en anden fætter var hofjægermester Laurits Chr. N., Bangsbo (begge af Nyborg-linien, mens hans fætter Hans Chr. N. på Baggesvogn var af Turebyholm-linien). Efter at have været forpagter af Teklaborg købte Marius N. Hellumlund 1868, hvor hans søn Georg Chr. N. efterfulgte ham, sønnen Jens Holger N. kom til Trangets Mølle i Flauenskjold, og en datter af M. N., Vilhelmine, blev gift med Aug. Th. Callisen, St. Løgtved i Dronninglund sogn, hvor slægten stadig findes.

[4]) Lars Møller købte Ø. Thirup af kancelliråd Hartmann, som havde udstykket flere ejendomme af dens nordlige areal. Gården var tidligere ladegård under Bøgsted, hvis ejer Ulrik Sandberg i 1634 fik den flyttet fra St. Olai sogn til Astrup. L. Møller, som var søn af købmand og borgmester Søren Møller i Skagen, havde Ø. Thirup 1856-75. Senere ejere var Chr. Pedersen Dybro 1875-79, og 1879-92 den forannævnte J. M. Bandsholm. Næste ejer var Thøger Grønborg Jungersen, efter hvem den kom i handelen, men 1898 købtes den af L. Møllers broder, kreditforeningsrepræsentant Martin Sørensen Møller, hvis søn, den i okt. 1966 afdøde 95-årige fhv. sparekassedirektør Søren Møller, Hjørring, drev den i over 50 år og i 1957 afstod den til sønnen Erik Møller, den nuværende ejer.

[5]) Ludvig Adolph Holm (1837-1919), søn af sognepræst Jens Albert Holm, Hyllested, var nogle år fra 1864 forpagter af Bøgsted, købte 1870 Teklaborg af H. C. Nyholm, som i 1875 købte den tilbage, hvorefter den var forpagtergård under Baggesvogn indtil 1922, da Holms svigersøn Henius H. J. Thrane (af den bekendte degneslægt fra Sindal) købte den, fra 1959 ejes den af hans søn Egon Thrane. L. A. Holm flyttede 1875 til Nygaard i Harritslev, som nu ejes af hans sønnesøn Karl Holm, og der findes en stor efterslægt af hans 8 børn i Nordjylland.

[6]) Chr. Jacob Madsen har P. Christensen, Try, omtalt i artiklen om hans bror A. P. Gaardboe i Vends. Aarb. 1965. Hans gård var en ny afbyggergård fra den under [4]) nævnte, som hans kones morbror, konsul L. Schibsbye i Hjørring, hjalp dem til i 1847, og som sønnen

[7]) Martin Regnar Christensen overtog ved sit giftermål med Marie Nielsdatter af Torne (se [10]), som efter hans død 1910 drev den til 1915, hvorefter hendes svigersøn Knud Bønkel havde den til 1933, da den købtes af den kendte Søren Christiansen, Engkjærgaard, der solgte den til sin søn Johannes Christiansen. Om Søren C. se Salomon J. Frifelt: »Gennem de jydske Udmarker«, pg. 114. Om Martin Regnar se Larsen-Ledet: »Mit Livs Karussel II«, pg. 116, og sønnen Jacob Regnar: »Betteby«, hvori også findes oplysninger om daglejerkår i Astrup ved århundredskiftet.

[8]) Christen Casper Møller var født i Hving Møllegaard i Astrup, dimitteredes fra Snedsted Sem. 1834, to år før Christen Kold og ni år før Lars Bjørnbak, og kom 1837 til Astrup skole, som da var sognets eneste. Trods dens store børnetal, til tider over 100, blev derfra spredt betydelige kundskaber af lærer Møller, som var en skrap degn af den gamle skole, der satte sig i respekt bl. a. ved hjælp af tampen, men hans elever blev særdeles dygtige til de almene fag. Skolerne i Klastrup, Sønderskov og Borrisholt, som afløste hans, er nu igen nedlagt, og Astrup centralskole er lagt nær op ad den gamle skole, midt i sognet, som på ny efter 62 års adskillelse er sammensluttet med nabosognet i storkommunen Sindal.

[9]) I modsætning til Syd- og Vestvendsyssels gårde, som i forrige århundrede enten stadig fulgte godserne eller var slægtsgårde for fæstere og selvejere, blev de store og middelstore brug i Horns og Vennebjerg herreder helt fra ca. 1800 et yndet objekt for ejendomsslagtere og spekulanter, der fandt købere fra andre provinser og lande. Spredere og samlere skif-

tede, så gårdene fik en omtumlet skæbne i over 100 år, især på egnen mellem Hjørring og Frederikshavn. Foruden de nævnte mejerifolk, sam stablede mægtige kobesætninger på benene og lærte meget fra sig, kom der efter de slesvigske krige, særlig 1864, en del fra de tabte landsdele herop, hvoraf mange udmærkede foregangsmænd. Men andre kunne ikke klare sig, mange udmærkede foregangsmænd. Men andre kunne ikke klare sig, hvilket måske bl. a. skyldtes, at deres behandling af tyendet undertiden var lidt prøjsisk præget. Foruden de i artiklen anførte fremmedklingende navne kan nævnes: Fangel (Kobbersholt), Langheim (Høglund), Graff (Bindslev Hedegaard), Holstein (Sortkær), Johst (Taagholt), Voss (Overskoven), Dittmann (Dybro), Kornbech (Lilholt, Mygdal), Kobbernagel (Lilholt, Hørmested), von Buchwald (Vellingshøj), Dons von Støcken (Stejlbjerg).

[10]) Bøgsted, Astrup sogns sent oprettede og tidligt splittede hovedgård, har siden fæstegodsets frasalg (under løjtnant Bolvig før 1804) haft en meget urolig tilværelse. På grund af jordens ringe bonitet skiftede den stadig ejer og blev frasolgt sine bedste arealer. I 1855 blev den af cand. jur. Severin Hastrup (medlem af den grundlovgivende rigsdag), der havde oprettet Enggaarden på de store arealer ved Uggerby å og Blaasig bæk, solgt til admiralinde Sophie Elisabeth Zahrtmann, som i forvejen havde Rønnovsholm m. m. Hendes bo solgte den til dens mangeårige forpagter C. G. F. Koch, som allerede 1861 solgte til koffardikaptajn G. Raben, Aabenraa, idet han samtidig forpagtede den for en årrække. I 1874 købtes den af H. E. Bluhme, Nørlund[18]), som tilplantede store arealer, så dens fordums gode skov genopstod. Efter Bluhme har der siden 1908 været adskillige ejere, indtil den nuværende A/S Oscar Siesbye, København, købte den i 1950. Af dens 326 tdr. ld., er to tredjedele skov.

[11]) Om Menholt se Sindal Sogns Historie, pg. 279-283. M. S. Nissen var der kun i få år.

[12]) Carl Ludvig Vilhelm Smith var søn af Christian Julius Smith fra Trondhjem, præst i Sindal-Astrup 1823-47, han havde Høglund i Hørmested 1832-1851 og derefter Østergaard efter sin svigerfar, Niels Østergaard, der også var sognefoged. Hans enke solgte 1868 til sin svoger, lærer C. V. B. Rømer, som var gift med pastor Smiths yngste datter. Deres søn Chr. Julius Smith Rømer fik Østergaard i 1878, og af hans 10 børn med Ane Sophie Munck (som nu har en talrig efterslægt i Vendsyssel) fik den næstyngste, gdr. C. B. Vegner Rømer (bror til Chr. Munck Rømer) Østergaard, som fra 1958 ejes af sønnen Mogens Rømer.

[13]) Ulstedbo, se Sindal Sogns Historie, pg. 283-289 samt i Vends. Aarb. 1945: »Villum Jacobsens Optegnelser« v. civilingeniør O. L. Jacobsen. — Øckenholt havde Ulstedbo 1852-57, efter at den i over 100 år havde været sæde for Laurs Abrahamsens slægt. Farmor til Chr. Jacob Madsens hustru, Ane Johanne Larsdatter i Thirup, var Anne Laursdatter i Uslev, en af de seks døtre fra Ulstedbo, hvoraf Kirsten blev gift med Jens Nielsen i Thirup, mens Else, gift med Villum Jacobsen af Lund i St. Hans, fik hjemmet. Den senere nævnte ejer, A. Skriver, havde samtidig flere andre af egnens gårde for en kort tid, således Linderumgaard, Skaarupgaard og Tidemandsholm, en af hans afløsere blandt gårdens mange ejere, K. Klitten, var også stor pranger. Den nuværende ejer er Charles Jensen.

[14]) Da Taagholt på dette tidspunkt ejedes af F. B. Færch, må Bülow have været forpagter. Se Sindal Sogns Historie, pg. 275-279.

[15]) Severin Hastrup solgte 1845 fra Bøgsted den nyoprettede Enggaarden til H. A. Secher, men købte den igen 1856 sammen med N. G. Gleerup, Vang. De solgte samme år til Schoubo, som straks solgte til F. Conrad,

København. I 1859 overtoges den igen ved 4. auktion af Hastrup og Gleerup. Fra 1883 ejedes den af sidstnævntes arvinger. I 1905 købtes den af Niels Ladegaard, Thise, som straks solgte den til sin svigersøn Aage Bech, af hvis arvinger den yngste søn, Per Bech, forpagtede Enggaarden, til han 1957 blev ejer, og 1963 solgte han til den nuværende ejer N. S. Høm, Skaarupgaard.

[16]) Niels Torne, f. 1823 i Krustrup, St. Hans, d. 1906 i Ø. Thirup hos svigersønnen Martin Regnar, kom til Torne som forkarl og fik gården med dens eneste arving Karen Marie Christensdatter. Han ejede Torne 1855-1901 og var en meget dygtig og velstående bonde, den første i sognet, som avlede bederoer. Af hans sønner var Christen Nielsen, Nørskov, sognefoged i Astrup og far til sognefoged Chr. Nielsen, Højen i Astrup. Efter Niels Tornes tid var gården i handelen, til den 1916 købtes af Edvard Emil Larsen, hvis søn af samme navn overtog den i 1954.

[17]) Christianshede (nu Christiansminde) oprettedes af J. C. Nyholm først i 1840'erne. Sønnen Oscar Nyholm overtog den 1867 og solgte 1895 til L. Larsen, som også havde Kølskegaard 1895-1907. Fra 1911 kom Christianshede i handelen, men 1923 købtes den af tidligere staldforpagter sjællænderen Ralph Piper. 1966 overtoges den af fhv. redaktør af »Husmandshjemmet«, agronom Carl Olav Gøtzsche; men han døde 18. april s. a.

[18]) Hans Emil Bluhme, f. 1833, søn af konseilspræsident og udenrigsminister m. m. Christian Albrecht Bluhme, var fhv. orlogskaptajn, folketingsmand, formand for Nibe-Løgstør Landboforening m. v. og ejer af Nørlund, Thorstedlund, Bøgsted og Smorup.

[19]) Slotvedgaard var fæste under Baggesvogn, til kommunen købte den af H. Chr. Nyholm, hvorefter den var fattiggård 1868-1916. Siden har den været i slægten Lunds eje.

[20]) Klastrupgaard var på det tidspunkt en slægtsgård, som Knud Martin Christensen såvel som hans far og svigersøn forøgede arealet til, bl. a. med jord fra Bøgsted. Knud Martin Klastrup var en kendt fremskridtsbonde, plantningsmand og tillige kvægavlskonsulent, hans eneste søn var vendelboforfatteren, dyrlæge Kristen Klastrup, og gården kom til svigersønnen Holger Faber fra Samsø. Siden 1918, da Faber flyttede til Christianshede, har Klastrupgaard haft mange ejerskifter. Fra 1966 ejes den af Bendix Andersen fra Solbjerggaard, som hans far, Ejnar Andersen, har haft siden 1944, så nu er én mere af de forprangede Astrup-gårde kommet til en mand fra sognet.

VOGT MINE FAAR

EN UFULDENDT AVISARTIKEL FRA 1860

Af *A. P. Gaardboe*

Blandt A. P. Gaardboes efterladte Papirer har jeg fundet nedenstaaende halvfærdige Udkast til en Artikel, skreven med en meget finstilet gotisk Skrift paa et Stykke Makulatur og formentlig bestemt til, efter nøjere Bearbejdelse og Renskrivning, at offentliggøres i et af Egnens Dagblade. Af de indledende Bemærkninger om Monrads Lovforslag, der indbragtes i Rigsdagssamlingen 1860—61, kan vi slutte os til Tidspunktet for Udkastets Affattelse. Det er skrevet, da Gaardboe i 35-Aars Alderen blev stærkt optaget af sin kommunale Virksomhed og stadig havde Anledning til at ærgre sig over, at Sognets fattige Befolkning var bleven et let Bytte for Mormonernes, Baptisternes og andre Sekters Propaganda, mens Præsterne følte sig for »fine« til at konkurrere med de omløbende Prædikanter ved at besøge Smaafolk i deres Hjem.

Gaardboe retter i den Anledning stærke Bebrejdelser mod Sognepræsterne, men glemmer at fortælle os, at Gaardmandsstanden havde lige saa stor Skyld i, at Fattigfolk ikke kunde føle sig hjemme i Folkekirken. Dens Gudstjenester var jo kun for pæne, nogenlunde velklædte Mennesker, og fattige Husmandsfamilier i Raabjergs Klitter og Ødemarker kunde ikke skaffe sig Tøj, der var nogenlunde brugeligt til Kirkegang. Kom disse Menighedens Stedbørn enkelte Gange til Kirke, nødtvungne af Familiebegivenheder, maatte de finde sig i at sætte sig i de nederste Stole, hvis der var Plads, og ellers staa ude paa Gangen. Dette dybe sociale Skel i Datidens Menighedsliv var den egentlige Aarsag til, at Sektvæsenet tog Overhaand; men det var ikke saa ganske let for en Sognepræst, selv om han var aldrig saa nidkær, at faa Skellet jævnet. Den daværende Præst i Raabjerg, Christian Peter Sundbye, der var født i København, har næppe evnet at udrette stort i den Retning, selv om han vistnok var en god Ven af Gaardboe.

Den haarde Kritik af Tiende- og Offervæsenet, der nu for længst er afskaffet, behøver vi ikke at kommentere, og Gaardboes spydige Bemærkninger om Præsternes alt for store Lærdom skal næppe tages alvorligt, selv om han har Ret i, at »Lærdommen« kun i alt for ringe grad er bleven udnyttet til Oplysning for Lægfolket.

Gaardboes Artikel er dog saa skrap, at han straks har indset, at ingen af Egnens Dagblade turde optage den, og derfor har han lagt den ufærdige Klade til Side.

Red.

Ingen fornuftig og oplyst Mand i Danmark vil miskende den Iver, hvormed Hs. Excel. Indenrigsminister Monrad har søgt at fremme en Lov, hvorefter Geistligheden kunde lønnes paa en med Tidsaanden mere passende og anstændig Maade. Forfatteren kjender ikke Hr. Monrads sidste Lovforslag; men man kan vel have Grund til at tro, at alt Offervæsen med den eventuelle Lov agtes ophævet. Nogle Sorter af Offer burde rigtignok for længe siden have været bortfaldne af sig selv, f. Eks. ved Barnedaab og Kirkegangskone. De fleste Præster ere rigtignok saa godt aflagte med faste Indtægter, navnlig Tiende, at de magelig kunde have afseet en aparte Betaling for at døbe Børn, og desuden maatte de have indseet, at denne Uskik væsentlig har bidraget til at bestyrke Gjendøbere i deres Tro, at Folkekirkens Præster kun holde paa Barnedaaben, fordi de paa en Maade kunne sælge den for contant Betaling[1]). Dog det maa virkelig ogsaa vække besynderlige Ideer hos tænkende Folk om Præsternes christelige Sindelag, naar man seer dem tage aparte Betaling for Meddelelse af denne Guds Gave. Naar Christus ikke, som Gud tillige, havde været alvidende, kunde han vist aldrig have drømt om, at Barnedaaben nogensinde vilde blive udført for Penge. Er det billigt eller retfærdigt, at Tienderne i det hele taget vedblivende skulle udredes af Bønderne, eller var det ikke mere passende i en constitutionel Stat, at denne Byrde reparteredes paa alt Hartkorn, Herremændenes indbefattet? Det er som bekendt Tilfældet hertillands, at Herremændenes Hartkorn er frit for Tiendeafgift, og denne Uretfærdighed skriver sig naturligvis fra den sørgelige Tid, da Bønderne sukkede under Herremændenes undertiden umenneskelige Aag. Dette besynderlige Phænomen, at Bønderne skulle holde saavel Præster som Kirker for Herremanden, synes for længe siden at burde have ophørt, men hvorledes var dette muligt, naar man betænker Bondestandens haarde Undertrykkelse af Herremændene og Geistligheden, som dette nu kunde falde sig gjennem flere Aarhundreder. Uretfærdigheden, eller om man heller vil, denne for et frit Folk saa saare upassende Ulighed, er nu bleven til Ret, en Ejendomsret, som efter Grundloven vel nu i juridisk Forstand er ukrænkelig, skønt den i moralsk Betragtning vist ikke burde være det. Men „sent er", som Ordsproget siger, „bedre end aldrig", og Indsenderen heraf mener derfor, at Rigsdagen burde tænke paa en Udvei til at faa denne Ulighed udjævnet, saaledes som det er sket ved Hartkornets Egalisering[2]), og

kunde det synes at være billigt, at der ved Erstatningens Bestemmelse i det her foreliggende eventuelle Tilfælde tages Hensyn til den store Uretfærdighed, som unægtelig ligger deri, at Bønderne nu i saa mange Aarhundreder have maattet lønne Præster og vedligeholde Kirkerne for Herremændene. – Ja, det var ikke nok, at Herremændene vilde være fri for at lønne Præsterne, de vilde tillige være fri for Kirkernes Vedligeholdelse, hvortil der ogsaa paalagdes Bønderne en Tiende, der naturligvis ikke alene var tilstrækkelig til Øiemedet, men tillige beregnet paa at give et Overskud til Herremanden, der i Reglen eiede Kirkerne. Skulde det ikke være muligt ad Lovgivningsveien at faa den ovennævnte uretfærdige Ulighed udjevnet, men Bønderne fremdeles vedblive at bære Tiendebyrden baade for dem selv og Herremændene, vilde et andet Arrangement dog unægtelig være muligt, nemlig at Præsteembederne kunde betjenes af en mindre dannet og saaledes ogsaa mindre kostbar Lærerstand end de nuværende Præster, af hvilke det synes mange ere alt for dannede til at kunne opfylde deres vigtige Kalds Pligter, blandt hvilke vistnok kan nævnes den, at Præsten flittig skulde gaa omkring i sit Pastorat for at tale med Folk om det ene Fornødne, saavel i Skolerne som i Husene. Var dette skeet i det nødvendige Omfang, vilde det utvivlsomt ikke være skeet, at saa mange Mennesker havde ladet sig bedaare af de uchristelige Mormoner og andre omløbende Prædikanter. Men Mennesket er et Vanedyr, og det er ganske naturligt, at et saadant Liv ikke falder i saa dannede Folks Smag som de nuværende Præsters. Lige saa naturligt er det ogsaa, at Folkekirkens Præster absolut under deres mangeaarige Ophold i Hovedstaden for at erholde deres store, og, som jeg mener, alt for store Lærdom, maa bibringes en Dannelse, der gjør dem meget uskikkede til Præster, i alt Fald paa Landet. Det bliver vistnok ogsaa vanskeligt, selv med en Præsts Lærdom, at forklare eller godtgjøre Nødvendigheden af, at en Præst skal lære Latin, Græsk og Hebraisk. For at kunne læse Biblen i Grundtexten kan det ikke synes at være nødvendigt, da man aldrig hører Præsten forklare andet, end hvad der væsentlig er overensstemmende med Bibelen saaledes som den haves paa Dansk, og af denne maa der vel nu haves aldeles paalidelige Oversættelser[3]). Desuden staar der nok ogsaa skrevet et Sted i Bibelen, at Guds Ord er skrevet saa fatteligt, at selv Daaren ikke kan tage fejl af det[4]). Og man kan ikke sige, at Præsterne meddeler Bønderne

Meget af deres store Lærdom. – Christus kunde nok vandre omkring blandt Smaafolk, og Præsterne burde dog vistnok træde i hans Fodspor saa meget som muligt, og særdeles naar Talen er om en saa stor Nødvendighedsgjerning som at gaa omkring blandt sine Tilhørere og tale med dem saa vel om religiøse som verdslige Ting. Bonden har virkelig ikke saa god Tid til at besøge Præsten, som denne har til at besøge Bonden, der maa slide og slæbe for Føden til sig selv og Præsten, der ikke engang kan lade sig nøie med de store Tiender, men desforuden vil have aparte Betaling for Barnedaab, Barselkoners Kirkegang o. s. v. Ja, Præsterne selv maa absolut tilstaae, at de mageligt kunne afse alt Slags Offer, af hvilket dog intet har havt saa forargelige Følger som Barnedaabsofferet. Ja, det er unægtelig beklageligt, at Dhrr. Præster ikke for lang Tid siden have afholdt sig fra at tage Betaling for at døbe Børn, da enhver, og især de saa oplyste Præster maa kunne indse, at denne Uskik væsentlig har bidraget til at styrke Gjendøberne i deres Mening, at Præsterne kun holde paa Barnedaaben, fordi de kunne sælge den for contant Betaling, og det maa virkelig ogsaa hos tænkende Folk vække ufordelagtige Tanker om Præsternes christelige Sindelag, naar man ser dem tage særlig Betaling saa vel af Fattige som at Rige for Meddelelse af denne Guds Gave. Havde Christus ikke været alvidende, vilde han vist aldrig have troet, at Barnedaaben nogensinde af hans Lærere vilde blive meddelt for Betaling, og ingen Præst kan med Raison paastaa, at han ikke kan afse denne Indtægt, da han absolut, naar han vil leve uden Fraadseri og Luxus-Klædedragt, maa kunne leve af sine store Tiender, som af mange Embeder andrage flere Tusind Rigsdaler aarlig, foruden de store Præstegaarde, af hvilke mange, og vistnok ogsaa de fleste, alene ere tilstrækkelige til en dannet Families Underhold. Det er bekjendt nok, at i vor Tid mange honette Familier leve af Landejendomme, paa hvilke de i Regelen tillige have betydelig Gjæld, og af hvilke de fleste ikke er større end Præstegaarde i Almindelighed. Som foranmeldt kan det vist aldrig nægtes, at Præsteembederne jo maatte kunne bestyres af Personer med mindre Lærdom og mindre Dannelse, og saadanne Folk, særdeles naar, som maaske ogsaa er nødvendigt, det gjordes til en juridisk Pligt, vilde ogsaa bedre finde dem i at besøge deres Tilhørere, og først naar dette skeer, vil Præstekaldet have sin sande christelige Betjening. Christus sagde engang til Peder: „Vogt mine Faar", men hvorledes kan dette

skee, naar Hyrden sjælden eller aldrig seer Faarene, men kjønt lader dem skjøtte sig selv – thi desværre er Kirkegangen vistnok overalt meget simpel, særdeles af Beboerne fra Udkanterne i Sognene, og netop saadanne Folk, der sjælden eller aldrig kommer i Kirke, er det, Præsten i Særdeleshed burde besøge, ja, det maa ubestrideligt være Præstens Pligt, som en christelig sindet Lærer maa skamme sig ved at forsømme; men desværre undlader vistnok de fleste Præster denne vigtige og væsentlige Deel af deres Gjerning, ja, man kunde gjerne fristes til at troe, at Præsten tænker som saa: Jeg har mine tilstrækkelige faste foruden en heel Deel uvisse – rette umistelige Indtægter, og jeg maatte være en Nar, hvis jeg vovede mig ud i saadanne fjerne Vildnisser med simple og fattige Beboere. Ja, det er ganske vist og kan aldrig nægtes, at saadant umuligt falder i saa lærde og dannede Folks Smag som de nuhavende Præsters. Om en Præst f. Eks. kom i den Nødvendighed at maatte overnatte hos saadanne simple og fattige Folk, vilde han vist ansee dette for en heel Ulykke, skjøndt Christus vistnok ofte fandt sig i saadant, naar han kunde udrette noget til Troens Bestyrkelse eller sin Læres videre Udbredelse. – Ogsaa i Skolerne komme de fleste Præster vist heller ikke saa ofte, som de burde, og enhver maa kunne indsee, hvorledes det saa kan gaa og maa gaa med Oplysningens Fremme, særdeles paa saadanne Steder, hvor man er og maa være plaget med ligegyldige Skolelærere. At en mindre dannet Præstestand bedre vilde svare til Hensigten, vil aldrig kunne nægtes af nogen, der i en længere Aarrække med Eftertanke i en videre Kreds har betragtet Landsbypræstens Virksomhed, og en saadan Lærerstand maatte absolut kunne faaes for en betydelig mindre, men anstændig løn, og denne antages at burde være omtrentlig ens for alle Embeder, men naturligvis burde disse saa ogsaa saa vidt muligt være lige store. Derved vilde forebygges den nutidige, uhyggelige og meget hyppige Flytning af Præster fra den ene Ende af Landet til den anden, hvilket sandsynligvis ikke skeer af Interesse for muligvis at kunne udrette mere Godt i det nye Embede, men – ja, det maa absolut være saaledes – for at faa endnu større Indtægter. Denne Flytning af Præster er virkelig forargelig. En Præst maa for det første unægtelig bedre kunne gjøre Fyldest for sit Kalds store Vigtighed blandt bekjendte Folk. Det vil nu Ingen kunne nægte. For det andet er det ogsaa paafaldende, at man sjælden eller maaske aldrig haver Exempel

paa, at en Præst har opgivet at flytte, fordi der mellem ham og Menigheden var opstaaet et saadant Forhold, at de var blevne uundværlige for hinanden. Nej, et saadant Forhold opstaar meget vanskeligt mellem Nutidens Præster og deres Menigheder. Præsterne ere, for at bruge et almenforstaaeligt Udtryk, for fine, ja, man kan virkelig heller ikke forlange, at saadanne Folk skulde kunne finde Behag i at omgaaes Bønderne paa en Maade, der vilde være i Stand til at tilveiebringe et Forhold, der passede mellem en christelig Menighed og dens Præst. Den sidste forlader vist ofte en Menighed, af hvis Medlemmer han maaske ikke har lært at kjende Halvdelen.

NOTER

1. Det var formentlig kun i afsides Egne, at Baptistprædikanterne kunde faa Folk til at tro paa denne uhyrlige Paastand.
2. Hartkornets Egalisering, d. v. s. Udligning, hvorved Forskellen mellem priviligeret og upriviligeret Hartkorn forsvandt, skete ved Forordningen af 20. Juni 1850.
3. Her synes den kloge Gaardboe at være vildledt af de gammeldags Præsters sædvanlige Paastand om Bibelens Ufejlbarlighed. Der kan ifølge den menneskelige Ufuldkommenhed ikke eksistere helt paalidelige Afskrifter af de oprindelige, for længst tabte, bibelske Grundtekster, og det er ej heller muligt for noget Menneske at fremstille ufejlbarlige Oversættelser af de bevarede Haandskrifter.
4. Et saadant »Skriftsted« har Gaardboe ikke fundet i Bibelen. Han kan mulig have hørt denne Paastand blandt ivrige Grundtvigianere, der med »Guds Ord« kun mente Trosbekendelsen.

EN BONDEKARLS DAGBOG 1876–77

Af CARL GAARDBOE

Forfatteren af Dagbogsoptegnelserne Carl Christian Gaardboe (f. 1855) var ældste Søn af Forfatteren A. P. Gaardboe (se Aarb. 1965, S. 54). Han var 21 Aar, da han paabegyndte sin Dagbog, hvoraf kun de nedenfor anførte Brudstykker er bevarede. Foruden Iagttagelserne over Vejr og Vind, der dengang betød saa meget for Egnens Fiskere og Bønder, optegner han omhyggeligt, hvad han og hans tre yngre Brødre Baltzer, Anton og Christian foretager sig, og vi faar et godt Indblik i det mærkelige gammeldags Landbrug, som han og de meget unge Medhjælpere (Christian var kun 12 Aar) passer trofast og flittigt uden synderlig Indblanding af Husbonden, som med kølig Respekt kaldes »Hr. A. P. Gaardboe« og af og til faar Lov til at køre til Mølle med nogle faa Skæpper Korn eller i Mosen efter Tørv, men ellers maa passe sig selv ligesom »Smeden paa Heden«, der ofte faar Kørsel og andre Tjenester af de unge Mennesker, uden at Carl antyder en Aarsag til deres Hjælpsomhed eller røber noget om det mærkelige Familieforhold (se Aarb. 1965, S. 52 flg.)

Carls Haandskrift og Stil ligner fuldstændig den gamle Gaardboes, og Interessen for ældgamle Dokumenter og deres »lingvistiske« Mærkværdigheder taler endnu tydeligere om Hjemmets kulturelle Særpræg. De, der har kendt Carl Gaardboe som ældre, skildrer ham som et saare elskværdigt Menneske og en begavet og morsom Festtaler, især ved Sommermøder i Krattet ved hans Gaard Jennet i Raabjerg Sogn. Der var saa skønt her, sagde Carl, at man egentlig godt kunde tænke sig, at Edens Have havde været paa dette Sted, og at Adam og Eva havde vandret rundt mellem de grønne Egetræer. »Ja, nu er de jo gamle og krogede«, sagde han, »men dengang . . .!«.

Naar han fandt paa at tale om sin Samtids politiske og religiøse Partier, indtog han samme mærkelige aristokratiske Holdning som Faderen: han holdt sin inderste Mening for sig selv og spottede i al Gemytlighed over »Sekterne«, hvortil han ogsaa regnede Sognets Afholdsfolk og Missionsfolk, som han ikke vilde tage alvorligt.

Han var Sogneraadsformand i Raabjerg og interesserede sig meget for offentlige Sager; men som Landmand kom han næppe i første Række.

Til hans Dagbogsoptegnelser kan vi føje følgende Noter, idet vi henviser til Datoerne.

1876. 1. Maj. Den omtalte Hr. »Orem« var Chr. Knudsen Worm, der var By- og Herredsfoged i Hjørring 1745—68. Han var fra Røgelhede i

Hellevad Sogn. Smed-Jens har troet, at W o r m var Dialektordet for O r m og vil derfor føre Navnet over til Skriftsproget, men staver fejlagtigt O r e m.

D e n s t o r e M a n d d ø d var den sorte Pest ca. 1348—50.

19. Maj. S i m e r = Tækkegarn af Halm. Det var en Bestilling for gamle Mennesker at sno Simer, fordi man kunde sidde ned til Arbejdet, og Raamaterialet, nogle Tagneg af heglet Halm, blev af Kunderne leveret paa vedkommendes Bopæl.

21. Maj. Prisen for et ottedages Stueur var dengang 30 eller 35 Kr. — Carl tilføjer, at Uret til 15 Kr. var »vel at mærke et bornholmsk Ottedagesværk«.

27. Maj. N i e l s V e i e n var Gaardboes gode Ven, da de havde fælles Interesser i Oldtidsforskning og Historie. Veien havde en stor Bogsamling og samlede ivrigt paa gamle Mønter og Oldsager.

7. Juni. C a r o l i n e, der var Husholderske for Familien i S. Gaardbo, var Datter af A. P. Gaardboes Broder Chr. Jakob Madsen i Ø. Thirup, Astrup Sogn. Hun var paa dette Tidspunkt ca. 28 Aar.

13. og 16. Juni. A. P. Gaardboe var Medejer af Raabjerg Kirke og førte Tilsyn med dens Vedligeholdelse.

6. og 8. Juli. »Sikker« var den senere meget ansete Historiker og Rigsarkivar V i l h e l m A d o l f S e c h e r. Han var Præstesøn fra Ingstrup og havde i 1876 lige før sin Rejse til Vendsyssel taget juridisk Embedseksamen.

16. Juli. M o g e n s A b r a h a m S o m m e r, f. i Ribe 1829, var en fanatisk Lægprædikant, der i disse Aar vakte stor Opsigt ved sine voldsomme Angreb paa Statskirken. Han samlede mange Tilhørere ved sine Møder i Nordjylland og havde i 1866 saa mange fanatiske Tilhængere, at han fik 90 voksne og 40 Børn med sig fra Aalborg og vilde ledsage dem til Amerika; men hvorledes Rejsen endte, véd vi ikke. Han havde jævnlig Retssager og maatte til sidst forlade Landet og tage Ophold i Amerika. Hans egenhændige Levnedsskildring, »Stadier paa Livets Vej«, er udgivet i Aalborg (Det Bechske Bogtrykkeri) 1868. Desuden har han udgivet en Del Flyveblade og Agitationsskrifter.

1876. 3. Nov. Carl havde Vinteren før været paa Kvissel Højskole.

18. Nov. Landmaaling var dengang et vigtigt Fag i Folkehøjskolerne.

23. Nov. M a t h i a s G. G. S t e e n s t r u p var Statens Tilsynsmand ved Folkehøjskolerne 1876—88. Han var Broder til Japetus Steenstrup, der ofte omtales af A. P. Gaardboe. M. Steenstrup var Udgiver af »Dansk Maanedsskrift« og fra 1866 Redaktør for de af »Udvalget for Folkeoplysningens Fremme« udgivne Smaaskrifter.

R e d.

MAJ, 1876

1. Maj. Regn, Slud og Storm hele Dagen af N. O., hvilket bidrog til, at vi ikke fik noget udrettet paa Marken denne Dag. –

I en af den i L. M. Wedels indenlandske Rejse 1866 1. B. p. 105 saa hæderlig omtalt Jens Smed i Lodskovad førte Dagbog, har jeg i Dag læst følgende interessante Oplysning om Raabjerg Sogn: „Forsaavidt Raabjerg Sogns Strækning angaar i Særdeleshed mod Nordre Side haver den været særdeles Skjøn imod hvad det nu er kan tydelig sees

af Disse Moser og Treer, og saa Vit kand Skjønes og har været bebyget Da Man finder Askelige steder Husplaser, jeg Fant et sted Norden Trolborig Vest for de Store San Mieler (:som vi kalder dem:) Mange Husplaser og Talte tillig 9 Brønde og Disse for det Meste af Nedgravede Tønder kons en havde Bolverk af breder og Nogle Støkker af Baade eller Joller og fant en Balie fuld af Kalk. –

Min Fader kjørte en gang Med Bye og Herres Fogden af Hjørring Hrr. Orem! Denne sagde at imellem Raabjerg Kierke og Højen Havde været 7 Herre Gaarde om det haver været de 7 som meldes at haver været i et Sogn (:af Danemarks Frugtbar Herlihed:) Men ingen vide Navn paa Byer eller Gorde, den Store eller sorte Mand død haver for Modentlig udslettet det Ti der siges kons at være en Mand Blevet i Live i Raaberig Sogn. –

Ennu staar til bage at omtale Maretørvenes høje Beligenhed og Horhed; dette er nok det Vanskeligste at forklare! –

At Havet haver paa Nordre side bortrevet meget Land sees tydelig om dette er Enne Aarsagen til den Højde som er frad Tørve Jorden til stranden eller Jordskjel have Med virket er ikke let at begribe, saa meget vides, at i min Faders ti var her Jordskjæl. Dette var i stille veir, Fisker Baadene paa Havet Sittrede, og Havet Stod som naar Mand Røster et kar med vand, det var om Natten, Folket og Sengene Røstede stærk og hvad som hengede paa Vegene saa som Linialer klaprede stærk–, – ved saadant til felde kan Jorden val og vere forandret".

2. Regn og Storm omt. hele Dagen af N. O., modtog jeg Brev fra C. Gammelgaard fra Dvergetved.

3. Nattefrost. Godt Vejr. Saaet 2 Agre Havre.

4. Godt Vejr.

5. Godt Vejr. Tilskrev jeg C. Gammelgaard.

6. Godt Vejr. Var jeg nede paa Heden at pløje.

7. Godt Vejr. Fik Peder Rasmussen 4 Skp. Kartofler her.

8. Varme. Var A. P. Gaardboe i Frederikshavn.

9. Varme. Saaet Græsfrø vesten for Vejen.

10. Godt Vejr. Saaet det sidste Havre. Var den graa Jerupko ved Tyr hos Janus.

11. Godt Vejr og Nattefrost. Begyndte jeg at skære Overtørv. Modtog jeg Brev fra Ole Nejst.

12. Godt Vejr og Nattefrost.

13. Varme. Blev Køkkenskorstenspiben muret omkring. Tilskrev jeg Ole Nejst.

14. Blæst af N. N. O. tromlede jeg om Eftermiddagen.

15. Blæst af N. N. V. Saaet det sidste Byg. Om Eftermiddagen blev jeg færdig med at skære Overtørv i Mosen; hele Antallet bestod af 1000 Tørv.

16. Vinden: S. V. meget varmt om Formiddagen. Blev kjørt Gjøde ned ad Mosen til Kartofler 8 Læs. Om Formiddagen kjørte A. P. Gaardboe til Mølle med 4 Skp. Rug, der skulde males til Køerne; de havde før faaet 4 Skp. Byg. Jeg beskæftigede mig med at skære Overtørv hele Dagen vesten for Vejen i Fællen. Om Middagen ankom Skræder Søren Mors her til for at lave 2 Vester.

17. Vinden: N. V. Om Formiddagen lagde vi Kartofler i Mosen, og om Eftermiddagen blev Kartoffelagrene harvet; samtidig lagde Anton og Marie de tidligmodne Kartofler ved Aaen. Baltzer skærede de sidste Overtørv, og har saa 3000 i det hele.

18. Vinden: Ø. N. O. Var jeg og Anton i Tversted Enge at skære Stiktørv. Pigerne vaskede.

19. Vinden: V. Nattefrost. A. P. Gaardboe kjørte til Tversted med Tag til Simer, og jeg var i Engen at skære Stiktørv.

20. Vinden: V. med Storm hele Dagen. Var i Engen at skære Overtørv 1000 Stk.

21. Vinden: N. N. V. I Formiddag kjørte jeg op til S. Kyk med Honning af den sidste Bikube, og der fra og til Hvims for at afhente et Stueur, nemlig et saakaldt „Ottedagesværk", som A. Peter Gaardboe havde kjøbt i Frederikshavn for en Betaling af 15 Kroner.

Følgende, med Hensyn til Udviklingen af vore Communicationsmidler, interessante Oplysning har jeg i Dag læst i Biscop J. Birchrods Dagbøger S. 352: „Den 21. Juli, 1698 afgik den allerførste Post fra Aalborg til Hjørring. Før den Tid var der ingen ordinær Post i Vendsyssel".

22. Vinden: V. Pløjede jeg Baarer i Nørremarken østen for Vejen.

23. Vinden: S. S. O. Om Formiddagen faldt der en god Regnbyge, forøvrigt graa Vejr hele Dagen. Jens Skreborg var her at lægge en ny Vindskær paa N. V. Hjørne af Rollingen.

24. Vinden: S. V. med stærk Varme hele Dagen. Om Morgenen saaede jeg Græsfrø nede i Mosen og i Stedet for at harve det, blev

det kun tromlet. Den rødbrogede Ko kælvede i Formiddag. A. P. Gaardboe rejste til Hjørring.

25. Vinden: S. V. med lidt Blæst. Caroline var ad Kirke. (Jeg var nede paa Heden).

26. Vinden: N. N. V. Anton og Marie stakkede Tørv i Mosen om Formiddagen, og om Eftermiddagen var de i Engen at ege Stiktørv. Om Formiddagen slagtede Caroline en Kalv. Jeg pløjede hele Dagen. A. P. Gaardboe kom hjem fra Hjørring om Natten Kl. omtrent 2–3, han havde kjørt med Toget til Tolne.

27. Vinden: N. O. Anton og Marie stakkede Overtørv i Fællen nord ved Søen. Om Formiddagen var jeg oppe ved Engvejen, i Anledning af en Planering paa den. Om Eftermiddagen pløjede jeg. Sognefoged Niels Veien fra Mygdal ankom hertil om Eftermiddagen.

28. Vinden: V. med haard Storm hele Dagen. Jeg var nede paa Heden om Eftermiddagen.

29. Vinden: V. haard Storm hele Dagen. Afrejste Sognefoged N. Veien fra Mygdal fra Gaardboe. A. Peter Gaardboe var i Aalbæk, og jeg pløjede hele Dagen. Om Eftermiddagen rullede Pigerne.

30. Vinden: V. S. V. med stærk Blæst hele Dagen. A. Peter Gaardboe i Aalbæk, i Anledning af en Øvelse som Redningsmandskabet foreholdt. Pigerne vaskede Faar. Om Formiddagen blev jeg færdig med at pløje paa Brakmarken paa hvilken jeg harvede om Eftermiddagen. (Der faldt lidt Regn om Eftermiddagen).

JUNI 1876

1. Vinden: N. V. stærk Varme hele Dagen. Om Formiddagen kjørte vi Jord hjem til at blande i Gjøden. Jeg modtog Brev fra Ole Torne i Astrup Sogn. Den hvidryg. Ko ved Tyr anden Gang hos Janus Gaardboe.

2. Vinden: Ø. stærk Varme hele Dagen. Om Formiddagen lagde vi Kartoflerne ud, og om Eftermiddagen kjørte jeg Marehalm hjem, til at tække med. Samtidig var A. Peter Gaardboe henne ved Kirken i Anledning af et Malerarbejde, der skulde udføres paa Stolene.

3. Vinden: N. V. Om Morgenen var det en god Regnbyge, forøvrigt var det stærk Varme hele Dagen. Om Eftermiddagen rejste Caroline hjem til Tirup. Jeg var i Bjørnager efter Sten.

4. Vinden: S. V. med godt Regn om Formiddagen, om Eftermiddagen stærk Blæst. A. P. Gaardboe rejste til Jerup for næste Dag at afrejse derfra til Frederikshavn for at deltage i Grundlovsfesten.

5. Vinden: V. S. V. Regn og Blæst omt. hele Dagen. Bal i Jennets Egekrat, hvilket begyndtes om Eftermiddagen Kl. 4. – Jeg var ad Kirke.

6. Vinden: Sydlig med stærk Varme hele Dagen. Kom A. P. Gaardboe fra Frederikshavn. Jeg var ude i Heden at planere. – I Dag kom Skadeungerne ud af Reden for første Gang. (Anders Mors var her i Besøg.

7. Vinden: V. S. V. med Varme hele Dagen. Jeg var i Bjørnager efter et Læs Sten. Ankom Caroline til Gaardboe fra Tirup.

8. Vinden: Sydlig med stærk Varme hele Dagen. Begyndte vi at skære Knoptørv i Heden.

9. Vinden: N. N. O. Om Formiddagen Varme og om Eftermiddagen Regn. A. P. Gaardboe kjørte Sandtørv hjem fra Mosen.

10. Vinden: N. O. graa Vejr omt. hele Dagen. A. P. Gaardboe var i Tversted at hente Simer. I Dag blev vi færdig med at skære Knoptørv.

11. Vinden: N–O. graa Vejr hele Dagen. Anton og Caroline i Sørig for at gjøre Opkøb af 6 Mælkefade. Om Aftenen faldt der en stor Regnbyge. – Tilskrev jeg Ole Torne fra Astrup.

12. Vinden: N. N. V. med Regn, der varede til midt paa Formiddagen, forøvrigt var det Varme hele Dagen. A. P. Gaardboe i Frederikshavn, han kjørte med Kjøbmand Ramløse af Aalbæk. Om Formiddagen kjørte jeg til Mølle. – I Dag kom Øgene og Kalvene paa Græs for første Gang.

13. Vinden: vestlig, Varme hele Dagen. Jeg var ude ved Skifterne for at foretage en Oprensning i Nors Aa. I Eftermiddag kjørte A. P. Gaardboe til Kirke for at afhente nogle gl. Lægter og Mursten.

14. Vinden: V. S. V., forøvrigt Varme omt. hele Dagen. Om Formiddagen var jeg i Kragskov ved Hingst med den Blakket, men hun vilde ikke lade sig bedække. Om Eftermiddagen kjørte vi Sandtørv hjem. Modtog jeg Brev fra Ole Nejst i Hørmested.

15. Vinden: sydlig med stærk Varme hele Dagen. Blev de sidste Sandtørv kjørt hjem. Jeg var i Heden at skære Tørv for Smeden paa Heden. I Dag kom Køerne i Tøjr for første Gang.

16. Vinden: S. S. O. stærk Varme hele Dagen. Om Formiddagen slog jeg Lyng til at lægge paa Vejen, og om Eftermiddagen var jeg ved Kirken for at være behjælpelig med at læske Kalk. A. Peter Gaardboe var i Aalbæk for at hente Kalk. Anton og Marie var i Tversted Enge at stakke Tørv. Modtog jeg Brev fra Jens Mejling, Aasted.

17. Vinden: V. med godt Vejr. Om Morgenen læskede jeg ½ Td. Kalk; den øvrige Del af Formiddagen slog jeg Lyng. Om Eftermiddagen var jeg i Tversted Enge at hente et Læs Tørv for Smeden paa Heden. Baltzer, Anton og Marie var ude i Heden at rykke Lyng.

18. Vinden: sydlig Blæst og graa Vejr; om Middagen faldt der en god Regnbyge.

19. Vinden vestlig med Varme hele Dagen. Om Formiddagen var jeg ude i Heden at hente Tækkelyng, og om Eftermiddagen var jeg i Tversted Enge at foretage en Oprensning af Nors Aa. Anton og Marie var ude i Heden at rykke Lyng. I Dag byggede *Christian* sit Hus ved Søen. Afhentet det første Læs Overtørv i Engen.

20. Vinden: S. V. stærk Varme hele Dagen. Om Formiddagen var jeg og A. P. Gaardboe ude i Heden at hente Lyng; siden vi blev færdig med at faa det paa Vognen, saa gik jeg op til Skifterne for at efterse, om der skulde ligge nogle Blade i Nors Aa. Om Eftermiddagen hentede jeg et Læs Overtørv i Tversted Enge.

21. Vinden: N. O., stærk Varme og lidt Blæst hele Dagen. Afhentet 2 Læs Overtørv i Tversted Enge, den øvrige Del af Tiden slog jeg Lyng. Anton og Marie var i Heden at rade Tørv.

22. Vinden: vestlig, stærk Varme hele Dagen. Afhentede 2 Læs Overtørv i Engen, hvilke ogsaa var de sidste. Vi kjørte et Læs Lyng til Vejskiftet norden for Græsgaarden.

23. Vinden: N. O. med stærk Varme hele Dagen. Afhentet 2 Læs Stiktørv i Engen. I Dag blev der begyndt med at foretage en Reparation paa Gaardboe Bro. – I Dag fandt jeg i A. Peter Gaardboes Samlinger følgende i linguistisk Henseende interessante Anmærkning om et Vinde efter de ældste d. Arkivregistraturer: *1495.* Vinde, att prouist Niels og prouist Simenn og andre prouister i Börglum gaff arligen aar till snapsting last oc kiere, att Tustgordtz æng war komen prouist Jens fra mett wrett. MCDXCV.

24. Vinden: sydlig, med omt. 19 Grd. Varme. Afhentet 2 Læs Tørv i Engen. – I Dag blev de færdig med at reparere paa Gaardboe

Bro. Om Formiddagen var jeg ved det nørre Vejskifte at planere, og om Eftermiddagen beklædte vi dette Vejskifte ved Græsgaarden med Lyng. Om Eftermiddagen faldt der en lille Regnbyge. Tilskrev Ole Nejst.

25. Vinden: N. V. med stærk Varme hele Dagen. I Formiddag var jeg ved Hvidemose Skole med et Læs Stiktørv, og i Eftermiddag var jeg til Bal i Aalbæk.

26. Vinden: vestlig med stærk Varme hele Dagen. Om Formiddagen afhentede jeg et Læs Stiktørv i Engen, og om Eftermiddagen planerede jeg og Baltzer paa det nørre Vejskifte. A. P. Gaardboe var paa en Vandsynsforretning ved Troldkjær. – I Dag omt. 19–20 Grd. Varme.

27. Vinden: S. V., med 20 Grd.s Varme. Om Formiddagen afhentede A. Peter Gaardboe 1 Læs Stiktørv i Engen. Jeg og Baltzer planerede paa det nørre Vejskifte, hvilket Arbejde vi blev færdig med til Aften.

28. Vinden: V. med haard Blæst hele Dagen. I Formiddag afhentede A. P. Gaardboe et Læs Stiktørv. Jeg slog Lyng nord ved Søen.

29. Vinden: V. med Blæst hele Dagen. Om Morgenen afhentede jeg et Læs Stiktørv i Engen; den øvrige Del af Dagen beskæftigede jeg mig med at skære Overtørv til at blande i Gjøden. A. P. Gaardboe var paa Vejsyn.

30. Vinden: sydlig med stærk Regn om Eftermiddagen, hvilket der ogsaa trængtes meget haardt til paa Jorden; ti forsaavidt Raabjerg Sogns Markjorder i Almindelighed strækker sig, ser de næsten ud, som om Ilden havde gaaet der over, nemlig paa Grund af den langvarige stærke Tøring. Om Formiddagen afhentede jeg det sidste Læs Stiktørv i Engen, og om Eftermiddagen beskæftigede jeg mig med Udspækningsarbejde paa nørre Side af Rolingen og søndre Side af Laden.

JULI 1876

1. Vinden: vestlig med omt. 22 Grd. Varme. I Dag blev Knoptørvene stakket i Heden. Jeg var i Kragskov ad Hingst med Ulla.

2. Vinden: vestlig med stærk Varme, og en lille Regnbyge faldt der om Eftermiddagen. Om Eftermiddagen afhentede jeg et Læs Tørv med Niels Sovkrogs Stude, for Smeden paa Heden.

3. Vinden: vestlig med stærk Varme hele Dagen. Jeg beskæftigede mig med Udspækning og Hvidtning hele Dagen. Om Eftermiddagen kjørte A. P. Gaardboe til Mølle. Anton og Marie hyppede Kartofler.

4. Vinden: S. S. V. med stærk Varme hele Dagen. I Dag afhentede jeg det første Læs Knoptørv i Heden. Den øvrige Del af Dagen spækkede jeg ud.

5. Vinden: V. med stærk Varme hele Dagen. I Formiddag afhentede jeg et Læs Knoptørv. Peder Andersen ankom hertil i Eftermiddag for at ville arbejde.

6. Vinden: V. med Blæst hele Dagen. I Dag afhentede jeg et Læs Tørv i Heden. Peter Andersen afrejste her fra, han havde repareret paa nogle River og en Trillebør, tillige lavede han en Stjert. Om Eftermiddagen ankom her til Gaardboe en Kjøbenhavner, hvis Navn var „Sikker", for at aflægge et Besøg hos Her. A. P. Gaardboe.

7. Vinden: S. S. O. med stærk Regn om Eftermiddagen. Om Formiddagen afhentede jeg et Læs Tørv i Heden. I Dag blev jeg færdig med Udspækning og Hvidttning paa Gaarden.

8. Vinden: sydlig med graat Vejr men stærk Varme. I Dag kjørte jeg hen til Skagens Landsogn med Hrr. Sikker og A. P. Gaardboe, og saa marserede de H. derfra til Skagen.

9. Vinden: vestlig med stærk Varme hele Dagen. Om Formiddagen var jeg i Kragskov med den Blakket, for at faa hende afprøvet, men hun vilde ikke lade sig bedække. Om Eftermiddagen kjørte jeg Hrr. Sikker til Bjørnager, hvorfra han spaserede til Tolne Holdeplads for atter derfra at afrejse sydpaa med Jernbanetoget. Tilskrev Jens Mejling fra Aasted Sogn.

10. Vinden: S. S. V. Om Eftermiddagen en stærk Regnbyge, og i bemeldte Byge var det næsten orkan Vejr. I Dag pløjede jeg Rugbrakjorden i Nørremarken.

11. Vinden: vestlig, med en god Regnbyge om Formiddagen. I Formiddag begyndte vi at slaa Baarer nord ved Diget, og i Eftermiddag slog vi den vestre Sig i Jens Christensens Lod. Om Formiddagen afhentede jeg et Læs Tørv i Heden.

12. Vinden: vestlig med stærk Varme, med Undtagelse af ved Aftens Tid blev det stærk Blæst. Om Formiddagen kørte vi Græsset op af den vestre Sig i Jens Christensens Lod, og om Eftermiddagen

slog jeg den østre Sig i bemeldte Lod. A. P. Gaardboe var i Sørig at deltage i en Planering, der blev foretaget paa Engvejen.

13. Vinden: V. med næsten orkan Vejr hele Dagen. I Formiddag kjørte vi Jord hjem til at blande i Gjøden. Om Eftermiddagen foretog vi os adskilligt Slags Arbejde. Vi bar vores Kartofler ud; de bestod af 4 Kurvfuld, af hvilke der kun var ¾ Kurvfuld friske, de øvrige var totalt raadne.

14. Vinden: V. med lidt Blæst hele Dagen. Om Formiddagen slog jeg og Baltzer Indkastet nord ved Søen; og om Eftermiddagen afhentede jeg et Læs Knoptørv i Heden. I Dag var Smed A. P. N. Jensen her at foretage en Reparation paa den lille Vogn.

15. Vinden: N. N. V. med Varme. I Dag var vi i Skifterne at slaa.

16. Vinden: sydlig med stærk Varme hele Dagen. Om Formiddagen tog vi et Stykke Tag af nørre Side af Rollingen. I Eftermiddag var jeg i Jerup, for at høre Hrr. Sommer prædike.

17. Begyndt at slaae med 2 Jern i øster Ende af Tversted Engen ved Sørig. Tækkede Christian Klit paa nordre Side af Rollingen over Dagligstuen, Kjøkkenet og Bryggerset. Stærk Tørke med Blæst af V.

18. Slaaet med 2 Jern i Engen. Tækket. Vind: N. V. med Blæst.

NOVEMBER, 1876

1. Vinden: nordlig med Blæst. I Dag kjørte Baltzer mig fra Gaardboe til Tolne Station.

2. Regnvejr af S. S. Ø. I Dag afrejste jeg med Jernbanetoget fra Tolne til Hobro, hvor jeg logerede om Natten, nemlig hos Gjæstgiver Anders Thøgersen.

3. I Dag blæser her en stiv Kuling af N. N. O. Kl. 9½ Formiddag sejlede jeg fra Hobro med Dampbaaden til Hadsund, hvortil jeg ankom Kl. 12 Middag. Kl. 2 Eftermiddag kjørte jeg med Posten fra Hadsund til Skelund Folkehøjskole, hvor jeg agter at opholde mig i Vinterhalvaaret 1876–77. Umiddelbart efter jeg var ankommen til Højskolen, tilskrev jeg Hrr. Gaardejer A. P. Gaardboe et Brev angaaende en ½ Sengs Klæder at blive tilsendt.

4. Vinden sydlig med Blæst. I Dag ankom her til Højskolen 2 Elever fra Uttrup.

5. Vinden: sydlig med Blæst. I Dag var jeg til sidst Prædiken her i Skelund Kirke. I Dag tilskrev jeg O. C. Olesen Nejst.

6. Vinden: N. O. med orkanagtig Snestorm, som vedvarede Natten over. I Dag begyndte Højskolen først sin Virksomhed. Undervisningen paa Skelund Højskole ledes af 3 Lærere. Endvidere er der en Dyrlæge, som giver Undervisning 2 Timer om Ugen, hvilken særlig angaar vore Husdyr i Almindelighed.

7. Vinden: N. O. med Frost og haard Blæst.

8. Vinden N. O. med Frost og Blæst.

9. Vinden: S. O. med afvekslende Snebyger og temmelig haard Frost.

10. Vinden: østlig med Frost. I Dag modtog jeg Brev fra Hrr. Gaardejer A. P. Gaardboe samt et fra hver af mine Brødre, Anton og Christian. Endvidere modtog jeg en Pakke med Sengeklæder.

11. Vinden: N. N. O. med Frost. I Eftermiddag Kl. 1 ankom Hrr. Dyrlæge Rosenkilde fra Lyngby her til Højskolen for første Gang i dette Vinterhalvaar at meddele os Elever lidt Kjendskab til vore sædvanlige Husdyrs Behandling, saavel i frisk Tilstand som Sygdomstilfælde.

12. Vinden: N. O. med Frost. I Aftes opstod her en hæftig Snestorm, som vedvarede Natten over.

13. Vinden: østlig med Frost. Ved Aftenstid blev det Tøvejr.

14. Vinden: sydlig med Tøvejr. I Dag ankom her til Højskolen 2 ny Elever.

15. Vinden: S. S. O. med afvekslende Regnbyger. I Aftes afholdtes det første Discutionsmøde her i Højskolen i dette Vinterhalvaar. I Dag ankom her til Højskolen en ny Elev.

16. Vinden: sydlig med mildt Vejr og afvekslende Regnbyger. I Dag ankom her til Skolen 2 ny Elever. I Eftermiddag var Hrr. Dyrlæge Rosenkilde her i Højskolen.

17. Vinden: sydlig med afvekslende Regnbyger.

18. Vinden: sydlig med Tøvejr. I Eftermiddag var vi paa Landmaaling første Gang. I Dag ankom hertil en ny Elev.

19. Vinden: S. S. O. med afvekslende Regnbyger. I Dag tilskrev jeg Hrr. Gaardejer A. P. Gaardboe til Søndergaardboe, samt mine 2 Brødre Anton og Christian.

20. Vinden: vestlig med graat Vejr. Modtaget Brev fra Skræddermester Søren Pedersen (Mors).

21. Vinden: S. S. V. med klar Vejr. I Dag var Hrr. Dyrlæge Rosenkilde her i Skolen.

22. Vinden: nordlig med Frost. I Dag ankom her til Skolen 2 ny Eelever.

23. Vinden: nordlig med Frost. I Dag aflagde Hrr. Højskolederikteur Dr. Stenstrup, Rahbechs Alle Kjøbenhavn, Besøg her i Højskolen.

24. Vinden: S. S. O. med Frostvind. Tilskrevet Jens Mejling, Aasted Sogn, pr. Kvissel Station.

25. Vinden: sydlig med Tøvejr. Tilskrev C. E. Gammelgaard, Dvergetved, Tolne Sogn. I Dag var her i Skelund et Bryllup, hvor til var inviteret omtr. 150 Mennesker.

26. Vinden: S. O. med afvekslende Regnbyger.

27. Vinden: østlig med Tøvejr. I Dag var Hrr. Dyrlæge Rosenkilde her i Skolen. Modtaget Brev fra O. C. Olesen Nejst.

28. Vinden: vestlig med mild Tøvejr. I Aften var der Discutionsmøde her paa Skelund Højskole.

29. Vinden: sydlig med mild Tøvejr. I Dag ankom her 2 ny Elever.

30. Vinden: S. S. O. med Tøvejr.

DECEMBER 1876

1. Vinden: vestlig med afvekslende Regnbyger. I Aften havde vi Elever Bal her paa Højskolen.

2. Vinden: østlig med afvekslende Regnbyger. I Dag var vi paa Landmaaling.

3. Vinden: N. O. med Frost og Blæst. Tilskrev Søren Pedersen (Mors) og Ole C. Olesen Nejst.

4. Vinden: S. S. O. med en orkanagtig Snestorm, som kun vedvarede til lidt over Middag; forøvrigt vekslede det med større Regnbyger.

5. Vinden: S. V. med hyppige afvekslende Regnbyger, som vedvarede hele Dagen.

6. Vinden: sydlig med fugtig Vejr hele Dagen.

7. Vinden: sydlig med Taage. Tilskrev Baltzer.

8. Vinden: vestlig med Taage.

9. Vinden: S. S. O. med afvekslende Regnbyger. Modtog Brev fra Hrr. A. P. Gaardboe, samt mine 2 Brødre Anton og Christian.

10. Vinden: østlig og klar Vejr. Tilskrev A. P. Gaardboe. I Eftermiddag blev de fleste af os Elever her paa Skelund Folkehøjskole enige om at ville foretage en Fodtur, og besluttede saa at gaa til Havet, nemlig Kattegattet; imidlertid var der nogle, der foreslog, om vi ikke skulde have en Musikanter med, for at Turen kunde blive lidt livligere, hvilket Forslag vi straks alle blev enige om, og der blev umiddelbart rekvireret en, der skulde blæse paa et Horn paa Vejen til Havet. Kl. 2 afrejste vi fra Højskolen i følgende Stilling: Vi gik fire og fire jævnsides efter hverandre, og Musikanteren gik foran os og blæste et Stykke efter et andet saa det hvinede i Luften. Fra ethvert Hus vi marserede forbi, kom der nogle ud, for at iagttage os, da vi var stillede i en saadan Orden. Den Gang vi gik gjennem Als By strømmede Folk til hver Side af Gaden for nøje at iagttage os unge Mennesker, selvfølgelig fordi vi, som ovenanført vare stillede i en saa vis Orden. Umiddelbart efter at vi var marserede igjennem Als By, stødte vi mod Havet (Kattegat), hvilket de fleste syntes var et vidunderligt Syn, da de ingensinde før havde set et Hav.

11. Vinden: S. V. med Frost.

12. Vinden: vestlig med Frost.

13. Vinden: N. O. med haard Frost. I Aften opstod der en hæftig Snestorm, men den varede kun 3–4 Timer.

14. Vinden: nordlig med Frost.

15. Vinden: S. O. med Frost.

16. Vinden: østlig med Frost.

17. Vinden: N. N. O. med Frost. I Formiddag modtog jeg Brev fra Baltzer. Tilskrevet Anton og Christian. Modtaget Brev fra Jens Mejling.

18. Vinden: N. O. med Frost. Modtog Brev fra Hrr. A. P. Gaardboe, samt 6 Kr.

19. Vinden: østlig med en Snestorm, som vedvarede hele Dagen. Modtog Brev fra O. C. Nejst, Kvissel Højskole.

20. Vinden: N. O. med stærk Snefog hele Dagen.

21. Vinden: N. N. O. med en orkanagtig Snestorm, som vedvarede hele Dagen.

22. Vinden: nordlig med haard Frost. I Dag fygede Sneen endnu stærkt.

23. Vinden: østlig med haard Frost. I Dag rejste Eleverne hjem for at tilbringe Juleferien.

24. Vinden: S. O. med haard Frost. I Dag erfarede jeg af Aviserne, at Jernbanetogene trint om i Landet ere stansede paa Grund af den hyppige Snestorm, som vedvarede fra den 19–21 begge Dage iberegnet, samt at enkelte Jernbanestationer aldeles vare tildækkede med Sne. Modtog Brev fra C. E. Gammelgaard, Dværgetved.

25. Vinden: S. O., men næsten stille Vejr med haard Frost. I Dag var jeg i Visborg Kirke.

27. Vinden: østlig med haard Frost. Tilskrev Smed A. P. N. Jensen, Sovkrog Mølle.

28. Vinden: sydlig med haard Frost og stærk Blæst om Formiddagen. Om Eftermiddagen stærkt Tøvejr. Modtog Brev fra Søren Ferch.

29. Vinden: sydlig med stærk Tøvejr. Modtog Brev fra Povl Christensen, Værum, samt fra Mikkel Jensen ibid.

30. Vinden: sydlig med Tøvejr.

31. Vinden: østlig med Regnvejr. Tilskrev A. P. Gaardboe.

JANUAR 1877

1. Vinden: sydlig med stærk Blæst.

2. Vinden: S. V. med Frostvind. I Dag besøgte jeg en Medelev i Veddum.

3. Vinden: sydlig med Frost.

4. Vinden: østlig med en stærk Snestorm om Formiddagen, som ophørte om Eftermiddagen med Tøvejr. Tilskrev Hrr. A. P. Gaardboe og Baltzer.

5. Vinden: sydlig med stærk Regnvejr hele Dagen.

6. Vinden: østlig med Tøvejr.

7. Vinden: S .O. med Tøvejr og afvekslende Regnbyger.

8. Vinden: østlig med Tøvejr. Modtog Brev fra Anton og Størring, min Logikammerat.

KIRKER OG HEDENSKE KULTSTEDER

I Sognebeskrivelser, der er indsendt til vore Aarbøger, har vi jævnlig set fremsat den Paastand, at vore gamle Kirker er anlagt paa Steder, hvor hedenske Forfædre har haft Hove eller „Templer" for deres Guder. Denne Forestilling, der mulig er udbredt fra Ugeblade og Tidsskrifter, hviler ikke paa nogen folkelig Tradition fra Middelalderen, men dukker først op i Begyndelsen af forrige Aarhundrede, da det var bleven litterær Mode at digte om „Nordens Guder" og beskæftige sig med islandske Sagaer og Skjaldekvad, som man ansaa for en Aabenbaring fra Nordens herlige Oldtid. Det var helt alvorligt ment, naar Grundtvig i Digtet om Nornegæst skriver: „Klokken i den danske Kirke det er Sagas klingre Skjold", for man følte virkelig en Forbindelse mellem nordisk Hedenskab og dansk Kristendom. – Heraf fulgte den Teori, som patriotiske Historieskrivere gerne støttede, at kristne Missionærer allerede fra Ansgars Tid havde grundet den danske Kirke paa Tomterne af det gamle Hedenskab og bygget Odins og Tors blodbestænkte Helligdomme om til Templer for den ny Tro.

Det har imidlertid vist sig, at man ved arkæologiske Undersøgelser i og omkring vore Middelalderkirker intetsteds har fundet sikre Holdepunkter for en saadan Teori. Kun et eneste Sted, nemlig ved Kongegravene og Kirken i Jelling, har Arkæologen *Ejnar Dyggve* under Sydhøjen og paa Kirkegaarden fundet Rester af en meget stor tre-

kantet Stensætning, som vel kan formodes at være Levning af et „Vi" eller Indhegning af en Gravplads, men intet beviser om et Gudehov paa Kirkens Plads. Hvordan dette nu end skal forstaas, er Forholdene i Jelling saa særprægede, at det ikke kan gaa an at drage almengyldige Slutninger herfra til Landets øvrige Kirkepladser.

Vi finder ofte Jernaldergrave paa flad Mark nær ved Kirker og Kirkegaarde, ligeledes Runestene fra Vikingetid, og heri kan vel ses en Tilbøjelighed til at lægge Kirker ved Fædres Gravpladser; men Spor af Gudehove, hedenske „Altre" eller Offersteder ses ikke.

Vender vi os til det øvrige Norden, viser det sig, at der i den gamle Kongestad Uppsala er særlige Forhold til Stede ligesom i Jelling; men bortset herfra findes der næppe nogetsteds sikre Spor af hedenske Kultbygninger ved Kirker eller paa Kirkegaarde.

Vi véd heller ikke til Sikkerhed, om man i det hele taget har haft faste Centrer eller faste Bygninger for den hedenske Gudsdyrkelse. Der har været nok af hellige Lunde, Høje og Sten, Kilder, Søer og Moser; men der er noget underligt ustabilt over hele denne Kult. Stederne synes at veksle fra Slægt til Slægt og maa vist ofte være valgte for det enkelte Tilfælde, naar man fandt Anledning til at bringe Guderne et Offer. De islandske Gudehuse, hvis Tomter saa ofte har været afbildede, viser sig ved Udgravning at ligne andre islandske Jordhuse. Beviser for, at det er Kultbygninger, kan ikke findes; men Tilhængere af Teorien larmer desto kraftigere op om, at der heller ikke findes Beviser imod.

Saaledes gik det ogsaa ved Københavns Universitet, da Museumsinspektør *Olaf Olsen* d. 25. Maj i Aar forsvarede sin store Doktordisputats (307 S.) om „Hørg, Hov og Kirke". Han hævdede de foranstaaende negative Synspunkter, der egentlig slet ikke var nye og for saa vidt ikke trængte til yderligere Drøftelse; men der blev en livlig Diskussion om, hvorvidt han var i Stand til at *modbevise* Teorien om Kirkernes Placering paa hedenske Kultsteder, hvilket jo ikke var saa let.

Vi skal imidlertid se lidt paa Forholdene i Vendsyssel, hvor et andet mærkeligt Forhold ved Kirkers Anlægspladser er stærkt iøjnefaldende, selv om det kan iagttages mange andre Steder i Jylland.

Næsten det halve Antal af vore Kirker ligger paa høje Bakketoppe, og tilmed har en hel Del af dem, f. Eks. Vennebjerg, Bjergby, Serrits-

lev, Flade, Gerum, Hørby og Hellevad nært Selskab med større eller mindre Oldtidshøje, hvoraf en enkelt – som i Serridslev – kan være kommen helt ind paa Kirkegaarden og bærer Klokkestabelen. Gaar vi søndenfjords, ser vi, at der i Nørre Tranders har været to anselige Høje paa Kirkegaarden, og selv om den ene er sløjfet i ny Tid, forbavses vi over, at man gennem Aarhundreder har fredet Højene og saaledes anerkendt et Sammenhør mellem dem og Kirken. Det kan næppe være Kultsteder for Asatroen, ej heller for Dyrkelse af Forfædre til de Stormænd, som mulig har rejst Kirken, for Højene er fra Sten- eller Broncealder og flere Tusinde Aar ældre end Kirken. Men det ligger nært at tænke sig, at Højen paa Bakketoppen ligesom senere Tiders Bavnehøje har markeret et Samlingssted for Egnens Befolkning, og det vilde da være ret naturligt at bygge Kirken paa den vante Samlingsplads og lade dens Klokke overtage den Varselstjeneste, som Blus og Signalmaster forhen havde udført. At man i hedenske Tid har ofret paa Højen – især naar man var indvarslet for at gaa i Strid – kan vi vel antage uden deri at søge noget Bevis for, at Stedet var særlig helligt.

De Kirker, der ligger paa høje Steder og langt fra Søer og Vandløb, har oftest i Nærheden en hellig Kilde, hvor man tog Vand til Rengøring og til Daab. Det er troligt, at disse Kilder og for øvrigt alle Bakkekilder har været hellige i hedensk Oldtid – i hvert Fald har der gennem Aarhundreder knyttet sig megen Overtro til Kilder – men at en Kirke nogetsteds kan være anlagt for Kildens Skyld, har vi ingen Grund til at tro.

Til Slut skal vi bemærke, at Asa-Troen i de nordiske Lande var et ganske privat Anliggende og artede sig forskelligt fra Sted til Sted, selv om det gjaldt for den som for al anden folkelig Overtro, at man maatte Skik følge eller Land fly. Der var ikke nogen autoriseret Præstestand og ingen lovordnet Gudsdyrkelse; der skulde ej heller være organiseret Menigheder omkring faste Kultsteder. Man ofrede til Guderne, naar man fandt det paakrævet eller fordelagtigt, men vi hører aldrig om nogen egentlig Tilbedelse eller Lovsang. Alene derfor er det meningsløst at knytte nogen Forbindelse mellem hedensk Kult og kristen Kirkeskik, og lige saa urimeligt er det at henlægge Kirkers Anlægspladser til hedenske Offersteder, hvis man vil hævde en saadan Mulighed som almindelig Regel. *Red.*

»JYDSKE SAMLINGER«S JUBILÆUM

1866—1966

I Anledning af „Det jydske historisk-topografiske Selskab"s 100-Aars Jubilæum har en Kreds af dets nuværende akademiske Medarbejdere udarbejdet et Jubilæumsskrift, hvori der gøres Rede for 1) „Tidsbaggrunden" for Selskabets Stiftelse, 2) Bestyrelsesmedlemmer og Redaktion i de hundrede Aar. – De øvrige litterære Medarbejdere, hvoraf en Del – især i de første Aartier – var „Lægfolk" og unge Studenter, faar vi næsten intet at vide om.

Dette tyder unægtelig paa, at man har misforstaaet Opgaven, og de indledende Fantasier over „Tidsbaggrunden", hvorved skal forstaas de nationale Genrejsningsbestræbelser efter 1864, peger i samme Retning, hvilket dog ikke skal faa os til at fornægte, at baade denne og flere af de følgende Artikler er særdeles velskrevne og ret underholdende Læsning. Vi mener kun, at en væsentlig Del af dette Stof – det gælder ogsaa de mange biografiske Oplysninger om Redaktørerne – overhovedet ikke hører hjemme her.

Stifteren af Selskabet, Adjunkt *Daniel Høffding Wulff* ved Aalborg Katedralskole, havde i al Beskedenhed sat sig den Opgave at faa oprettet en Institution, der kunde hjælpe ham og andre lokalhistoriske Skribenter, som han i Aarenes Løb var kommen i Forbindelse med, til at faa deres Arbejder udgivne, og det har vel ogsaa staaet ham klart, at der herved vilde udløses bundne Kræfter, som, naar de blev styret ad de rette Baner, kunde udrette et saare nyttigt Arbejde i Folkeoplysningens Tjeneste. Han havde hovedsagelig Interesse for Kulturhistorie og Folkeminder og synes at have gaaet sine egne Veje, idet han ikke yndede Tidens sædvanlige Former for folkelig og patriotisk Historie-

skrivning og ej heller søgte Tilknytning til den grundtvigske Folkehøjskoles historiske Oplysningsvirksomhed. Til Medarbejdere og Medlemmer søgte han Folk af alle Stænder, og han viste et enestående Mod til at føre sin Sag hurtigt igennem, idet han i Sommeren 1865 rejste rundt over hele Jylland for personlig at tale med de Mænd, som kunde tænkes at ville yde ham Støtte. Næste Foraar startedes Selskabet med 240 Medlemmer, der ved Udsendelse af „Samlingerne"s 1. Hefte var blevne til 244, hvoraf en Snes Stykker var fra København. Af de øvrige var ca. 70 fra Aalborg Amt og 46 fra Hjørring Amt, saa de øvrige jydske Amter var smaat repræsenterede.

Ved Afstemning pr. Brev valgtes en Bestyrelse paa 3 Medlemmer, der mærkeligt nok skulde være sideordnede uden Formand og ligeberettigede som Redaktionsmedlemmer til at røre i den fælles litterære Gryde, hvis Indhold var indsendte Artikler fra de vidt spredte og højst forskellige Personer, der meldte sig som Medarbejdere. Wulff fik dog Lov til at udføre det egentlige Redaktionsarbejde, besørge den vidtløftige Korrespondance, Regnskab, Korrekturlæsning m. m., altsammen for Sagens og Ærens Skyld uden noget som helst Honorar; men de to andre, Amtmand *M. H. Rosenørn* i Randers og Overlærer *J. Kinch* ved Ribe Katedralskole, var meget ivrige som Kritikere, hvilket næppe har gjort Arbejdet lettere for den ansvarlige Leder. Det er for Nutidsmennesker ganske ufatteligt, at Selskabet med de smaa Midler kunde udsende de statelige Aarbøger og endda understøtte Udgivelsen af en lang Række store historiske Arbejder af Wulff, Kinch, Rosenørn, A. H. Nielsen, Evald Tang Kristensen, O. A. Nielsen m. fl. i de følgende Aar.

I Vendsyssel fandt D. H. Wulff en Række dygtige og særprægede Medarbejdere, af hvilke de fleste næppe nogensinde var kommen frem i Lyset uden Jydske Selskabs Bistand. Det gælder især *A. P. Gaardboe,* men ogsaa Lærer *G. P. Andersen* fra Ilbjerge, der i den første Aarbog har faaet optaget en Samling Sagn fra Vendsyssel. Endvidere Personalhistorikeren, Pastor *A. H. Nielsen,* Skæve, Lærer *Laust Røjkjær,* Hellum, og Pastor *J. J. F. Friis* i Horne, der bl. a. har skrevet en Karakteristik af Vendelboerne, deres Sæder og Skikke. To vendsysselske Studenter, *N. Hancke* fra Rottrup ved Ulsted og *V. A. Secher* fra Ingstrup Præstegaard, har ydet fremragende Arbejder, og den sidstnævnte, der var Jurist, blev senere en anset Historiker og Rigsarkivar.

Det kan i denne Forbindelse nævnes, at en ung Student, *Marcus Lorenzen,* der stammede fra Sønderjylland, men paa dette Tidspunkt havde sit Hjem paa Djursland, i 1872 fik optaget i Jydske Samlinger 163 Trylleformularer efter Cyprianus-Haandskrifter, som han havde samlet dels i Sønderjylland, dels paa Grenaa-Egnen. Flere af disse Formularer er meget mærkelige, og da Original-Manuskripterne siden er gaaet tabt, var det et stort Held, at han fik Teksterne trykte.

Saaledes kan der findes mange Eksempler paa, at Jydske Samlinger har gavnet baade den videnskabelige Forskning og Folkeoplysningen ved at sætte hidtil upaaagtede Skribenter i Gang og indsamle værdifuldt kulturhistorisk Stof, især Folkeminder, der ellers vilde være gaaet tabt. Ikke mindst i Vendsyssel bør Læsere af vore historiske Aarbøger ære Mindet om den trofaste og uegennyttige D. H. Wulff.

Desværre blev Jydske Selskab aldrig noget godt økonomisk Foretagende. Medlemstallet svingede i mange Aar mellem ca. 250 og 350, og de nyoprettede historiske Amtssamfund paaførte det en haard Konkurrence. I de senere Aar har det søgt Tilknytning til Aarhus Universitet og beskæftiger sig nu med dansk Historie i Almindelighed og i en særlig Afdeling med Sprog og Litteratur. Derved har det skaffet sig større Statstilskud og større Tilslutning af studerende og har nu et Medlemstal paa 1141. *Red.*

†

N. P. PETERSEN

Den 26. Marts døde Lærer *N. P. Petersen,* der var Medstifter af Historisk Samfund 1915 og derefter Bestyrelsesmedlem og Sekretær til 1942, da han fik Afsked fra Skolevæsenet i Hjørring, hvortil han havde været knyttet fra 1906, og tog Ophold i Søborg ved København, hvor han levede til sin Død.

Han var født i Røgild, Brovst S., 3. Marts 1877, tog Eksamen fra Ranum Seminarium 1901 og kom derefter til Dvergetved Skole i Tolne Sogn. I 1904–05 var han Andenlærer i Sorring Skole, Dallerup S. i Midtjylland. Da han 1906 kom til V. Skole i Hjørring, blev han tillige Historielærer ved Seminariet og virkede her til 1917. Fra 1920 var han i en lang Aarrække knyttet til Gymnasiet; men skønt han var en meget dygtig og afholdt Lærer, fandt han ikke nok i sin omfattende Skolevirksomhed. Han virkede energisk for Oprettelsen af Centralbiblioteket i Hjørring (1921) og var Bestyrelsens Formand, indtil han forlod Byen; men stærkest følte han sig optaget af sin Virksomhed for Historisk Samfund, der i 27 Aar lagde Beslag paa næsten hele den Fritid, han kunde faa til overs fra sit øvrige ret anspændende Arbejde. Det var ham, der fik ansat de mange Repræsentanter (i 1918 var der 87), fordelte over hele Amtet, og han fik ved deres Hjælp samlet saa stort et Antal Medlemmer, at Hjørring Amts hist. Samfund i 1919 – fire Aar efter Starten – var det største i Landet med 1320 Medlemmer plus 14 Subskribenter. Dette til at begynde med helt upaaagtede og meget slet lønnede Arbejde fortjener desto større Anerkendelse og Tak, hvis vi vil sammenligne det med, hvad det har kostet af Anstrengelser at holde „Jydske Selskab for Historie og Topografi" oppe gennem 100 Aar (se herom i en foranstaaende Artikel). Der var i dette Selskabs Ledelse ligesom i vort Historisk Samfund særdeles

dygtige Redaktører og litterære Medarbejdere; men man har stedse savnet den dygtige Forretningsleder, der kunde holde Agitationen i Gang for at hverve Medlemmer og bringe Orden i Økonomien.

N. P. Petersen havde ogsaa udmærket Sans for den litterære Side af Sagen og fremkom med mange nye Forsøg paa at skaffe godt Stof til Aarbogen. Han sled i mange Aar med det særlige Afsnit „Fædres Tale", hvorunder han vilde samle vendsysselske Ordsprog og Talemaader; men da han her maatte savne et tilstrækkeligt Antal kyndige og kritiske Medarbejdere, svarede Resultatet ikke til Forventningerne.

Ligeledes lagde han et stort Arbejde i at samle gamle Dansemelodier; men ogsaa her slog det fejl at skaffe den nødvendige Medhjælp ude i Landet. Han har af og til skrevet nogle korte historiske og biografiske Artikler i vore Aarbøger, ligeledes i Aarbøgerne for Aalborg Amt og for Thisted Amt; men først efter at han kom til København som Pensionist, fik han Ro til at fuldende sin store Afhandling om Mormonerne, som han havde samlet Stof til i en længere Aarrække. Desværre vilde Klitgaard ikke have den i Aarbøgerne – han syntes næppe, at Mormoner og Sektvæsen hørte hjemme her – og Petersen maatte bekoste Udgivelsen selv (1951), hvilket blev en daarlig Forretning, saa Historisk Samfund senere fik foræret et stort Restoplag.

Den sidste Artikel, jeg har modtaget fra hans Haand, var den morsomme „Kongebesøg i Nordjylland" (Aarb. 1960).

Men Petersen kunde ikke være ledig. Lige til det sidste arbejdede han med Oversættelser og Bearbejdelse af udenlandsk Litteratur for Forlagene og fik udsendt en Snes større og mindre Skrifter.

Han fik ligesom Carl Klitgaard en meget lang Arbejdsdag og fik skrevet meget, og han har efterladt Historisk Samfund en Arv af utrykt Materiale til vendsysselsk Historie. – Æret være hans Minde!

P. Christensen.

VENDSYSSEL-LITTERATUR FRA 1965

Fortegnelsen omfatter litteratur, som er udkommet i 1965, suppleret med enkelte titler fra andre år. Den anførte litteratur findes i almindelighed på Centralbiblioteket i Hjørring og kan i hvert fald lånes derigennem. Der er ikke anført avisartikler (der henvises til den årlige Avis-Kronik-Index), og artikler i Vends. Aarb. er almindeligvis ikke medtaget, ligesom lokale institutioners årsberetninger normalt ikke er registreret.

VENDSYSSEL I ALMINDELIGHED

Bech, Jørn Godrum: Portræt af Knud Holst. (Bogens Verden, årg. 47, side 383-90, illustr.)

Cohen, Sidney L.: Viking fortresses of the Trelleborg type. 1965. 104 sider, illustr.
Heri bl. a. Aggersborg.

Crumlin-Pedersen, Ole: Cog — kogge — kaag. (Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg. Årbog 1965, side 81-144, illustr., litt.-henv.)
Heri en omtale af de fladbåde, som benyttedes på Skagerak-kysten ved skudehandelen med Norge (side 110-111).

Dansk Naturfredning. Danmarks Naturfredningsforenings Årsskrift 1965. Overfredningsnævnskendelser i Hjørring Amtsrådskreds, side 72-76, illustr.

Gregersen, A.: Hirtshalsbanen 1925 — 19. december — 1965. 1965, 54 sider, illustr. Stencileret. Jernbanehistorisk Selskab.

Grøntved, P.: Floristiske optegnelser fra det nordlige Vendsyssel. (Hede og egekrat). (Flora og Fauna, årg. 71, side 11-26, illustr., litt.-henv.)

Hald Mortensen, Poul: Egernets (Sciurus vulgaris) indvandring nord for Limfjorden. (Flora og Fauna, årg. 71, side 73-79, illustr., litt.-henv.)

Hjørring-Ålbæk og Hirtshalsbanen 1925 — 18. december — 1965. Af P. Thomassen og B. Wilcke. 1965, 68 sider, illustr. (Dansk Jernbane-Klub, 14).

Illeris, Sven: Danske pendlingsundersøgelser. Med bistand af Magda Goldschmidt. Udgivet af Landsplanudvalget. 1965, 51 sider, illustr., litt.-henv.
Pendling i Næstved, Frederikshavn og Thisted, også lidt om hele Vendsyssel.

Jensen, C. F.: De gamle stednavne i Thisted amt og Øster Han herred. 1965, 192 sider.
Øster Han herred: side 175-92.

Schmidt, Jørgen W.: Oh, du Zion i vest. Den danske mormon-emigration 1850-1900. 1965, 270 sider, register, illustr., kort.
Heri bl. a. breve fra og omtale af adskillige mormon-emigranter fra Vendsyssel.

SB gennem 75 år. (Omslagstitel: Skagensbanen 1890-1965). Af A. Gregersen, U. Holtrup og F. Hermind. 1965, 60 sider, illustr. Stencileret. Jernbanehistorisk Selskab.

Skagensbanen. 1890 — 24. juli — 1965. Af P. Thomassen og B. Wilcke. 1965, 86 sider, illustr. og annoncer. Dansk Jernbane-Klub, 12.

Smeden. Tekst: Palle Friis og Peter Riismøller. Fotografier: Svend Thomsen. 32 sider, illustr. Vendsyssel Historiske Museum.

Vodskov-Østervraa Banen. Af B. Wilcke og P. Thomassen. 1965, 58 sider, illustr. Dansk Jernbane-Klub, 13.

ENKELTE LOKALITETER

Astrup. Regnar, Jacob: Betteby. Et kulturbillede fra ca. 1905. Illustrationer: Henry Vilsbæk. 1965, 38 sider, illustr. Udsendt som privattryk af Vestergaards Bogtrykkeri, Hjørring.

Aså. Gress, Elsa: Mine mange hjem. 1965, 186 sider, illustr. Side 19 ff: Skildring af morfaderen, Johan Pallesen, der var storkøbmand i Aså.

Dronninglund. Steen, S. K.: Pastor Andreas Kristian Dinesen (17/2 1903-12/3 1965).
(Aalborg Stiftsbog, 1965, side 55, portræt).

Frederikshavn. Hansen, Gunnar: Frederikshavn. Vendsyssels centrale by. (Løn og Virke, årg. 61, side 186-88, illustr)
Jensen, H. P.: Nyt monumentalt værk i Vendsyssel færdigt. Svend Engelunds udsmykning i gymnasiet i Frederikshavn. (Kunst, årg. 12, side 36-37, illustr.)

Hals. Larsen, William: Pastor Ejnar Nielsen (9/11 1900-jan. 1965). (Aalborg Stiftsbog, 1965, side 56, portræt).

Hammer. Petresch-Christensen, Chr.: Hammer Bakker i gamle dage. Indledning af Johs. E. Tang Kristensen. Udgivet af Historisk Samfund for Aalborg Amt. 1965, 65 sider, illustr.

Hirsholmene. Ernstsen, Edv. E.: Himmel, hav og en ø. Hirsholmene. (Aalborg Stiftsbog, 1965, side 39-47, illustr)

Hirtshals. Nye kommunevåbener i Norden. (Heraldisk Tidsskrift, bd. 2, nr. 11, side 45-52, illustr.)
Heri en beskrivelse af Hirtshals kommunes våben.

Hjørring. Borgstrup, Herman: En journalists erindringer. Spredte træk af en bladmands oplevelser gennem et halvt århundrede. 1965, 130 sider, illustr.
Redaktør af Vendsyssel Venstreblad 1912-26.
Hansen, Gunnar: Hvad kender vi til Hjørring. (Løn og Virke, årg. 61, side 202-03, illustr.)
Roesler, Jo Hanns: Medlidenhed frabedes. En rejse til de mund- og fodmalende kunstnere. Dansk bearbejdelse ved Poul Jørgensen. 1965, 262 sider, illustr.
Side 168-176: Poul Jørgensen: Else Kjølby. Med portræt og 2 reproduktioner i farve.

Hvorup. Tang Kristensen, Johs. E.: Pottemageri i Hvorup sogn. Med litt.-henv. (Fra Himmerland og Kær herred, bd. 25, side 103-40).

Læsø. Pedersen, Hans: Med bakker og garn. Nogle glimt af livet blandt læsøske fiskere, som jeg har oplevet det i århundredets begyndelse. (Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg. Årsskrift, 1965, side 13-21, illustr.

Nørresundby. Værnfelt, Kr.: Nørresundby færgevæsen. (Fra Himmerland og Kær herred, bd. 25, side 5-66, litt.-henv.)

Sindal. Larsen, William: Pastor Erhard Frederik Christiansen (14/2 1908—12/6 1964). (Aalborg Stiftsbog, 1965, side 57, portræt).

Skagen. Hansen, Gunnar: Erhvervslivets vækst i Nordjylland. (Skagen). (Løn og Virke, årg. 61, side 166-68, illustr.)
Wivel, Ole: Kunsten og krigen. Erindring og debat. 1965, 183 sider, illustr.
Side 137-162: Lyset fra Skagen. En improvisation (om Skagens-malerne).

Sæby. Borgstrup, Herman: Lokalredaktøren Harald Bergstedt. Et tilbageblik på en trist skæbne. (Pressehistoriske afhandlinger, 1965, side 145-48).
Jakobsen, Ejnar: Mogens Juels og Chr. Rhuus hospitaler i Sæby. (Aalborg Stiftsbog, 1965, side 48-54, illustr.)

Tornby. Bønkel, Regnar: Marius Heilesen. (Vraa Højskoles Årsskrift, 1965, side 39-40).

Vrå. Hvem skrev hvad i Vraa Højskoles Årsskrift 1914-63. (Vraa Højskoles Årsskrift, 1965, side 31-39).
Indholdsfortegnelse over 50 årgange ordnet efter forfatter.
Krabbe Barfoed, Stig: Vraa-udstillingen. (Kunst, årg. 12, side 43-44).
Larsen, Alfred: Landsbysamfundets dage er talte. (Folkeskolen, årg. 82, side 388-90, illustr.)

SKØNLITTERATUR

(Af vendsysselske forfattere eller med skueplads i Vendsyssel).

Gaardboe, Mads: Skolelæreren. Digte og noveller. 1965. 184 sider, illustr. Udgivet af Finn Gaardboe i anledning af Mads Gaardboes 75-års fødselsdag. Digte og noveller hovedsagelig med vendsysselske motiver. Mads Gaardboe var lærer i Kilden skole, Flade sogn, fra 1920 til 1958.

Hermansen, Carl: En aften på Silkeborg. 1965. 15 sider.
Privattryk.

Holst, Knud: Asfaltballet. Noveller og billeder. 1965. 197 sider.

Sørensen, Knud: Den røde kaffekande. 1965.
Heri et digt fra Tversted.

Bodil Christensen.

LOKALHISTORISK SAMLING

Samlingen, der er tilknyttet museet i Hjørring, har i det forløbne aar været besøgt af 46 skoleklasser fra Hjørring og omegn samt seminariet. Endvidere har samlingen været benyttet af 71 egnshistorisk interesserede, dagblade og lokalhistorikere.

Samlingen har i aarets løb modtaget mange arkivalier, billeder og skoleprotokoller. Særlig kan nævnes en meget stor billedsamling fra glarmester G. Spindler vedrørende Hjørring og Vendsyssel, og fra kgl. kapelmusicus Knud Hovaldt en billedsamling af Hjørrings orkestre gennem tiderne.

Samlingen er tilgængelig daglig kl. 8—16, lørdag undtaget. Tirsdag og fredag formiddage fra kl. 9—12 er bibliotekaren til stede.

Følgende arkivalier er 1965-66 katalogiseret og opstillet i samlingen:

Børglum Herredsting 1852-1927 ..... 9 bd., 39 pk.
Indhold:
Kopier af tinglæste dokumenter 1852-1918 ..... 39 pk.
Nemlig: 1852-54, 1861-63, 1863-67, 1870, 1870-76, 1884, 1885 bis, 1885-87, 1887-88, 1888, 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895, 1896, 1897, 1898, 1899-1900, 1901-02, 1902-03, 1903-04, 1904-05, 1905, 1905-07, 1907-08, 1908-09 bis, 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916, 1917, 1918.

Kopier af skøde- og panteprotokollen for Børglum Herred 1919-27 ..... 9 bd.
Nemlig: 1919, 1920, 1920-21, 1921-22, 1922-23, 1923-24, 1924-25, 1925-26 (tillige ægtepagtsbog), 1926-27 (tillige ægtepagtsbog).

Hjørring Byting 1828-1927 ..... 11 bd., 25 pk.
Indhold:
Kopier af tinglæste dokumenter 1828-1908 ..... 25 pk.
Nemlig: 1828-32, 1851-57, 1879, 1878-88, 1888, 1889, 1889-90, 1891-92, 1892-93, 1893-94, 1894-95, 1895-96, 1896-97, 1897-98, 1898-99, 1899, 1900, 1901, 1902, 1903, 1904, 1905, 1906, 1907, 1908.

Kopier, Hjørring Byting 1909-12 ..... 2 bd.
Nemlig: 1909, 1910-12.

Kopier af skøde- og panteprotokollen for Hjørring købstad 1919-27 ..... 9 bd.
Nemlig: 1919, 1920-21, 1921-22, 1922, 1922-23, 1923-24, 1924-25, 1926(tillige ægtepagtsbog), 1927 (tillige ægtepagtsbog).

Vennebjerg Herredsting 1828-1927 ..... 18 bd., 39 pk.
Indhold:
Kopier af tinglæste dokumenter 1828-1908 ..... 39 pk.
Nemlig: 1828-30, 1832-33, 1834-35, 1838-39, 1840-43, 1844-49, 1850-54 (meget mangelfuld), 1855-57, 1861-63, 1864-70, 1871, 1878, 1879, 1880, 1881, 1882,1887, 1888, 1889, 1890, 1891-92, 1892-93, 1893-94, 1894-95, 1895, 1896-97, 1897,1898, 1899, 1900, 1901, 1902, 1903, 1904, 1905, 1906, 1907, 1908.

Kopier af Vennebjerg Herredsting 1909-1912 ..... 3 bd.
Nemlig: 1909, 1910, 1911-12.

Kopier af Hjørring Byting og Vennebjerg Herredsting 1913-1918 ..... 6 bd.
Nemlig: 1913, 1914, 1915, 1916, 1917, 1918.

Kopier af skøde- og panteprotokol for Vennebjerg herred 1919-27 ..... 9 bd.
Nemlig: 1919, 1920-21, 1921, 1921-22, 1922-23, 1923-24, 1924-25, 1925-26, 1926-27.

Elling kommune, Horns herred:

Holmen Skole 1867-1963 ..... 19 bd., 1 pk.
Indhold:
Dagbøger 1867-1963 ..... 11 bd.
Nemlig: 1867-81, 1882-93, 1894-1908, 1908-20, 1920-27, 1927-33, 1932-39, 1939-45, 1945-51, 1951-57, 1957-63.

Dagbog for undervisning i legemsøvelser 1925-34 ..... 1 bd.

Eksamens- og vaccinationsprotokoller 1908-63 ..... 3 bd.
Nemlig: 1908-20, 1920-36, 1936-63.

Embedsbog 1908-1958 ..... 1 bd.

Tilsynsbog 1951-62 ..... 1 bd.

Protokol til forældremøder 1934-47 1 bd.

Indberetninger 1935-62 ..... 1 pk.

Hjørring købstad:

Hjørring Gymnasium 1872-1911 ..... 86 bd., 1 pk.
Anm.: 1872-91 Hjørring Realskole, 1891-99 Hjørring Latin- og Realskole, 1899-1908 Hjørring Kommunale Realskole, 1908- Hjørring Højere Almenskole.
Indhold:
Klasseprotokoller 1872-1898 ..... 78 bd.
Nemlig: 1872-73 4 kl., 1873-74 5 kl., 1874-75 3 og 6 kl., 1876-77 1, 2 og 6 kl., 1877-78 1 kl., 1878-79 1 kl., 1879-80 6 kl., 1881-82 1, 2, 4, 5 og 6 kl., 1882-83 2, 3, 5 og 7 kl., 1883-84 2, 3, 4, 5, 6 og 7 kl., 1884-85 4, 5, 6 og 7 kl., 1885-86 2, 3, 4, 5, 6 og 7 kl., 1886-87 2, 3, 4, 5, 6 og 7 kl., 1887-88 3, 4, 5 og 7 kl., 1888-89 2, 3, 4, 5, 6 og 7 kl., 1889-90 4, 5 og 6 kl., 1890-91 2, 3, 5, 6 og 7 kl., 1891-92 2, 3, 4, 5 og 7 kl., 1892-93 1 R og 4 R, 1893-94 4 fælleskl., 1 R og 4 R, 1894-95 3 og 4 fælleskl., 1895-96 1, 2, 3 Latin- og R, 1896-97 5 fælleskl. og 4 Latin- og R, 1897-98 3 og 4 fælleskl., 1 og 3 Latin- og R.

Karakterprotokoller 1873-74 ..... 4 bd.
Nemlig: Forberedelsesklassen, 1 kl., 4 kl., 5 kl.

Forsømmelsesprotokoller 1910-11 ..... 3 bd.
Nemlig: 1910-11 2, 3 og 4 u. a.

Gymnastikprotokol 1888-91 ..... 1 bd.
Diverse stilehæfter 1877-78 ..... 1 pk.

Erhvervsarkiver:

Arthur Kristensen, Isenkram, Hjørring:
Kassebøger 1933-41 ..... 2 bd.
Foreningsarkiver: ....

Hjørring By og Omegns Skyttelaug 1883-91 ..... 2 bd.
Nemlig: Love 1883, forhandlingsprotokol 1889-91.

Dansk Ungdoms Samvirke:
Forhandlingsprotokol for byudvalg for Hjørring købstad
1942-58 ..... 1 bd.

Biblioteksforeningen for Hjørring amt:
...Forhandlingsprotokol 1921-65 ..... 1 bd.

Skolebiblioteksforeningen for Hjørring amt:
Forhandlingsprotokol 1953-66 ..... 1 bd.

Privatarkiver:

Thomas Hopp, Elling sogn, Horns herred:
Biografi 1869 ..... 1 bd.

Hertil kommer adskillige skudsmålsbøger, attester o. lign.

Det bemærkes i øvrigt, at arkivalier, der er under 30 år gamle, ikke ubetinget er tilgængelige for publikum.

Karl Kr. Overmark.

FRA MUSEERNES ARBEJDSMARK

1. *Vendsyssels historiske Museum.*

Antallet af arkæologiske fund er i stigning fra år til år. Landbrugets intensivering og anvendelsen af dyberegående plove er vel en del af forklaringen, men den væsentligste årsag, tror jeg, ligger i en voksende interesse og forståelse for studiet af landets forhistorie. Museets udgravningsbudget har slet ikke kunnet følge med i de senere år, men med fuld forståelse af de arkæologiske undersøgelsers betydning har staten nu givet en ekstra bevilling på 10,000 kr., og Hjørring amt har forhøjet sit årlige tilskud fra 5,000 kr. til 20,000 kr. Disse tilskud skaber ikke mulighed for en omfattende videnskabelig undersøgelse af alt, en enkelt bopladsundersøgelse kan ikke gøres for under 10,000 kr., men museet er nu i stand til at foretage en forsvarlig, orienterende undersøgelse og registrering af alle nye fund i landsdelen.

Stud. art. Jens Henrik Bech har for museet udført en registrering af *stenalderbopladser ved Nørreådalen* ved Brønderslev. Resultatet, som senere vil blive publiceret, viser, hvor meget der kan komme ud af en systematisk bopladsundersøgelse, uden at man overhovedet behøver at grave. Mange års forskning af vore ådale ligger foran os, inden vi kan danne os et nogenlunde klart billede af stenalderfolkets udbredelse.

Fra smedemester Børge Larsen i Serritslev har museet modtaget en smuk *hjortetaksøkse med skafthul,* dekoreret med indridsede koncentriske cirkler, der har været udfyldt med harpiksmasse. Øksen, som antagelig er fra bronzealderen, er fundet under oprensning af *Kalum bæk.*

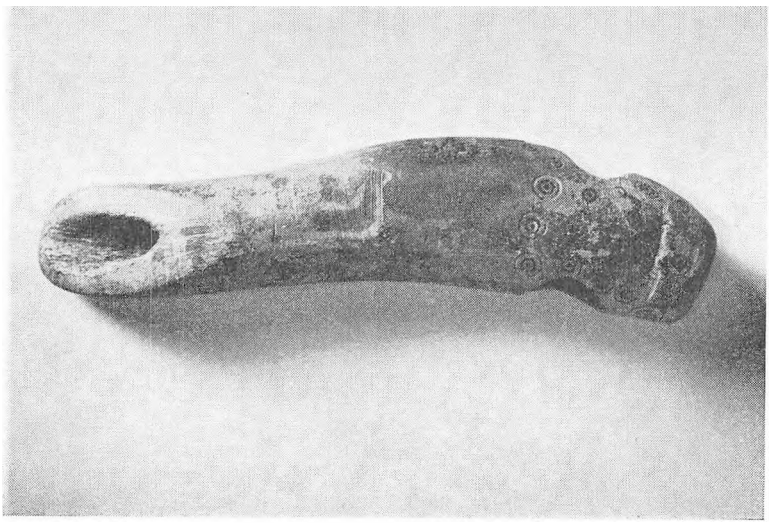

Hjortetakøkse, fundet i Kalum bæk

Ved gården *Langtved* i Volstrup sogn har vi for Nationalmuseet undersøgt en frigivet høj fra bronzealderen. Højen var en del beskadiget, men centralgraven viste sig at være helt intakt. Den var opbygget som *en oval stensætning*, 3,5 m lang, dækket af et tæt lag håndstore paksten; under disse lå selve stenkisten, overdækket med fire flade sten. På oversiden af disse lå der rester af birkebark, som velsagtens var lagt på for at tætne kisten mod indsivende sandjord. Denne tætning med birkebark er ret sjælden, men kendes i nogle enkelte tilfælde fra stenalderens jættestuer. Selve kammeret var 170 cm langt, 35 cm bredt og 25 cm dybt. Indholdet i det smalle kammer var meget beskedent. På bunden, som var dækket af et lag flinteskærver, lå der i den vestlige halvdel nogle brændte knogler og mellem disse en lille bronzekniv. Anlægget kan dateres til slutningen af ældre bronzealder, hvor ligbrændingen vandt indpas. Kammeret er en overgangsform mellem de store hellekister, som kendes i ældre bronzealder, og yngre bronzealders små stenbyggede urnegrave. Typen forekommer ikke så ofte, og graven blev derfor efter en grundig opmåling taget op og kørt til Århus, hvor den vil blive genrejst i Forhistorisk Museums parkanlæg ved herregården Moesgård.

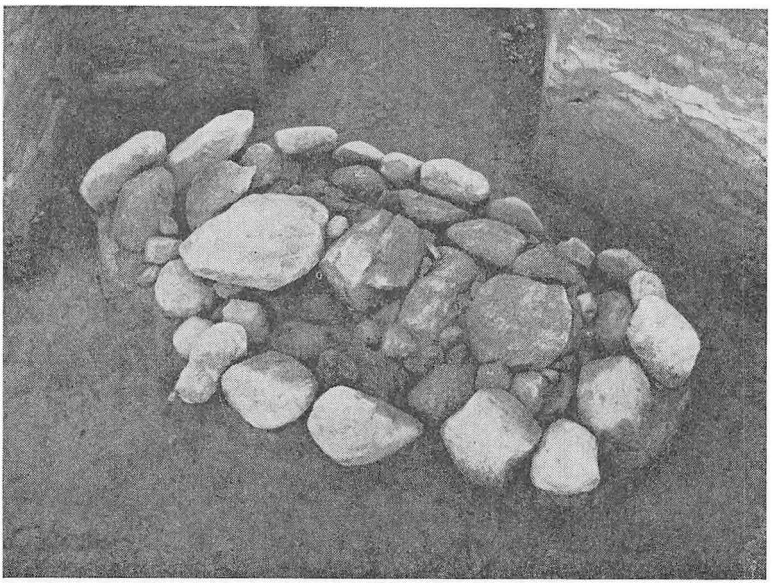

Graven ved Langtved, lukket

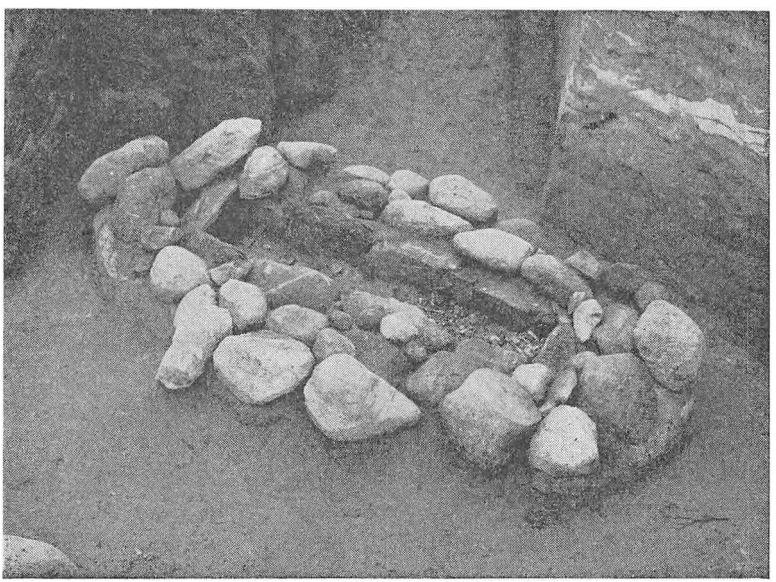

Graven ved Langtved, åbnet

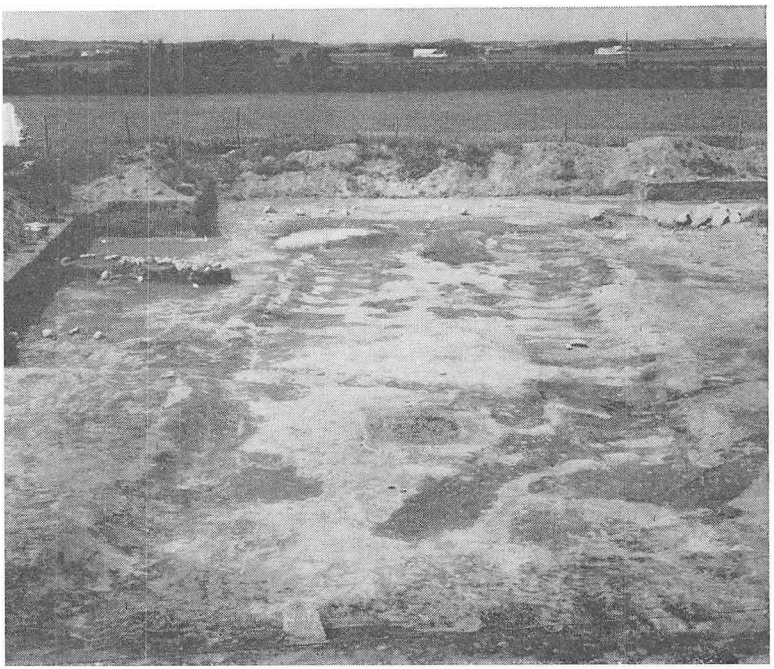

Hustomt fra Liselund

Ved gården *Liselund* på Grønhedens mark i Volstrup sogn har museet afsluttet undersøgelsen af en *hustomt fra ældre jernalder.* Undersøgelsen har strakt sig over flere år og har modtaget tilskud fra statens almindelige videnskabsfond. Arbejdet har været under daglig ledelse af stud. mag. Per Lysdahl Jensen, som også stod for undersøgelsen ved Langtved. Udgravningen afdækkede en velbevaret hustomt, som lå med længderetning øst-vest. Huset har været 21 m langt og 6 m bredt og udført i en usædvanlig kraftig konstruktion efter vendsysselske forhold med tykke tagbærende stolper anbragt i meterdybe huller. Væggene har været opført med dobbeltstolper anbragt i en vægrille med 60–70 cm afstand og med risfletning imellem. Husets østlige halvdel har været indrettet til beboelse og havde et ret velbevaret lergulv med et rigt ornamenteret ildsted i midten. Vestenden var indrettet til stald med båseskillerum ved begge langsider. Indgangen til huset var midt på sydsiden gennem et lille bislag.

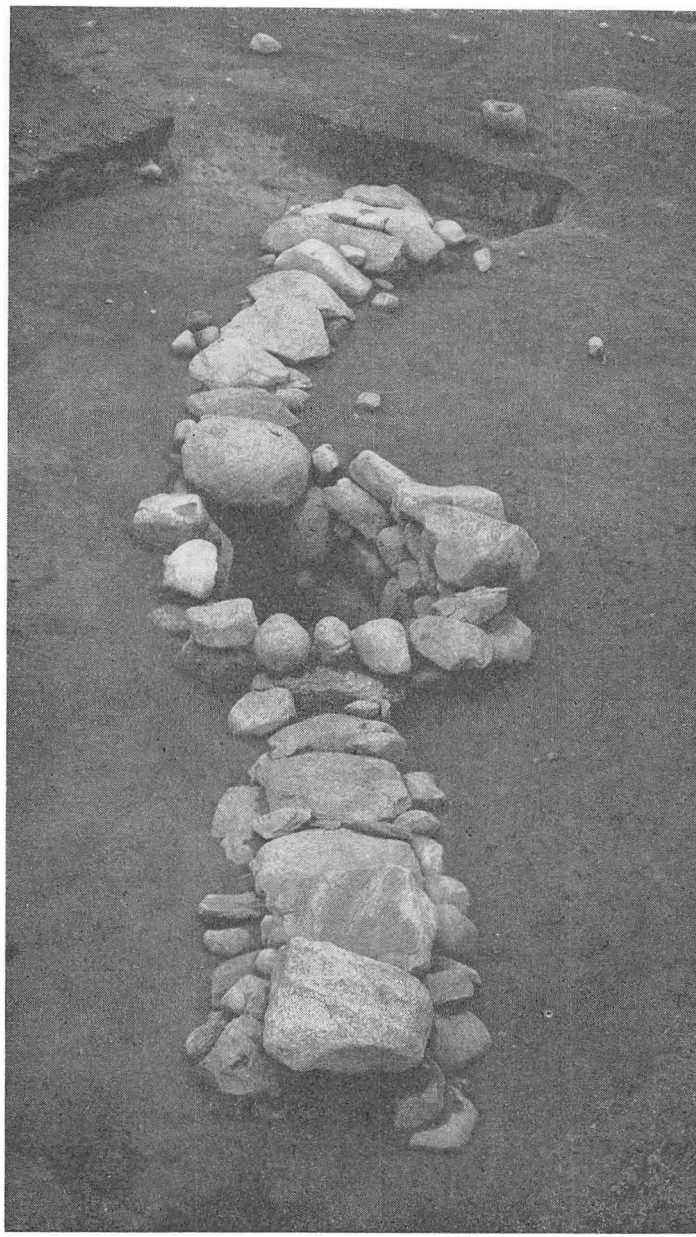

Stensat gang og kælder ved Liselund

Huset har imidlertid haft endnu en indgang eller snarere udgang! Ned i staldens gulv var gravet en gang, som førte ud under husets nordvesthjørne. Gangen var 1 m bred, og siderne har været afstivet med stolper og risfletning. Bunden i gangen havde et jævnt fald fra gulvhøjden til omkring 1 m ved hushjørnet. Lige uden for huset mundede gangen ud i et kvadratisk rum med 2,5 m lange sidevægge, der også har været afstivet med stolper og grenfletning. Fra dette rum, som antagelig har haft en træoverdækning, fører en 50 cm bred stenbygget og stendækket gang videre mod nordøst, til den 6 m fremme atter munder ud i et lille kammer med stensatte vægge; fra kammeret fortsætter gangen videre mod nordøst, til den 3 m fremme munder ud i en snæver, næsten ufremkommelig åbning til det fri. Kælderen er i sin udførelse beslægtet med en gruppe underjordiske anlæg, som kendes fra Østvendsyssel og ingen andre steder i landet, men kun i et enkelt tilfælde, ved Bækmoien, er kælderen som her fundet i forbindelse med et hus. Efter min formening må anlægget ved Liselund forklares som en kombination af *forrådskælder og nødudgang.* Vinterforrådet har her været køligt og sikkert forvaret og har tilmed kunnet tjene som nødration, hvis huset blev angrebet.

Adskillige andre bopladser fra jernalderen er blevet registreret og orienterende undersøgt i årets løb, f. eks. ved *Ørnhøj* i Torslev sogn, *Vester Nørgård* i Vogn, *Skelgården* i Stenum sogn og *Søndergård* i Gjurup. Sidstnævnte boplads ligger i umiddelbar nærhed af en gravplads med 43 grave fra ældre romersk jernalder, som museet undersøgte i 1960. Andre spor efter jernalderfolkets virke er fremkommet ved *Brøndens kro* i Skæve sogn, hvor vi har undersøgt tre stenlagte ildsteder, og ved *Ravnshøje,* hvor en skårgrube fra keltisk jernalder er blevet udgravet. Gravfund er i år repræsenteret i næsten alle de for jernalderen kendte former. Ved *Grishøjgård* i Tolstrup sogn er undersøgt en lille gruppe brandgrave fra keltisk jernalder, ved gården *Eskilsminde* i Uggerby sogn er udgravet et *begravelsesanlæg* fra samme periode, udformet som *en cirkulær stenkreds på 16 m i diameter.* I og omkring stenkredsen fremkom en del brandgrave og enkeltstående lerkar. Hvilket formål stenkredsen har haft, er svært at sige, antagelig har den været anvendt som et led i et begravelsesritual. Udgravningen er foretaget med et hold gymnasieelever under daglig ledelse af Jens Henrik Bech. Ved *Vajhøj* i Bindslev sogn er

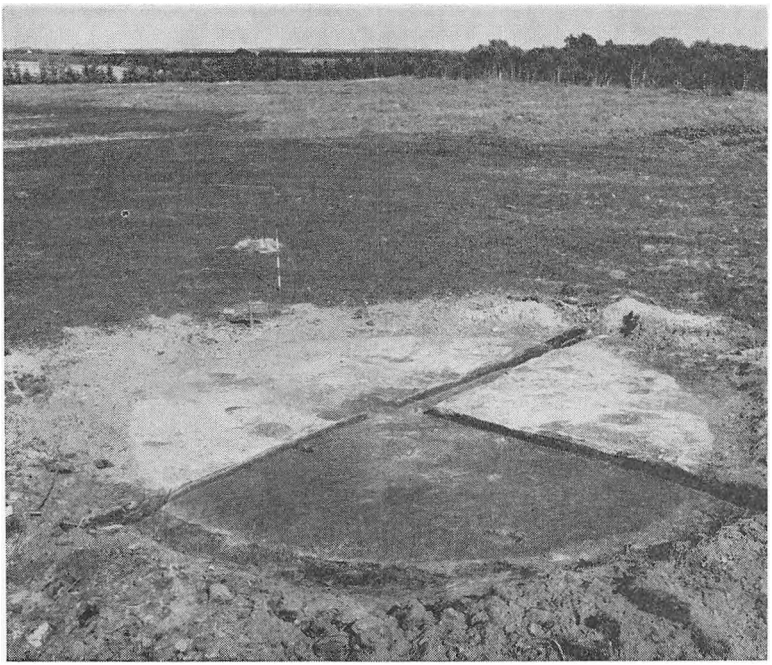

Højfod i Vildmosen

udgravet fire jordgrave og ved *Ravheden* i samme sogn fem jordgrave fra ældre romersk jernalder. En usædvanlig stor, stenbygget grav fra samme periode er undersøgt ved *Stenshede* i Bjergby sogn; i kammeret, som var over 2 m langt, fandtes 6 lerkar og 1 jernkniv.

Museet er for øjeblikket i gang med undersøgelsen af en gruppe grave fra germansk jernalder, som ligger i *Vildmosen*. Foreløbig er to høje blevet undersøgt; de var begge uden randstenskæde, men den ene havde i stedet en 40 cm dyb ringgrøft rundt om højfoden. Gravene var i begge høje meget beskedne, de bestod kun af en smule brændte ben, lidt trækul og enkelte skår. Under begge høje fremkom tydelige ardspor, oldtidsplovens mørke furer på kryds og tværs nede i den gule, sandede undergrund.

Historiske traditioner angiver *Sct. Olai kirke* i Hjørring som den ældste af byens tre kirker og mulig opført under Magnus d. Gode (1042–47). Den nuværende bygning er imidlertid ikke meget ældre

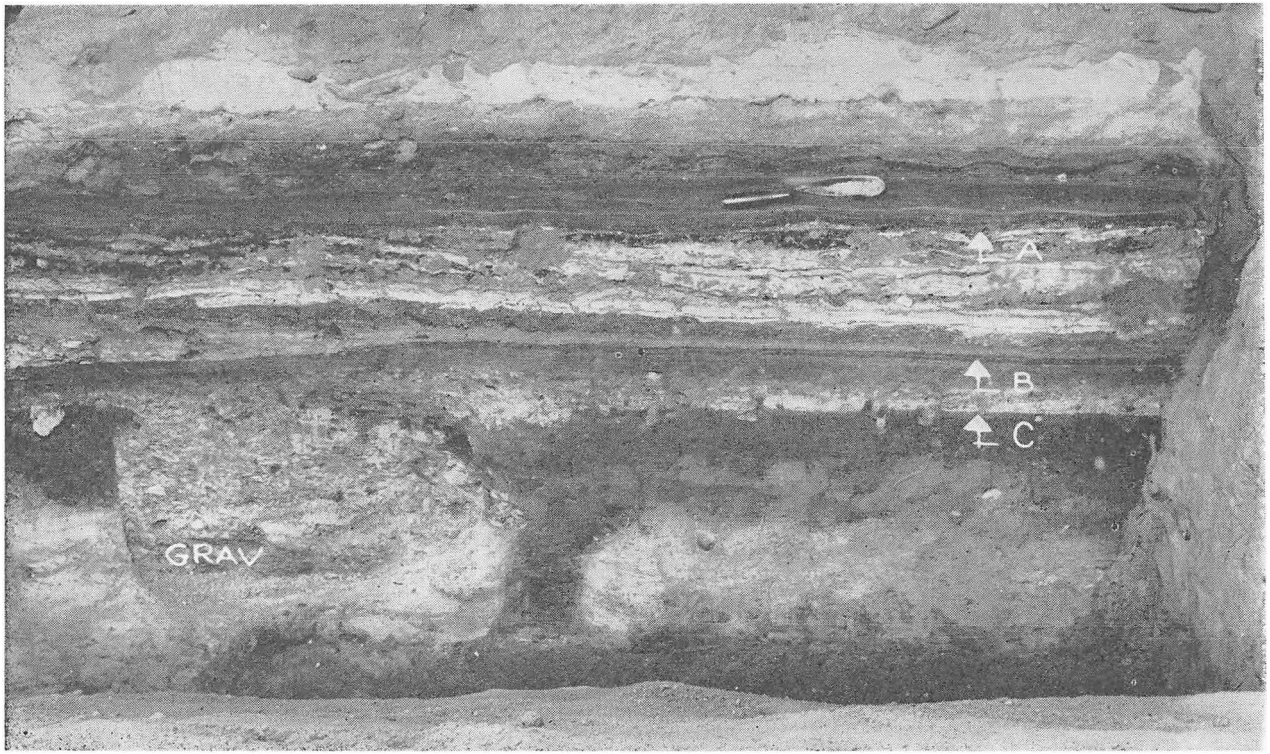

Udgravning under Sct. Olai kirkes gulv

end de to andre, bygget i 1100- eller 1200-tallet. Hvis der er hold i de gamle traditioner, skulle der være gode chancer for at finde spor efter en ældre kirke under den nuværende. Kirken er for øjeblikket under restaurering, og det skabte en kærkommen lejlighed til en arkæologisk undersøgelse, som blev foretaget i vinter af museumsinspektør, dr. phil. Olaf Olsen fra Nationalmuseet og Vendsyssels historiske Museum i fællesskab.

Udgravningen blev foretaget i kirkens midtergang, hvor jordlagene altid er forstyrret af talrige begravelser fra nyere tid. Der fremkom her en 5–6 m lang øst-vestgående profilvæg, hvis lagdeling tydeligt beviste, at traditionen talte sandt. Der var spor af to ældre bygninger under den nuværende! Billedet til højre er et fotografi af en del af denne profilvæg. Den mørke vandrette stribe, som er mærket A, er den nuværende kirkes oprindelige gulv, som består af et 3–4 cm tykt lerlag. Gulvfladen blev afdækket i en smal stribe, hvor graveskeen ligger, som viser, hvor glat og jævn overfladen har været. Over gulvlag A ligger et 50 cm tykt opfyldningslag, som indeholdt spor af ikke mindre end seks forskellige gulvlag. Det er mange lag, men alligevel ikke engang et nyt gulv til kirken i hvert århundrede! Under lag A ses et tykt sort- og hvidspættet lag af kalk, sand, ler og trækul. Det er „byggelaget" fra stenkirkens opførelse. Under dette lag ses det næste gulv som en 3 cm bred stribe af faststampet jord, mærket B. Et bevis for, at dette gulv også tilhører en kirke, ses til venstre i billedet, hvor gulvlaget tydeligt løber ubrudt hen over en begravelse. Yderligere kan vi sige, at *kirken må have været af træ,* da der overhovedet ikke fandtes kalkpartikler under stenkirkens byggelag, og trækulsrester på gulvlagets overside fortæller, at kirken må være ødelagt ved brand. Under gulvlaget ses trækirkens spættede byggelag, som når helt ned til det tredje gulvlag, mærket C, der ligger direkte på den gamle muldoverflade. At der har hørt en bygning til dette lag, kan vi se lige til højre for graven, hvor et stolpehul, fyldt med sort jord, borer sig skråt ned i den lyse sandede undergrund. Om denne bygning også er en kirke, kan vi ikke bevise. Men formentlig er det den første lille kirke, hvori kristendommen første gang er blevet forkyndt for byens beboere.

Under restaureringen af den nuværende kirke blev der indvendig på nordvæggene i skib og kor fundet en del fragmenter af *kalkmalerier,*

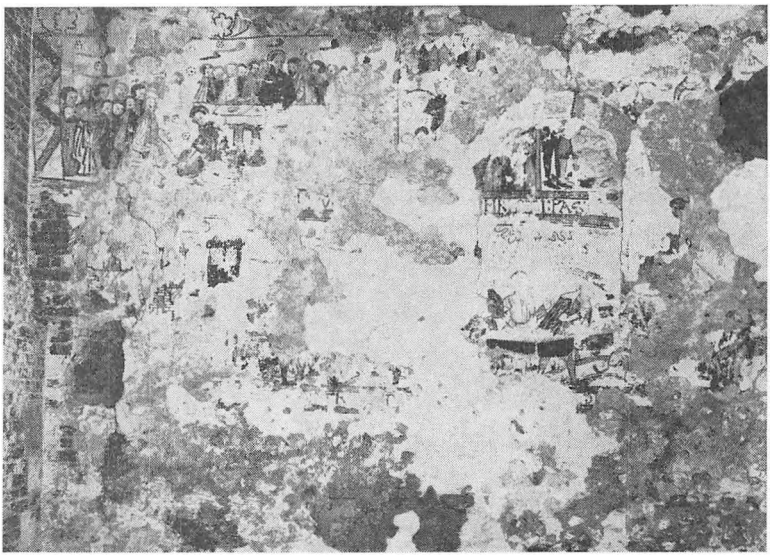

Rester af kalkmalerier i Sct. Olai kirke

men desværre var billederne, som hovedsagelig omfattede bibelske motiver, så medtagne, at de ikke kunne bevares.

Der er tidligere fundet kalkmalerier i kirken. I 1874 afdækkede man på kirkens korbue nogle personbilleder og Sehesteds og Billes våbenskjolde samt indskriften M.I.+S.B. 1576. Kalkmalerierne er altså fra tiden efter reformationen, og bogstaverne står for Malte Jensen og Sophie Bille til Vellingshøj. Disse malerier kunne desværre heller ikke bevares, og kirken fremtræder nu med helt hvidkalkede vægge.

Ved ejendommen *Mølbaksminde* ved *Ormholt Mølle* i Torslev sogn har museet undersøgt en hustomt fra midten af 1600-tallet. Huset har været 4 m bredt og 9–13 m langt. Om indretningen kan vi desværre ikke sige ret meget, da alle vægspor er fjernet ved husets nedrivning. Syldsten og brolægninger har man dog for en stor del ladet ligge. Udvendig, langs husets vestside fandtes en smuk 6,5 m lang og 1,5 m bred stenbrolægning og inde i huset stenpikninger fra én, måske to smalle gange tværs gennem huset. I den sydlige del er syldsten og bro-

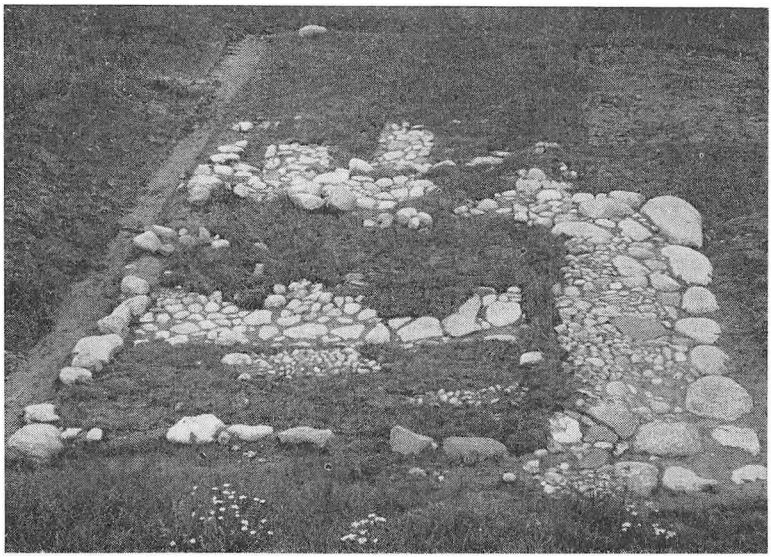

Hustomt ved Ormholt Mølle

lægninger fjernet, og husets helt nøjagtige længde kan derfor ikke angives. Om bygningen har haft nogen funktion udover almindelig beboelse, er svært at sige, men det er muligt, at den har været et såkaldt „bomhus", hvor man har opkrævet bropenge af de vejfarende. Huset ligger tæt op til en gammel vej, hvis hulvejsspor endnu kan ses i en øst for liggende bakke. Lige vest for huset har ligget en bro, som førte vejen over det vandløb, der har været benyttet til Ormholt vandmølle. Hus og vej har vel formentlig hørt ind under herregården, og vi véd, at Frederik Rantzau til Ormholt omkring 1640 lå i heftig strid med omegnens bønder, fordi disse uden videre benyttede hans private vej gennem selve gården for at komme til engene sønden for åen. Broen ved Ormholt mølle kan måske være anlagt af Rantzau for at standse den generende kørsel gennem gården.

Lige op til broen fandt vi en ejendommelig oval stensætning på 2,5 m i diameter med et 1 m langt og 0,3 m bredt hul i midten. Det kan muligvis være det sted, hvor bommen har været placeret, og huset har vel i så fald rummet den familie, som har haft opsyn og indkrævet broafgiften. Andre teorier om husets funktion er blevet fremsat:

Vejkro, møllerhus, smedie. Mulighederne er mange, og vi vil gerne høre om flere forklaringer på den mærkelige ovale stenbrolægning.

Anlægget ligger bevaret i et lille parkområde og kan beses af alle interesserede.

— — —

Museet har i årets løb modtaget mange interessante gaver. I alt er der registreret 665 nyindkomne genstande. Der er blevet afholdt to store *særudstillinger,* „Smeden", som blev etableret af de fire nordjyske landsdelsmuseer med lån af mange interessante genstande fra de øvrige nordjyske museer, og „Tegl", som var arrangeret og stillet til disposition af Nationalmuseet. I museets udstillingsvindue er der desuden afholdt 7 forskellige små udstillinger. Den gamle købmandsbutik og almueafdelingen er blevet nyopstillet, og der er indrettet et hvilerum for publikum i tilknytning til billetsalget. Besøgstallet har i 1965 været 6758, hvilket er en stigning fra forrige år på 65 pct.

Palle Friis.

2. *Sæby Museum.*

Til museet er i aarets løb indkommet mange gaver, hvoraf følgende kan nævnes: En mejsel fra bronzealderen, fundet paa Sæby kirkegård. En taagesirene til haandkraft, brugt paa Sæby havn. To ældre telefonapparater, udskiftet ved Sæby telefoncentrals automatisering. En vadsæk fra omkr. aarhundredskiftet, har været brugt af en omvandrende møllersvend. Et hejseværk med stort hjul, træbom og reb, stammer fra gammel købmandsgaard i Sæby. En grimesamling til seletøj af messing, fundet ved Ormholt, Torslev sogn. Et knojern, der i ældre tid blev brugt som angrebsvaaben, jernet har tilhørt en ung polsk landbrugsmedhjælper.

Den danske sømandskirke i London har skænket museet et stort maleri af Sæby kirke fra 1890. Maleriet, der er lavet af kunstnerinden *Sofie Holten,* blev lettere beskadiget under et tysk bombardement af London i oktober 1917.

Under kloakudgravning paa Søvangs jorder syd for Sæby har man i tre meters dybde fundet ryghvirvlen af en hval. Stykket blev sendt

til undersøgelse paa Universitetens zoologiske museum i København og viste sig at være af blaahval, *balænoptera sibbaldi,* den største af alle hvaler, der ikke i nyere tid har vist sig i danske farvande. Det vil nu blive udstillet i Sæby Museum.

En del gamle billeder og dokumenter, som gavmildt er skænket til museet, er afleveret til byarkivet, der har lokaler i den gamle biblioteksbygning bagved kommunekontoret.

Besøgstallet paa museet har været ca. 1800, hvoraf en væsentlig del har været skoleelever og turister.

Sæby kommune har ladet foretage en udvendig vedligeholdelse af museumsbygningen. Et ønske fra gadens beboere om bedre belysning af ejendommen er imødekommet, blandt andet derved, at den gamle lygte foran hovedindgangen tændes hver aften.

Sæbys to pengeinstitutter har i lighed med i fjor ydet et pænt tilskud til museets drift. *Ejnar Jakobsen.*

3. *Bangsbomuseet i Frederikshavn.*

Bangsbomuseet åbnede forårssæsonen med indvielse af den genopførte såkaldte „Bindesbøllbrønd" på museets gårdsplads. Brønden blev afsløret af museets formand, landsretssagfører *Niels Larsen,* hvorefter folkedansere fra Nielstrup tog gårdspladsen i besiddelse. Umiddelbart før brøndafsløringen havde Frederikshavns borgmester *Chr. Pedersen* åbnet den store særudstilling „Smeden", der var stillet til rådighed af de nordjyske landsdelsmuseer. Denne særudstilling blev i øvrigt en stor succes med omkring 1500 besøgende. Museets besøgstal i 1966 vil komme til at ligge på ca. 8000.

Af gaver er der som sædvanlig indkommet meget. Foruden mange enkelte gaver er der fra tre dødsboer indkommet genstande, der har betydet meget for museets samlinger af dels almuekultur, dels byhistorie. Fra dødsboet efter gårdejer *Lars Larsen,* Rosengården i Understed, har museet bl. a. modtaget en stor renæssancekiste af eg, der antagelig har tilhørt salmedigteren Hans Adolf Brorson. Gennem Råbjerg sogneråd har museet fra boet efter *Nielsine Møller,* Sørig enge, modtaget en stor samling effekter, der belyser livet i et landbohjem omkring 1880. Den tredje gave er den hidtil største, museet har modtaget. Søstrene *Elise Wittenkamp* og *Agnes Cridland,* der

Brønden før maling

døde i foråret 1966 med få dages mellemrum, havde testamentarisk bestemt, at Bangsbomuseet fra deres hjem måtte udtage alle de ting, som havde museumsmæssig interesse. Det blev til næsten alt. Det vil føre for vidt her at nævne alle genstandene, opimod 2000 numre, men nævnes kan et empiremøblement ca. 1810, vråskab 1650, barokstol 1635, sølvtøj 1690–1900, kobbertøj fra omkr. 1750, kgl. porcelæn fra før 1800, Bing & Grøndahl spisestel, 66 dele, ca. 1870, glas, hvoraf det ældste er et Thüringen-glas fra omkr. 1800 og meget mere. I efteråret holdtes en særudstilling over en del af denne storstilede gave. Ligeledes i efteråret holdtes en særudstilling over gamle danske mønter og medaljer.

Museet har i 1966 fået bevilget kr. 10,000 af tipsmidlerne til hævning af *Ellingåskibet.* Hævningen, der antagelig finder sted i for-

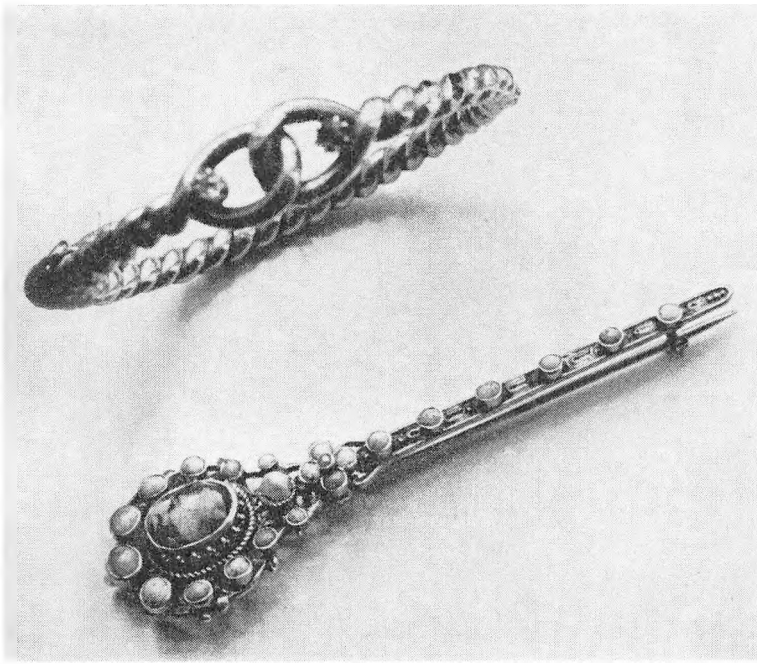

Armlænke af guld ca. 1800. Kravatnål ca. 1800

året 1967, vil blive ledet af museumsinspektør Ole Crumlin, Nationalmuseet, og skibet vil herefter blive transporteret til Brede for konservering. Efter endt konservering, der vil vare 3–4 år, håber museet på byens velvilje med hensyn til anbringelsen af skibet.

Endvidere har museet fra Jydsk Handelsstands Centralforening og Frederikshavn Handelsstandsforening fået kr. 2,000 til indkøb af en af kunstneren *Sven Bovin* fremstillet buste af den frederikshavnske storkøbmand, konsul *Chr. Cloos.*

Jernalderkældrene på Gærumvej er i 1966 blevet åbnet for publikum. Den af museet udarbejdede vejledning for publikum er opsat i en tavle ved indgangen til området. Byens ældste befæstningsanlæg, *Nordre Skanse* ved Frydenstrand, er igen blevet befæstet, idet der i sommer er blevet anbragt en kanon på hver af de to mod havet vendende

Renæssancekisten fra Understed

kanonplatforme. Kanonlavetterne, der er malet i de oldenborgske farver, er leveret af Frederikshavn kommune, kanonløbene af Krudttårnsmuseet. Den af museet udarbejdede vejledning med uddrag af skansens historie er opsat i en tavle ved indgangen. *Peter Laursen.*

4. *Skagens Fortidsminder.*

Skagens Fortidsminder har i det sidste regnskabsår været besøgt af 12,901 interesserede gæster, hvilket bærer vidnesbyrd om, at museet stadig er genstand for publikums bevågenhed. Der ankes over, at man vanskeligt kan finde vej til museet, og det må erkendes, at det ikke ligger ved alfarvej, men man forsøger at retlede publikum ved vejvisere.

Bestyrelsen har i årets løb beskæftiget sig med en eventuel flytning af købmand Møllers gamle gård, men da der ikke kunne skaffes et passende areal, måtte man lade sagen falde.

Der har også været forslag om anbringelse af et dansk fiskerimuseum i forbindelse med Skagens Fortidsminder, men pladsmangelen gjorde sig også her gældende, og museet ordnedes derefter i forbindelse med Nationalmuseets afdeling i Brede, hvor der er rigelig plads.

Man har også drøftet spørgsmålet om opstilling af en redningsbåd, og der er givet bevilling til anskaffelse af *Højens redningsbåd.* Det volder imidlertid en del vanskeligheder at få bådehuset placeret og at finde frem til en passende bygningsstil.

Desværre rev stormen i efteråret en vinge af møllen, der var stærkt medtaget af råd i krydset. Et stykke tømmer af oregonpine blev i vinterens løb fremskaffet fra Canada, og ved god hjælp fra møllebygger Christensen, Understed, og tømrer Carl Nielsen, Skagen, var vingen i orden til sommersæsonens begyndelse. *Chr. Thagaard.*

5. *Hjemstavnsmuseet i Tiy.*

I Efteraaret 1965 har Museet faaet indlagt Centralvarme i begge Bygninger. Fyrkedel med Oliefyr er opstillet i det nye teglhængte Hus, hvorfra der gaar Ledninger hen til den ældre, straatækte Hovedbygning, og i denne gaar Varmerør og lave Radiatorer rundt langs alle Ydervæggene. Desuden er der foretaget mindre Reparationer og lagt nyt Gulv i et Værelse.

Tæt ved Museet har vi i Foraaret udgravet Tomten af et Stuehus fra en Gaard, der blev nedlagt omkr. Aar 1800. Stedet har siden været overpløjet og dyrket, saa der fandtes ingen Grundsten tilbage, ej heller Spor af de lerklinede Vægge, saa Husets Bredde og Længde lod sig kun usikkert bestemme til 4½ á 5 m og 14 á 15 m. Der var ikke Spor af Fundamenter til Skorsten, ej heller syntes der at have været Fundamenter til Bagerovnen, hvis Plads dog sporedes ved Brokker af halvbrændt Ler nær Østenden af Huset. Men omtrent midt i Huset viste et fast, halvbrændt Lerlag, at her havde engang været Arnested i Højde med Gulvet eller lidt derunder. At dette Gaardmandshjem havde været utrolig simpelt og fattigt, viste desuden de talrige Skaar, der fandtes spredte i og omkring Huset. Hovedparten var Rester af sorte Potter og Fade, hvis Alder ikke kunde bestemmes; men der fandtes dog en Del røde og gule glasserede Skaar, hovedsagelig af små Skaale og Tallerkener – de var næsten alle fra 1700'erne, kun

nogle faa kunde være ældre. Mærkeligt nok fandtes kun enkelte smaa Skaar af Glasflasker og næsten ingen af Rudeglas. Man maa ganske sikkert have haft Glasvinduer i Huset omkr. 1800, men Ruderne var faa og smaa, og man har omhyggelig taget baade hele og kløvede Ruder med sig ved Husets Nedbrydning. Af simple Fajanceskaar fandtes kun en halv Snes meget smaa Stykker; de saa ud til at være nyere end det øvrige Skaarmateriale og var næppe alle fra Husets Tid.

Fra al denne Armod var det nærmest en Lettelse at vende sig til *Stenalderbopladserne* i Engene ved Geraaen, hvor vi i den lune Tid senere paa Foraaret foretog nogle Undersøgelser og samlede Flintsager. Her var dog mange hele og velbevarede Stykker af Vaaben og Husgeraad, og selv Skaarbunkerne syntes rigere og mere afvekslende end Levnene fra det gammeldags Bondehus. – Museet har i Aarenes Løb faaet mange Montrer og Hylder fulde af Flintsager.

I Juli Maaned foretog vi efter Anmodning af Gaardejer *Evald Pedersen,* Gilliamshave ved Ørsø, en foreløbig Undersøgelse af et brolagt Vadested ved et Bækløb vest for Gaarden. Brolægningen bestod dels af Kampesten, dels af tilhugne Klodser af Eg og Bøg. Den dækkedes af ca. 60 Cm. Tørvejord og derover 30–40 Cm. Sand, og de Rester af Hulveje, 7 i alt, der førte til Vadestedet, maa derfor antages at være meget gamle. Ved den nøjere Undersøgelse har vi faaet Hjælp fra Museet i Hjørring, og Museumsdirektør *Palle Friis* har udtaget Prøver af Træ og Tørvejord til Analyse for om muligt at finde en Datering.

Et nærmere Eftersyn af de gamle Vejspor viste, at de fortsatte sig gennem et lille Krat nord for Gaarden – her var endda ti Hulveje. Herfra er den gamle Færdselsaare gaaet ind mod Agersted, hvor andre gamle Vejspor viser, at det er den ældgamle *Kongevej* gennem Østvendsyssel, der engang – maaske i Middelalderen – har haft en anden Retning, end den senere fik, og har gaaet over Vadestedet ved Gilliamshave.

Museet har i Aarets Løb modtaget mange Gaver, især til Afdelingen for Haandværks- og Landbrugsredskaber, f. Eks. Hamre, Tænger, Skruestikker, Høvle, Baandknive, Spader, Forke og Trægrebe; men kun en enkelt mærkelig og nu yderst sjælden Genstand skal særlig omtales, nemlig en „Møddingssav" fra Gaarden „Mølbaksminde" ved Ormholt. Det er en bred, noget krum Klinge af svært

Stangjern, ca. 1 M lang og forsynet med store, nedadvendte Savtakker, beregnet til at skære en halmet Mødding i passende brede Strimler, der lettere lod sig behandle af Læssegreben ved Udkørsel af Gødning om Foraaret. Foroven har Saven to svære Haandtag.

Fra fhv. kontorchef *C. A. Bækmark,* der i sin Tid var Bankdirektør i Dronninglund og nu lever som Partikulier i Søborg v. Kbh., har Museet modtaget en meget stor Pakke Arkivalier, der dels omfatter Regnskaber og Korrespondance fra den ældste, i 1928 likviderede „Østvendsyssel Bank", dels Billeder og Avisudklip vedrørende Begivenheder og Personer i Dronninglund i 1920'erne. Hovedparten af dette Materiale vil dog efter nærmere Eftersyn og Sortering blive overladt til den nuværende „Østvendsyssel Bank", der har god Plads til Opbevaringen. *P. Christensen.*

FRA STYRELSE OG REDAKTION

Sommerudflugten og generalforsamlingen lørdag den 25. juni.

Trods truende uvejrsskyer var der mødt over 200 deltagere på Kokkedal, hvor udflugten indledtes, og heldigvis var vejrguderne så nådige, at turen kunne gennemføres i pænt vejr.

Overlærer Hansen, Kokkedal, gav en række oplysninger om hovedgårdens historie, og efter at man havde beset bygningerne, der nu rummer et drengehjem, gik turen til Aggersund. Ved kaffebordet på Aggersund hotel holdt landinspektør A. Monrad et interessant foredrag om egnens historie i oldtid og middelalder. En særlig omtale fik voldstedet. Dette fik man senere lejlighed til at se fra kirkegårdsdiget, men da udgravningerne jo for længst er dækket til, er der ikke meget, der røber det storslåede anlæg, der har været her.

På Aggersborggård vakte de fredede, smukke gamle bindingsværksbygninger stor interesse.

Efter et besøg på Sct. Jørgensbjerg, hvor museumsbestyrer P. Christensen, Try, gav en levende skildring af begivenhederne i juni 1441, sluttede udflugten med aftensmad på Brovst hotel.

Generalforsamlingen

afholdtes efter kaffebordet på Aggersund hotel. Formanden, lærer A. Skjødsholm, Løkken, indledte sin beretning med en mindetale over samfundets æresmedlem, dets sekretær gennem de første 27 år, lærer N. P. Petersen, der døde i København den 26. marts.

Formanden rettede en tak til sognerepræsentanterne og til de institutioner, der økonomisk og på anden måde støtter arbejdet i H. S.

Efter en omtale af den kommende årbogs indhold oplæstes det reviderede regnskab, der godkendtes af generalforsamlingen.

P. Christensen, Try

Sommerudflugten 1967 bliver lørdag den 24. juni. Nærmere enkeltheder bliver annonceret i de lokale dagblade ca. 8 dage i forvejen.

Vort samfund har skriftudveksling med de fleste andre danske amtssamfund og med adskillige museer m. fl. samt med ca. 30 svenske, norske og finske hjemstavnsforeninger. Udvekslingsskrifterne indgår i Centralbiblioteket i Hjørring, hvorfra udlån foregår.

Samfundet er køber af pæne eksemplarer af årbøgerne 1915–49, 1951, 1953–57, 1961–63 samt af Ths. Larsen: „En Gennembrudstid" I (åndslivet), C. Klitgaard: „Vendsysselske Veje", P. Christensen: „Voergaard" og samme: „Urmagere og Tusindkunstnere i Vendsyssel" I.

Vore medlemmer kan købe ovennævnte årbøger, såfremt de er på lager, samt de ikke nævnte årgange, hvoraf vi har et restlager. Årgang

1915–60 koster 5 kr. pr. stk., 1961–65 8 kr. pr. stk. Desuden kan købes: Ths. Larsen: „En Gennembrudstid" II (Vendsyssels politiske Historie 1850–1900, 600 s.) á 4 kr., festskrift til C. Klitgaard (1938) 4 kr., C. Klitgaard: „Tidsskriftslitteratur vedr. Vendsyssel" 1 kr., samme: „Serreslev Sogns Historie" 5 kr., samme: Hallund Sogns Historie" 8 kr., samme: „Vendsysselske Præstefamilier" I og II 5 kr., N. P. Petersen: „Da Mormonerne kom til Nordjylland" 3 kr., P. Christensen: „Urmagere og Tusindkunstnere i Vendsyssel" II 4 kr. – alt plus porto.

Henvendelse om køb og salg sker til samfundets sekretær, viceskoleinspektør Asger K. Jensen, Sct. Annavej 3, Hjørring, telefon 582. Betalingen kan ske i frimærker eller på indbetalingskort, der vedlægges bøgerne.

Ved henvendelse til DHF, Landsarkivet, Viborg, kan medlemmer af foreninger under DHF til favørpris (ekskl. porto og omkostninger) erhverve de i vor årbog 1962 nævnte skrifter.

Hvis nogen af vore sognerepræsentanter har udgifter ved omdeling af årbøgerne, kan beløbet fradrages ved indsendelse af kontingenter, når meddelelse herom noteres på kuponen.

Samfundets styrelse.

*Museumsbestyrer P. Christensen, Try, Dronninglund, redaktør af årbogen (telf. 308, Drl.)

Viceskoleinspektør Asger K. Jensen, Sct. Annavej 3, Hjørring, sekretær (telf. 582).

*Lærer A. Skjødsholm, Løkken, formand og kasserer (telf. 160). Samfundets girokonto nr. 3 55 93.

Godsejer J. F. Arenfeldt, Sæbygaard (telf. 6 10 45, Sæby).

Højskolelærer Regnar Bønkel, Vraa (telf. 265).

Lærer P. Christensen (Tornby), Solbakkevej, Hjørring (telf. 1763).

Amtsrådsmedlem Thorvald Holm, Brovst (telf. 23 10 88).

*Lektor Sv. Skole, Frederikshavn (telf. 2 11 45).

Postmester T. M. Sørensen, Hirtshals (telf. 94 17 33).

De med * betegnede udgør skriftudvalget.

NYE MEDLEMMER

(Listen sluttet 1. aug. 1966)

Aggersborg bibliotek, Aggersund.
Andersen, Peter, stud. polyt., Tårs.
Bertelsen, Caroline, frue, Fr.havn.
Bovin, Sv., billedhugger, Fr.havn.
Christensen, Børge, fisker, Hirtshals.
—, Ejnar, hmd., Mønderup Mark.
—, Harald, gdr., Skovlund, Åbybro.
—, Jørgen, lærerst., Astrup.
—, Tage, malerm., Nørresundby.
Christiansen, Esther, frue, Ø. Rom.
Clemmensen, Sv. E., red. Pandrup.
Corneliussen, A., overl., Dronningl.
Ebbensgaard, Gudrun, frue, Brovst.
Emmersen, L. K., fhv. propr., Hjørring.
Folden, fru hotelejer, Skagen.
Forskov, M., lærer, Bjergby.
Glønborg, K., lærer, Hirtshals.
Gregersen, J. Vald., gdr., Ørsø.
Grinsted, Bernh., skatterådsform., Vrå.
Grøn, Edith, frk., Uggerby.
Grønhøj, Kaj, lærer, Tornby.
Gaardboe, Kjeld, lærer, Hjortdal.
Hansen, Inge Duus, frk., Helsingør.
—, Jørgen Duus, skomager, Nørresundby.
Hildebrandt, G., arkivass., Hjørring.
Heuch, Halvor, læge, Hjallerup.
Hvarregaard, Willy, Hune.
Jennet, frk., Knasborg.
Jensen, Arne, produktionschef, Valby.
—, Bent Ramsg., dyrl., Hjallerup.
—, Chr. Sloth, lærer, Asferg.
—, Hans, hmd., Bjergby.
—, Holger, pens. kontorchef, Rindom.
—, Jens Jørg., lærer, Vrå.
—, Kr., lærer, Flauenskjold.
—, Leo Nymann, Hirtshals.
—, O. B., rangerform., Hjørring.
—, Ole, vognm., Præstbro.
—, Sv. E., materialist, Hjørring.
Justesen, Arne, bankbest., Hirtshals.
Kjølby, Walther, bogh., Vrå.
Klit, Helge Johs., strandfoged, Kollerup.
Knudsen, Niels, ejd.hdl., Vrå.
Kristensen, Anthon, viceinspektør, Hirtshals.
—, Kronborg, sognepræst, Aggersborg.
Kristiansen, Egon, kioskejer, Sæby.
Larsen, H. P., forst., Kokkedal.
Mathiasen, Marina, frue, Åsendrup.
Møller, Børge, disp., Pandrup.
Nielsen, Holm, repr., Dronninglund.
—, Jens, fhv. gdr., Ørsø.
—, Jens, lagerarb., Ø. Brønderslev.
—, Louis, bankdir., Hirtshals.
—, Louis, gdr., Volstrup.
—, Meta, frue, Bindslev.
—, N. Chr., tømrer, V. Hjermitslev.
Nyborg, B. Berg, læge, Dr.lund.
Nørgaard, Joh., gdr., Alstrup.
Nørkjær, J., lærerst., Hjørring.
Olsen, Henning, stud. jur., Saltum.
Pallesen, Frede, lærer, Vrensted.
Pedersen, Marius, fisker, Aså.
—, Aase, eksp., Ålborg.
Rasmussen, Ragna, frue, Sæby.
Ribergaard, Aage, tømrermester, Skørping.
Schødt, Poul, sognepræst, Dorf.
Sørensen, Bent, arkitekt, Pandrup.
—, Ellen, frue, Asdal.
—, Jens, smedem., Dronninglund.
—, Niels Holdg., lærer, Hune.
Terp, P., dyrlæge, Hjørring.
Vejen, O. J., sognepræst, V. Hassing.
Wang, Mette, frk., København.
Aaen, Thv., gdr., Hjallerup.

Regnskab over indtægter og udgifter for »Historisk Samfund for Hjørring Amt«

1/6 1965 — 31/5 1966

Tilskud:			
Ministeriet for kulturelle anliggender:			
Ordinært	850,00		
Ekstraordinært	1.500,00		
		2.350,00	
Hjørring amt		400,00	
Byråd		650,00	
Sogneråd		950,00	
Banker og sparekasser		1.330,00	
Vendsyssel Tidende		200,00	
Oxford		50,00	
			5.930,00
Medlemsbidrag:			
1790 medlemmer á kr. 10,-		17.900,00	
12 subskribenter á kr. 5,-		60,00	
2 subskribenter á kr. 7,50		15,00	
			17.975,00
49 repræsentanter m. frieks.			
2 afgåede repræsentanter			
2 revisorer			
19 institutioner			
6 restanter á kr. 10,-			
1882			
Salg af årbøger og indg. restancer			1.469,70
Renter, bank og giro			387,21
Refunderet porto			600,00
Beholdning fra forrige år			16.502,38
			42.864,29

Udgifter:		
Lønninger, lagerleje m. m.		4.105,15
Årbogen:		
Forfatterhonorar	1.370,00	
Trykning m. m.	14.801,15	
		16.171,15
Tryksager		233,20
Kontorartikler		174,45
Møder og lignende		409,62
Ekspedition		1.341,90
Bogkøb		244,00
Renter, kassekredit		59,41
Beholdning 31.-5. 1966		20.125,41
		42.864,29

Regnskabet er dags dato revideret og sammenholdt med bilagene. De opførte beholdninger i bank og på giro har vi kontrolleret efter bankbog, udskrifter og kontoudtog.

Tornby, 9. juni 1966.

Hjalmar Andreasen. **Poul Dalsager.**

Tilskud:

Aasted-Skærum kr. 25,-, Albæk kr. 15,-, Bindslev kr. 20,-, Bjergby-Mygdal kr. 25,-, Brovst kr. 25,-, Børglum-Furreby kr. 35,-, Dronninglund kr. 100,-, Hellevad-Ørum kr. 25,-, Hirtshals kr. 50,-, Ingstrup-V. Hjermitslev-Alstrup kr. 20,-, Jetsmark kr. 15,-, Raabjerg kr. 25,-, Saltum-Hune kr. 35,-, Sindal kr. 25,-, Skæve kr. 100,-, St. Hans-St. Olaj kr. 25,-, Taars kr. 30,-, Tornby-Vidstrup kr. 25,-, Torslev, Dr. H., kr. 35,-, Tversted-Uggerby kr. 25,-, Vejby-Sejlstrup kr. 10,-, Skallerup-Vennebjerg kr. 25,-, Voer kr. 25,-, Volstrup kr. 20,-, Vraa-Em kr. 50,-, Vrejlev-Hæstrup kr. 25,-, Vrensted-Thise kr. 25,-, Ø. Brønderslev-Hallund kr. 20,-, Ø. Svenstrup kr. 25,-, Serritslev kr. 25,-, Jelstrup-Lyngby kr. 20,-.

Brønderslev kr. 50,-, Hjørring kr. 400,-, Skagen kr. 100,-, Sæby kr. 100,-.

Andelsbanken, Hjørring, kr. 50,-, Brovst Sparekasse kr. 25,-, Brønderslev Bank kr. 50,-, Brønderslev Sparekasse kr. 50,-, Dronninglund Sparekasse kr. 150,-, Frederikshavn Sparekasse kr. 40,-, Handels- og Landbrugsbanken i Hjørring kr. 50,-, Diskontobanken, Hjørring, kr. 300,-, Hjørring Sparekasse kr. 100,-, Hvetbo Herreds Sparekasse kr. 100,-, Jelstrup-Lyngby Sparekasse kr. 20,-, Landbosparekassen, Fr.havn, kr. 40,-, Løkken Sparekasse kr. 50,-, Saltum Sparekasse kr. 100,-, Skagen Sparekasse kr. 40,-, Vraa Sparekasse kr. 50,-, Frederikshavn Folkebank kr. 40,-, Sæby Sparekasse kr. 25,-, Frederikshavn Bank kr. 50,-.

Vendsyssel Tidende kr. 200,-, Oxford kr. 50,-.

Hjørring amt kr. 400,-.

Ministeriet for kulturelle anliggender kr. 2.350,-.

REGISTRE

A. Personnavne.

Abel, C., konsul, strandingskommissionær, Sæby, 52 flg.
— Güntelberg, skibskaptajn, Libau, 58, 67.
Alberti, Peter Adler, politiker, justitsminister, 31.
Andersen, G. P., lærer i Ilbjerge, folkemindesamler, 114.
Bang, Herman, forfatter, 25.
— T. E., herredsfoged i Horsens, 7, 26.
Beck, Carl Adolf Poulsen, boghandler, Hjørring, 6.
Beer (Behr, Bæhr), Jeremias Johan de, kaptajn, 46 flg.
Bindesbøll, Thorvald, arkitekt, 27, 35, 137.
Birck, L. V., professor, politiker, 35.
Blangstrup, A., 49, 50.
Bluhme, Hans Emil, godsejer, 82, 89.
Bovin, Sven, billedhugger, Frederikshavn, 139.
Bækmark, C. A., kontorchef, fhv. bankdir. i Dronninglund, 143.
Bøggild, Balthazar, propr., 37.
Christensen, Hans, strandfoged, Voersaa, 63.
— købmand, Agersted, 45.
Cloos, Chr., konsul, Fr.havn, 139.
Crumlin, Ole, museumsinsp., 139.
Drachmann, Eva, kunstnerinde, forfatterinde, 20.
Dyggve, Ejnar, arkæolog, 110.
Ewald, Carl, forfatter, 31.
Folsach, E. v., hofjægermester, Dr.lund Storskov, 45.
Friis, J. J. F., præst i Horne, forfatter, 114.
Gaardboe, A. P., forfatter, 90 flg.
— Carl, gdr., 96 flg.
Gad, H. C., byfoged, Sæby, 54 flg.
Gade, Ingeborg, præstefrue, S. Vilstrup, 38, 42.
Guldborg, Peter Jessen, skovejer, Dr.lund Storskov, 10 flg., 26, 36 flg.
—s hustru, Sophie Cecilia Magdalene Antoinette, 14, 39 flg.
—s børn, 12 flg., 40.
—s slægt, 38 flg.
— Henriette, g. m. Hoff, Kvisselholt, 12, 15, 40, 43 flg.
— Hertha, g. m. billedhugger Malthe, 40 flg.
— Jens Hendrik, medejer af Dr.lund Storskov, 37 flg.
— Mads (Max), medejer af Storskoven, 37, 40.
Ham, Jørgen, skipper, Wismar, 46 flg.
Hancke, Niels, skoleinspektør, hist. forfatter, 114.
Hansen, Frederik, redaktør af »Avisen«, København, 18.
Hastrup, Severin, cand. jur., godsejer, 88.
Haugaard, Jens Møller, farver i Hjørring, 5.
Herskind, konsul, Aarhus, 52.
Hoff, Sigvard, propr., Kvisselholt, senere Vang, 43, 45.
Holm, Ludvig Adolph, propr., Teklaborg, 69 flg., 87.
Hornemann, Louis, læge, Aalborg, 9, 26.
Jacobsen, J. C., brygger, 42.
Jensen, Harald, brændevinsbrænder, Aalborg, 42.
Jessen, Carl Chr., professor i Kbh., 7, 26.
Jerichau, Jens Adolf, billedhugger, 43.

Juel, Niels, kammerherre, propr., 37.
Kinch, J., overlærer, Ribe Katedralskole, 114.
Kirkeby, Henning, dir. for Aalborg Spritfabrik, 43.
Klastrup, Kristen, dyrlæge, forfatter, 89.
Knudsen, A. B., distriktslæge, Sæby, 56, 67.
— Chr. Riis, teaterdir., Kbh., 31, 36.
— Johan, godsejer, Bangsbo, 20, 27, 30 flg.
Kolberg, Andreas, billedhugger, 43.
Krag, Hans, herredsskriver, Vorbjerg v. Nørresundby, 46.
Kristensen, Evald Tang, forfatter, folkemindesamler, 114.
Larssen, Peder Jacob, købmand, Sæby, 53, 67.
Lorenzen, Marcus, folkemindeforsker, udg. af Cyprianus-håndskrifter m. m., 115.
Madsen, Chr. Jacob, gdr., Ø. Thirup, 69 flg., 87.
Malthe, Else, 42.
— Rasmus Secher, billedhugger, 40 flg.
— Sophus, 42.
Marcussen, Paul, journalist, 18, 27.
Mejborg, Reinhold Frederik Severin, kulturhistorisk forfatter, professor, 10, 26.
Mogensen, Betty, boghandler, Hjørring, 6.
Mollerup, Viggo, præst, 42.
Monrad, D. G., minister, 90 flg.
Mortensen, T. (Nordlien), generaldirektør, 7, 26.
Møller, Christen Casper, lærer, Astrup skole, 69 flg., 87.
— Lars, propr., Ø. Thirup, 69 flg.
Nielsen, A. H., præst i Skæve, personalhistoriker, 114.
— Niels, præst i Sindal-Astrup, 68 flg., 86.
— Oluf August, arkivar, 114.
Nyholm, Johs. Christopher, godsejer, Baggesvogn, 68 flg., 86.
— Marius, forpagter, Teklaborg, 69 flg., 87.
Olsen, Olaf, museumsinsp., dr. phil., 111 flg., 133.
Petersen, Jens, overretssagfører, forfatter, 5 flg.
— Niels, lærer i Bolle, 43.
Petersen, N. P., fh. lærer i Hjørring, sekr. i Hist. Samfund, forfatter og oversætter m. m., 116 flg.
— Peter Marius, boghandler, 5 flg.
Petersen & Petersen, bogbinderfirma, Kbh., 6.
— Thøger, bogtr. og boghdl., 5 flg.
— Thøger Haugaard, bogbinder, Kbh., 6.
Ramløse, købmand, Aalbæk, 101.
Regnar, Martin, gdr., Ø. Thirup, 69 flg., 87.
Reventlow, Anton E., boghandler, Hjørring, 68.
Rode, Ove, redaktør, politiker, 17 flg., 31 flg.
Rosenkilde, dyrlæge, Lyngby, 106 flg.
Rosenørn, M. H., amtmand, Randers, 114.
Røjkjær, Laust, lærer i Hellum, hist. forfatter, 114.
Scavenius, P. B., godsejer, Voergaard, 43, 45.
Secher, Vilh. Adolf, cand. jur., senere rigsarkivar, 97, 104, 114.
Smed-Jens, Raabjerg sogn, 96 flg.
Smith, Carl Ludvig Vilhelm, gdr., Østergaard i Fjelsted, Sindal sogn, 73, 88.
Sommer, Mogens Abraham, lægprædikant, 97, 105.
Steenstrup, M. G. G., tilsynsmand ved folkehøjskolerne, 97, 107.
Sundbye, Chr. Peter, præst i Raabjerg, 90.
Thomsen, Chr., prokurator, Aalborg, 49, 50.
Thorsen, Peter, strandfoged, Understed, 55, 56.
Thorvaldsen, Bertel, billedhugger, 42, 43.
Torne, Niels Chr. Olesen, gdr. i Torne, Astrup sogn, 47, 89.
Veien, Niels, gdr., Mygdal, 97, 100.
Wied, Gustav, forfatter, 16, 20, 21, 24, 27.
Wulff, Daniel Høffding, adjunkt, red. af Jydske Samlinger, 113 flg.

B. Stednavne.

Aalborg Katedralskole, 7 flg.
— Kunstmuseum, 42.
Aggersborggaard, 144.
Amerikamølle, Kbh., 42.
Asaa, 59, 60, 62.

Baggesvogn, Sindal sogn, 69 flg.
Bangsbo, 20, 30 flg.
Bernina, »litterær café«, Kbh., 18 flg.
Bjergby kirke, 111.
Brøndens kro, Skæve sogn, 130.
Bøgsted, Astrup sogn, 70 flg.
Christianshede, Sindal sogn, 70 flg.
Dronninglund Hovedgaard, 45.
— Storskov, 10, 26, 36 flg.
Dvalegrunden v. Sæby, 66.
Ellingaa (skibsfund), 138 flg.
Enggaarden, Astrup sogn, 70 flg.
Eskilsminde, Uggerby sogn, 130.
Flade kirke, 112.
Frederiksborg slot, 42.
Frue Kirke, Kbh., 42.
Geraa, 62, 67.
Gerum kirke, 112.
Gerumvej, Frederikshavn, 139.
Gilliamshave, Ørsø, Dr. sogn, 142.
Glostrup, Købelev s., Lolland, 39.
Grishøjgaard, Tolstrup s., 130.
Guldborg Banke, Guldborg Slot og Guldborggaard, Illebølle sogn paa Langeland, 38.
Guldborghuse, Dr.lund Storskov, 38.
Hellevad kirke, 112.
Hjemstavnsmuseet i Try, 38, 45, 141.
Hvolgaard i V. Hassing, 46, 49.
Hørby kirke, 112.
Jelling — højene, 110 flg.
Jennet, Raabjerg s., 96.
Jørgensbjerg, Hanherred, 144.
Kalum bæk, 125.
Klastrup, Astrup s., 81, 85.
Knappen, Understed, 56, 60, 66.
Kokkedal, 144.
Kvisselholt, Drl. s., 43, 45.
Købelevgaard, Lille, Købelev s., Lolland, 39.
Laden, V. Hassing s., 48.
Lagtveden, Drl. Storskov, 36 flg.
Langtved, Volstrup s., 126, 127.
Lerup præstegaard, 11.
Liselund, Grønheden, Volstrup s., 128 flg.
Lyngsaa, 57, 59 flg.
Læsø Rende Fyrskib, 65.
Marienberg, Købelev s., Lolland, 39.
Menholt, Sindal s., 70 flg.
Museerne i Vendsyssel, 125 flg.
Mølbaksminde v. Ormholt, Torslev s., 134 flg., 142.
Mølskov, Astrup s., 70 flg.
Nakskov, 47.
Nordenbrogaard, Langeland, 39.
Nordre Skanse v. Frydenstrand, Fr.havn, 139 flg.
Nyborg, 47.
Nøjsomhed, herregaard, Købelev s., Lolland, 39.
Nørreaadalen v. Brønderslev, stenalderbopladser, 125.
Nørre Klit v. Lyngsaa, 66.
Nørre Tranders kirke, 112.
Oremose, Sindal s., 74.
Pumphullerne, Drl. Storskov, 38.
Ragnesminde v. Glostrup paa Sjælland, 39.
Ravhede, Bindslev s., 131.
Ravnshøje, Aasted s., 130.
Rosengaarden, Understed, 137.
Sankt Olai kirke, Hjørring, 131 flg.
Serridslev kirke, 111.
Sindal-Astrup kommune, 68 flg.
Skelund Folkehøjskole, 105 flg.
Slotved, Sindal s., 80.
Solbjerg, Astrup s., 70.
Stenshede, Bjergby s., 131.
Stensnæs v. Voersaa, 52, 58, 60, 64 flg.
Sulbæk v. Sæby, 66.
Sæby kirke, 136.
Sæby strand, 52 flg.
Søndergaard, Gjurup, St. Hans s., 130.
Sønderskoven, Astrup s., 70 flg.
Søraa, 59, 60, 65.
Søvangs jorder v. Sæby, 136.
Taagholt, Sindal s., 70.
Teklaborg, Sindal s., 70 flg.
Thirup, Astrup s., 70 flg.
Torne, Astrup s., 77.
Try Enge v. Geraaen, 142.
Ulstedbo, Sindal s., 70 flg.
Vajhøj, Bindslev s., 130.
Vang, Sulsted s., 43.
Vennebjerg kirke, 111.
Vester Hassing, 47 flg.
Vildmosen, 131.
Vintappergaarden, Lyngby v. Kbh., 39.
Voergaard, 42, 43, 45.
Voer kirke, 42.
Vorsaa, 55, 57, 59 flg.
Østergaard, Fjelsted, Sindal s., 73.

HJØRRING
I KOMMISSION HOS ELLEN POULSENS BOGHANDEL
A/S EXPRES-TRYKKERIET I HJØRRING
1966